LAPSIS
PHILOSOPHI

…uniſhing, or trying
…cie in ſparing and bleſſing
…dye & heartily beſeech thee,
…ie towardes

16797.48B.

N.ix.

1327
1328

S.T.C 4754
S.T.C 4756

5
[illegible]
1654

ANCILLA PHILOSOPHIÆ, SEV EPITOME IN OCTO LIBROS PHYSICORVM ARISTOTELIS,

Authore,

Jo. Caso, Oxon.

OXONIÆ,
Excudebat JOSEPHVS BARNESIVS. 1599.

CLARISSIMO ET OPTIMÆ SPEI ADOLESCENTI JOANNI EGERTONO, Armigero, Chariſſimo Patris ſui filio & hæredi, fœlicitatem *perpetuam tam in hoc ſæculo quàm in futuro.*

Quandoquidem vt placet philoſophis(Digniſſime Egertone)filius imago & relatio patris eſt,illum non ſolùm paternæ vitę & poſſeſſionis,ſed etiam famę & virtutis hęredem & participem eſſe oportet.Veruntamen hodie,cùm multi tum patres tum filij in viâ & vſu virtutis penitùs ſic errent,vt morum periculoſa fiat imitatio:næ tu præ multis fortunatus es,qui patrē genere tam illuſtrem,vitâ tam integrū, virtute & authoritate tam nobilem & eminentem habes, quem imiteris. Imitatio hæc tua nota eſt omnibus qui te nôrunt;nota nobis Academicis,qui in flore ætatis tuæ fructum, in herba meſsem,in primis tuis apud nos ſtudijs ſpem maximam ingenij,virtutis,& futuræ dignitatis prævidérimus; Imitatio(inquam)hęc tua ſic nota omnibus,ſic nota nobis,mihi iā cauſæ eſt vt tuæ fidei virginem & filiam meam, Ancillā philoſophiæ(ſi velis)ſponſam tibi, aut alteri deſpōdēdā(ſi placet) offerā & cōmendē. Vnicè te diligit;quia tu ſemper philoſophiam (illius dominā)& ſtudium ſapientiæ dilexiſti.Pręter te nihil quærit;quippe quę didicit à Socrate tranſire forum,videre multa, deſiderare pręter amorē virtutis & ſapiētię nihil. Apertiùs agā (vir illuſtris)volumē patri tuo nobiliſſimo, Epitomen tibi(Ancillam philoſophię vocatā)nuncupavi; Vtriuſque materia vna eſt,non aliter quàm manus eadem clauſa & extenſa;fuſiùs enim in eo, preſſiùs in hac tuâ a me tractantur principia,pręcepta & myſteria philoſophię. Extende ma-

num,ſereno vultu accipe,virgo eſt, Ancilla philoſophię eſt, tua eſt, ſatis mihi erit ſi accipias;& certè non dubito quin ſis humaniter accepturus,cùm pater quem ingenio, virtute, ſtudio & honore ſequeris,teſſeram officij & volũtatis meę magnificè acceperit. Vale;ab ędibus meis Oxon. 7. Calend. Novemb. CIↃ. IↃ.XC.IX.

Dignitatis tuæ ſtudioſiſſimus.

Jo. CASVS.

AD LECTOREM BENIGNVM.

QVemadmodum infantes manu nutricum ſuffulti pedum ſuorũ vim & vſum diſcunt, quo fit vt demum ſtare & incedere ſine alterius ſubſidio poſſint : ita tyrones primis quaſi labris vbera philoſophiæ ſugentes, progreſſum ſenſim & pedetentim faciunt, donec tandem accuratè de abditis rerum cauſis philoſophentur. Verùm ne incognitâ viâ incerti errent, ſemitam directam vtcũq; delineare conatus ſum, in quâ veſtigia vrgentes ſcopum longioris itineris expeditiùs attingant & aſſequantur.

Cauſa huius opuſculi.

Per hanc ſemitam (Compendium hoc intelligo) in quo veluti in vno faſciculo primulas violaſq; veris, id eſt, præcipuas Maximas & Axiômata Phyſiologiæ ſtudioſè collegi, Ariſtotelem imitatus ſum, qui in Topicis artis Dalecticę fontes & loca communia tradit. Operæpretium enim ſemper, & è re plurimùm ſeriò ſtudentium futurum duxi, vt per flumen in Oceanum ſapientiæ navigent, priuſq; legant Epitomen (in qua elementa) quàm volumen in quo arcana oracula philoſophię includuntur. Nam vt pauci aut nulli rectè natare diſcunt ſine cortice: ita qui nullâ Iſagoge aut introductione perlectâ contendunt verè philoſophari, operam & oleum perdunt.

Quid pręſtitit author in hoc opere.

Sed quoniam omne compendium in philoſophiâ ſine Ariſtotele diſpendium eſt; vanis & varijs iſtius ætatis opinionibus relictis, Ariſtotelem ſolùm philoſophantem proponam. Tot enim ſectæ, tot dogmata, tot paradoxa multis iam retrò ſæculis refutata, meo quidem iudicio potiùs tacenda quàm altiùs & articulatiùs repetenda ſunt. Cauſa eſt, ne adoleſcentulorum ingenia rerum novarum cupida errantium eſcas & hamos avidiùs, desertâ veritate, devorent. Quę feneſtra ſi aperiatur ſemel in minimis, verendum eſt ne protervus & opinioſus Philoſophus hæreticus Chriſtianus fiat. Malorum ergo

Ariſtotelem ſolum ſibi ducem proponit.

providam ſapientiam, & ſapientem in hoc providentiam ſatis nunquam laudare poſſum; quòd in omni arte certa quaſi vexilla & ſigna, certos duces & authores ſequendos ſtatuerint, pœnamq; iniunxerint illis qui pertinaciter novos duces novoſq; colores affectârunt.

Varia & multiplex authorum lectio nô improbatur.

Non hîc (quod obſervandum eſt) variam & multiplicem lectionem multorũ interpretũ in omni arte nego; hoc enim eſſet ſpoliare doctos magnis theſauris ſapientiæ. Sed illud eſt quod opto, vt omnis tollatur confuſio, nullaq; inducatur oppoſitio veritatis ſine refutatione. *Opiniones enim pugnaces proponere & non refellere, eſt tenera ingenia opprimere & veluti ſuffocare.* Vt ergo in vna eademque menſa licet de varijs generibus ciborum guſtare ſine diſpendio ſanitatis, ſi facilis ſint ſimiliſque qualitatis & concoctionis, ſin verò aliter, periculum ſtatim creant: ita in convivio Philoſophico licebit epulas doctiſſimorum apponere, modò ſe non opponant veritati; ſin autẽ opponant, à convivio & cœtu philoſophorum exulent, ne latens venenum noceat. Quid? non vis vltrò citroque inter opponentem & reſpondentem diſcuti argumenta? Hoc non nego, (eſt enim id genus differendi examen optimum in diſquiſitione veritatis,) ſed ramos inutiles & putridos amputandos doceo, ne plantulas & floſculos philoſophiæ penitus inficiant. Imò etiam in ipſo examine veritatis inter opponentem & reſpondentem hanc legem inconcuſſam teneri & obſervari peropto, vt nulla ſophiſmata ſine accurata confutatione proponantur. *Quippe tam propenſa & præceps eſt iuvenilis ætas ad errores & vitia, vt citiùs cum infantulis manus ad flammas, quàm ad gemmam pretioſam porrigant: magiſque oppugnantium virulentis telis, quàm clipeis propugnantium delectentur.* Ne ergo in delicijs philoſophiæ crapula, ne in conflictu & certamine philoſophorum confuſio vulneret; ſuadeo ſcriptoribus & interpretibus iſtorum temporum, vt in quavis arte nudam veritatem (quæ per ſe pulchra eſt) obtutibus iuvenum offerant, pictaſq; veſtes, & meretricios colores (hoc eſt nova phantaſmata hominum contentioſorum) penitus relinquant. Nam certè metus eſt (ſi hoc non agant) ne vt infantes pigmentis & imaginibus magis quàm rebus ipſis vtilibus capiantur: ita curioſi adoleſcentes ardentiùs melioribus tractatis deteriora ſequantur. Quare etſi equidem potuiſſem in hac Epitome, & inſequenti volumine numeroſam authorum & opinionum turbam cohortemq; inducere: (triginta enim duos interpretes legi, quorum alij hanc, alij illam ſequuntur aciem) manum tamen de tabulâ retraxi, ne indice multorum nominum ſuperbos & ambitioſus videar,

Argumẽtatio examen optimum in veritate diſquirenda.

Propenſa ad errores imbibendos iuvenilis ætas.

Nuda veritas per ſe pulchra.

Conſilium authoris de opinionum varietate inferciẽda.

videar, meoſque lectores varietate & multitudine opinionum confundam.

At vrges fortaſſe acriùs, quæriſque An non liceat teſtimonijs doctorum veritatem ſepultam & latentem explicare? Quid ni liceat? Nam vt ferrum ſi acuatur æruginem ſuam deponit & ſplendeſcit: ita veritas occulta ſapientum examine omni diſcuſſâ nebulâ eluceſcit magis. *Cæterùm vt placata motio fluctuum navem in portum vehit, tempeſtuoſa mergit: ita certa paucorum interpretum expoſitio plurimùm iuvat, numeroſa autem & contentioſa confundit omnia.* Verboſior & moleſtior forſan quam par eſt in hac re ſum, ſed longiùs telam orationis ex penſo nunc traho, vt iſtum communem errorem animis multorum eximam, qui marginem pluribus nominibus quàm textum rationibus & argumentis onerant & inferciunt; cùm ex adverſo (quod philoſophorum proprium eſt) margines vt raſas tabulas legentibus notandas relinquerent, textum validiſſimis ſyllogiſmis & demonſtrationibus corroborarent. Philoſophorũ proprium.

Sed ais, cùm philoſophia nullum foris hoſtem, nullum externum bellum habeat, ipſa ſuis viribus gravida, per inteſtinum quaſi bellum ſqualeſcet; melius eſt ergo vt expanſis ſophiſtarum ſignis provocetur in aciem, quàm otioſa, intacta, & ab omni hoſte libera conſeneſcat. Concedo omnia quæ dicis, ſi ſophiſtarum ſolùm nomen odioſum tollas; nam aliud eſt philoſophicè, aliud ſophiſticè in veritatem arguere. Philoſophus enim diſſerendo paleas excutit, nubes diſpellit, librat & purgat aurum veritatis; at ſophiſta inſidias ſtruit, animoque malitioſo in arcem veritatis & ſapientiæ pugnat. Licet ergo (vt dixi) in ſpatijs philoſophorum eminus comminuſque certare, pugnare contra veritatem latentem licet: at errata & prodigioſa oppugnantium veritatem paradoxa defendere certè non licet. Nam ſi liceret (taceo reliqua,) ſi inquam liceret, quis fulminibus ſophiſtarum palatia Veritatis non ſolùm in humanâ, ſed in divinâ etiam philoſophiâ ruinoſa non videat? *Quippe effrons & effrenis licentia eſt, quâ deterior præcox hæc ætas facta quidvis dicere aut docere auſa eſt. Fræna igitur in omni ſcientiâ ferocioribus ingenijs adhibenda ſunt, certique authores & limites ſtatuendi* Quos vltra citraque nequit conſiſtere rectum, *vt Poëta loquitur.* Exemplum huius rei diu antehac dediſſem, ſi magno opere in vniverſam philoſophiam conſcripto, ſi proprijs facultatulis meis non deficientibus, patroni aut typographi ad id operis præſtandum me animâſſent.

Sophiſtarum nomen odioſum.

Aliud ſophiſticè in veritatem arguere, philoſophicè aliud.

Sed nunc tandem (ſtudioſe & perbenigne lector) non poſſum id boni agere quod tum propoſueram: nuper enim morbo graviſſimo (nimirum *calculo*, quem Hippocrates non *dolorem*, ſed *cruciatum* appellat) correptus, iudicioq; medicorum morti proximus, permulta flammis mandari iuſſi, ne (me Authore mortuo) mutilata & corrupta (vereor ne dicam ſenſu mutata) in lucem ederentur. Verum enimvero Chriſto auſpice, & nunc tyrannide morbi (qui rariſſimè aut nunquam in ſenibus curatur) mitigatâ, hos Commentarios in octo libros Phyſicorum reſervatos amicorũ rogatu tibi cõmendo. In quibus longiori ſerie & catalogo nominũ & authorum marginem non implevi, licèt permultos tum veteres tum neotericos perlegerim, quibus me plurimũm debere ſcio. Mallem equidem rerum ſenſu quàm verborum ſtrepitu, rationum & argumentorũ pondere quàm nominum & teſtimoniorum multitudine ſcripta hæc mea locupletari. Quid multis? his Commentarijs hanc Iſagogen ſeu epitomen adjeci, quæ veluti ancilla candidatos ad Philoſophiam omnium ſcientiarum Dominam & Reginam ducat, doceatq; eos priùs fores bis terve pulſare, quàm temere in clauſtrum & palatium ſapientiæ irruere. Quippe qui vult eſſe ſapiens, eum elementa philoſophiæ priùs diſcere oportet quàm myſteria.

Cruciatum appellat calculi morbum Hipocrates

Epitome hæc tanquam ancilla philoſophiæ.

Si plura deſideres (ſtudioſe lector) te refero ad epiſtolam olim à me ſcriptam, & adiunctam fronti voluminis: quam equidem delendã idcirco libenter volui, quia in ea mentionem feci eorum operum quæ iam in flammas & cineres verſa ſunt. Cæterùm quoniam pręter hanc mentionem laudem phyſiologiæ, ordinem, & vſum docet: eandem tibi vivere & loqui haud invitus permiſi. Si quid in ea, ſi quid in hac epitome, ſi quid in toto opere te dignũ invenias, pro me (precor) ora, qui me meaq; ſtudia à flore ętatis ad occaſum ſenectutis tibi tuæq; vtilitati ſemper devovi, & ad extremum ſpiritum devovebo.

Vale.

CAP.

CAP. I.

De iis quæ ſunt conſideranda in naturali Philoſophiâ.

In naturali Philoſophiâ conſideranda ſunt eiuſdem author, nomen, ſubiectum, diviſio, ordo, & vſus.

De authore.

Author Philoſophiæ, primus fons ſapientię fuit ipſe Deus, qui mẽti humanę libros naturę aperuit; vt conſtat in Adamo, qui res omnes proprijs & diſtinctis nominibus appellavit. Sed hoc lumine extincto alia ſidera mortalibus apparuerunt: inter quos Thales, Triſmegiſtus, Pythagoras, Plato & (vt vno nomine omnes complectar) Ariſtoteles primas tenuerunt. Hi quoque authores, vel auctores potiùs dici poſſunt, quoniam eorum alij fundamentum iecerunt, alijs ſtruxerunt mænia, alij ornamenta dederunt; ſed vnus Ariſtoteles quem ſequor perfecit opus.

Deus author Philoſophiæ primus.

Geneſ. 2.20.

Ariſtoteles in philoſophiâ primas tenuit.

De Ariſtotele.

Ariſtoteles nomine artifex, natione Græcus, Platonis auditor, Alexandri Magni Peripateticus præceptor, Athenarũ lumen, miraculũ ingenij, oraculum moralis & naturalis philoſophię fuit. Huic vni omnium ætatum & Scholarum conſenſus palmam præ alijs in philoſophiâ dedit. Qui ergo illum tot doctorum ſynodis prælatũ ſpernit, inſolentiæ & ignorantiæ notam incurrit.

De interpretibus Ariſtotelis.

Interpretes Ariſtoteles in Nominales, & Reales rectè diſtinguas, illi Philoſophũ de imaginibus & vmbris rerum (quas intentiones & ideas nominârunt) ſcripſiſſe ſomniant, hi verò res ipſas ad vivũ definijſſe & demonſtrâſſe putant. Ex his verò alij Iohannem Scotum, alij D. Thomam, alij neutrum ſequtũur. Scotiſtæ ſubtiliori ingenio, Thomiſtæ ſagaciori iudicio ſũt, qui neutram admittunt partẽ, novitati ſtudent, & proinde exilio digni ſunt.

Interpretes nominales & reales cur dicti.

De nomine Philoſophiæ, & inſtituto.

Nomẽ philoſophiæ duplex.

Nomen *philoſophiæ* generale & ſpeciale eſt : generale omnes artes & partes ſapientiæ continet, vnde Philoſophus ſtudioſus ſapientiæ dicitur. Hoc nomen primùm dedit Pythagoras, qui ſapientis nomen modeſtè recuſans, admiſit nomen Philoſophi. Speciale nomẽ *philoſophiæ* ad contemplationem naturæ ſpectat, in qua Ariſtoteles cauſas, proprietates, effecta, & vſus rerum naturalium tradit.

De ſubiecto philoſophiæ.

Ens cõmune ſubiectũ philoſophiæ vniverſalis.

Ens rei naturale & mobile proprium ſubiectum philoſophiæ ſpecialis.

Si vniverſale nomen philoſophiæ conſideres, vniverſale eſt ſubiectum, nimirum *ens commune*, quod in ens rei & rationis dividitur; ſi verò nomen ſpeciale ſpectes, ſecundùm alios *ens rei*, ſecundùm alios *corpus* ſolùm *naturale* ſubiectum dicitur. Si corpus naturale ſubiectũ eſſe defendas nimis ſtrictè, ſi *ens rei* communiter ſumptum defẽdas nimis confuſè, ſin verò *ens rei naturale & mobile*, quod proprium eſt ſubiectum nominas. Quippe non ſolùm corpus naturale conſiderat Philoſophus, ſed eiuſdem etiam vires, actus, motus, proprietates & accidentia, quę naturę vi parta ſubſtantiam corporis phyſici ſequuntur.

De naturâ & definitione philoſophiæ

Definitio philoſophiæ communis & propria.

Vt nomen, ſic natura & definitio philopſohiæ cõmunis eſt aut propria. Communis definitio philoſophiæ eſt, vt ſit omniũ rerũ tã humanarũ (quę naturã) quàm divinarũ, (quę mentẽ ſpectãt) ampliſſima ſcientia. Propria eſt, vt ſit ſcientia corporis naturalis per ſe mobilis, vnà cum eiuſdem principijs, accidentibus, & effectis, quæ vi naturæ inſita ſunt, vel adiuncta neceſſariò.

Diviſio philoſophiæ.

Diviſio philoſophię cõmunis & propria.

Cõmunis diviſio philoſophiæ, quę.

Moralis philoſophia partim in contemplatione, partim in actione cõſtat.

Nõ ſecus diviſio quã definitio philoſophię cõmunis eſt aut propria. Cõmunis diviſio philoſophię eſt (vt aiũt) in rationalẽ, realẽ, moralẽ. Rationalis exiſtit vel in ſermone, vt *Grãmatica*, vel in eius ornatu vt *Rhetorica*, vel in eiuſdẽ vſu & argumẽtatione, *vt Dialectica*. Diſtinguitur realis in Phyſicã quę proprias rerũ naturas, in Metaphyſicam quæ primas rerum cauſas, in Mathematicã quę abſtractas rerũ ideas docet. Mathematica diviſa eſt iterũ in Arithmeticã quę numerũ, in Geometriã quę figurã, in Muſicẽ quę concentũ, in Aſtrologiã quę cœli globum, motum, & aſpectum definit. Moralis deniq; philoſophia in Ethicã, Politicã, OEconomicã, & Monaſticã diviſa, de virtute, civitate, familiâ, & privata vitâ optima pręcepta tradit. Hęc partim in cõtemplatione, partim in actione virtutis cõſtat. Diviſio propria philoſophiæ eſt huius partis quæ phyſica ſeu naturalis apellatur; hęc (inquã) eſt vel abſoluta & per ſe, vel cõparata & per accidens; illa ſolùm in principijs & cauſis corporis naturalis verſatur, hęc etiã proprieta-

tes

tes & accidentia deſcribit, nec non conſiderat de animâ, de intelligentijs, de Deo, alijſq; incorporeis ſubſtãtiis, quatenus ad phyſicum corpus aut formãdũ aut movẽdũ ſpectãt; vt in l. 7. & octavo Phyſicorũ cõſtat, vbi de Deo motore cœli, & in libris de Animâ manifeſtũ eſt.

De ordine procedendi in libris Phyſicorum.

Duplex ordo eſt, naturę, & diſciplinę; ille à cauſis ad effecta, hic ab effectis ad cauſas procedit. Ordinẽ naturę, non diſciplinæ in libris ſequitur Philoſophus; nam primùm communia principia rerum naturalium deſcribit, tum effecta & accidentia diſcutit, qualia ſunt infinitum, vacuum, locus, tempus, & motus, quorum duo prima opinione entia habentur, tria verò poſtrema veriſſimè in rerum naturâ exiſtunt.

Ordinẽ naturæ in lib. phyſ. ſequitur Philoſophus.

De vſu naturalis philoſophiæ.

Vſus naturalis philoſophiæ in omnibus operibus à Deo creatis apertè cernitur; quippe eorum non ſolum communia principia & cauſas, nempe materiam, formam, efficientem & finem diſquirit: ſed occultas etiam potentias, actus, motiones, atque effecta luculenter demonſtrat. Verùm vt philoſophorum more diſtinguam, proximus ſeu proprius vſus philoſophiæ eſt cognitio naturæ, adeoq; omnium quę natura ſuo vtero aut concipit aut in lucem parit: remotus verò vſus eſt contemplatio cognitioque Dei, qui author & motor naturæ fuit. Hæc ſeries librorum Phyſicorum accuratè oſtendit; nam ita de naturalibus cauſis & effectis in 6. primis libris agitur, vt in 7. & octavo vnus naturę motor, vnus Deus, idemq; ſimplex, immenſus, infinitus & incommutabilis eſſe concludatur.

Proprius philoſophiæ vſus quis.

Philoſophiæ propria.

Summa & ordo omnium librorum quos edidit Philoſophus de Natura.

Non ſolùm hos libros Phyſicorum, ſed etiã & alios de naturâ ſcripſit Ariſt. quorum hæc ſumma & ordo eſt. Philoſophiæ naturalis pars vna ſcrutatur communia principia rerum naturalium, eorumque omnium quę cum principijs neceſſariò cohærent; hinc traduntur libri octo Phyſicorum. Altera pars verſatur circa corpora naturalia quę ex principijs iſtis oriuntur; quorum alia ſunt ſimplicia, alia compoſita. De ſimplicibus corporibus in quatuor libris de Cœlo diſſerit Philoſophus, eorum naturam explicans quatenus moveri poſſint. Verùm quoniam ſimplicium alia perpetua ſunt vt cœleſtia, alia mutationi ſubiecta, factũ eſt vt libros duos de Ortu interituq; rerũ naturalium proximè attexerit; ſed pergam. Compoſitorum corporum duo ſunt genera, videlicet imperfecta quæ in libris Meteororum, perfecta, eademque ſine ſenſu quæ in libris de Plantis, vel cum ſenſu quæ in libris de Hiſtoriâ animantium demonſtrantur. Verùm quoni-

quoniam horum ſenſibilium partes duæ ſunt, corpus & anima (in quibus ſunt multæ & mirabiles facultates) libros de Senſu & re ſenſili, de Vita & morte, de Sono & vigiliâ, de Animâ & eiuſdẽ divinis potentijs addidit. Hæc eſt (vt vides) aurea catena librorum quos Philoſophus de naturâ in lucem edidit: quibus ſi addas libros de Mũdo & mirabilibus mundi, admirabilem & ſempiternum Deum in operibus naturæ cernas. Nam huc tota de naturâ, de cauſis, & effectis rerũ naturalium diſputatio Ariſtotelis tendit, vt in Metaphyſicis primã cauſarum cauſam Deum eſſe intelligas.

Deus in operibus naturæ cernitur.

CAP.2.

In quo de nomine Philoſophi, de officio, de inſtrumento, de naturâ, de eiuſdem definitione & diviſione agitur.

Philoſophi inſtitutũ quale.

Obiectum duplex Philoſophiæ.

Nomẽ Philoſophiæ cur divinum.

Qui vult eſſe Philoſophus amare ſapientiam debet; nomen enim Philoſophi ſapientiæ ſtudium & amorem continet. Amor hic ſapientię deſiderium indagandæ veritatis eſt in myſterijs naturæ. Sapientia quam quærit Philoſophus eſt præcipua virtus mentis, omnium rerum, tam divinarum quam humanarvm ampliſſima ſcientia; cuius obiectum proximum eſt verum, quod à rebus per abſtractionem intellectus ſumitur, remotum verò illud incõmutabile verum, quod per contemplationẽ rerum naturalium cernitur. Nomen ergo Philoſophiæ divinum eſt, quia divinum ſubiectũ, nempe mentem, divinũ obiectum, nempe veritatem, divinum ſcopum & finem, nempe Deum (qui eſt veritas æterna & increata) habet.

Officium Philoſophi.

Finis à philoſopho propoſitus duplex.

Actio philoſophi qualis.

Officium naturalis Philoſophi in duobus conſiſtit, in intentione & actione. Intentio à fine, actio à principijs incipit. Finis (qui primum intenditur à Philoſopho duplex eſt, cognitio rerum, contemplatio Dei; res naturales per cauſas, Deum per effecta novit. Si in *rebus naturalibus ſcrutandis acquieſcat Idololatra eſt nõ Philoſophus: ſi per cauſas ad primam cauſam cognoſcendam volare ſtudeat, verum ſapientis nomen optime meretur.* Actio Philoſophi eſt immanens non tranſiens; eſt enim ſtudere veritati: quod opus mentis eſt, nõ corporis, ita tamẽ eſt opus mentis, vt in ſpacijs Philoſophorum vltrò citròque diſſerendo pateat.

De inſtrumento & eius materiâ.

In diſſerendo Philoſophus demonſtrativo ſyllogiſmo tanquā proprio inſtrumento vtitur. Demonſtratio autem duplex eſt, abſoluta à cauſis quæ *à priori* comparatur, & ab effectis quæ *à poſteriore* ducitur: vtraque eſt philoſophantis telum; ſed illud acutius. Demonſtrationis materia veritas eſt; ex primis enim, neceſſarijs & veris cōſtat demonſtratio. Veritatem autem triplicem diſtinguunt philoſophi; menſurantem quæ eſt *Deus*, menſuratam quæ eſt *res* vel *ſignum rei*, abſtractam quæ menti humanę à rebus & ſignis avulſa inhæret. Notatu hoc loco dignum illud eſt, primam veritatem incommutabilē eſſe, quæ nec fallere nec falli poteſt: res verò & ſigna rerum in quib9 veritas ſecunda exiſtit certam in ſe legem veritatis habent: vltima autem veritas quoque certa eſt, ſi intellectus verè à rebus & ſignis ideas abſtrahat. Cæterùm quoniam mens humana ſæpe in abſtrahendo errat, Sectæ tum in humanâ, tum in divinâ philoſophiâ oriuntur. Malè enim intellectis medijs, (quæ ſunt res & verba, ſint illa verba ſcripta vel voce prolata) finis nō acquiritur, id eſt poſſeſſio veritatis. Monendi ergo hic ſunt iuvenes ſtudioſi philoſophiæ, vt meliori iudicio maiorum acquieſcant, ſuiſq; ingenijs nimium non confidant.

Demonſtratio duplex.

Materia demōſtrationis eſt veritas.

Veritas triplex.

Cauſę cur oriātur ſectę in humanâ & divinâ philoſophiâ.

De naturâ.

Multiplex eſt naturæ ſignificatio, ſed rectè omnes reducas ad naturam (vt aiunt) naturantem, & ad naturam naturatam. *Natura naturans prima cauſa, primus motor, prima eſſentia, mens, & intelligentia prima, ens quoq; primum, ſummum bonum, ſummumque & incommutabile verum à philoſophis dicitur. Nam efficit omnia, movet omnia, dat omnibus eſſe, omnia regit, percipit, comprehendit, flectit ad ſe hominis voluntatem, intellectum inſtruit, cuius centrum vbique eſt circumferentia nuſquam; ab æterno eſt id quod eſt, ſine loco, ſine tempore, & tamen omnem locum & tempus totus & præſens implet; quicquid in eo eſt eſſentia eſt, quia nullum accidens in Deū cadit.* Qui hæc & ſimilia in Ariſtotele legit (ſunt enim hæc illius omnia) diſcat, velim nō eſſe eū habendum omninò Philoſophum qui huius cauſæ cognitionem imprimis Philoſopho neceſſariam non putet, eamque priùs animo non apprehendat quàm limina naturæ naturatę pulſet aut intret. Natura naturata eſt illa cauſa phyſica de quâ in his libris Phyſicorum præcipuè agitur, & quidem eſt cauſa activa ſi res phyſicas ſpectes quas gignit, paſſiva verò ſi eandem ad primam cauſam infinitam referas.

Natura naturans Deus.

Nō eſt habendus Philoſophus, qui primę cauſæ cognitionē neceſſariā eſſe non putet.

Natura naturata quę & quomodo activa, quomodo paſſiva dicatur.

Natura quid.

Naturæ definitio explicata.

Natura naturans præſidet, naturata inhæret.

Definitur natura *principium & cauſa motus & quietis in re naturali, primò & per ſe, & non per accidens. Principium* in hac definitione naturæ conſtituentis præeminētiam, *Cauſa* dependentiam rei ab eo fluētis denotat. Quid multis? ſenſus hic eſt, *natura eſt principium internum motus & quietis*, hoc eſt inſita cauſa vt id moveatur aut quieſcat, *in quo primò & per ſe, non per accidens ineſt*. Magna volumina de hac definitione naturæ ſcribuntur; ſuadeo igitur vt centrum quæras, in quo fixus contempleris circumferentiam cœli, omniaque ſub illo comprehenſa, quibus naturam naturantem pręſidere, naturam hic definitam inhærere facilè intelliges. Illius majeſtatem nemo niſi Theophilus, huius potentiā nemo niſi Philoſophus ſtudioſus ſapientiæ percipit, miracula in illâ, in hac myſteria multa inſunt. Agit vtraq; ſed diverſo modo, nam illa creat ſine modo, hæc medio in omni opere & effectu vtitur.

Diviſio naturæ.

Natura cauſa movens materię & formę

Natura communius principium formâ vel materiâ.

Materia res futilis & ferè nihil.

Natura iam definita vt analogon genus in materiam & formam dividitur; eſt enim materia natura, eſt quoque forma natura, ſed ita vtraq; natura dicitur, vt natura cauſa movens vtriuſq; dicatur. Cauſam moventem dico, non cōſtituentē; principiorū enim non eſt cōſtitutio ſed ſubordinatio, vt Philoſophi docent. Quippe fieri poteſt ut cauſę cauſis, principia principijs ordine ad ſe invicem ſubijciātur, donec ad primam cauſam cauſarum venias. Animadvertendum hoc loco id quoque velim, naturam hîc diuiſam materiâ & formâ cōmunius principium eſſe, & aliquid amplius diviniuſque in ſe continere. Nā vt omnis materia natura eſt, ſed omnis natura non eſt materia; ſimiliter omnis forma natura eſt, at omnis natura non eſt forma; natura enim ad omnia effecta vtriuſque ſe extendit, nec non ad accidentia quæ naturaliter illis inhærent. Quippe cùm aliquid grave aut leve ſurſum volet, idipſum naturâ ſurſum aut deorſum volaſſe dicimus, licèt graue & leve (quæ ſunt accidentia) talis motionis ſolæ cauſæ exiſtant. Quòd ſit aliquid divinius in naturâ quàm in materia & formâ hinc conſtat, quia eſt quiddā vicinius primæ cauſæ, & quia in motu, actione, & opere ſuo finem reſpicit. Materia autem res futilis, vix ens, & ferè nihil à Philoſopho nominatur. Forma rès eſt divina, ſed ita divina vt à naturæ ſinu & ſorte diviniore ſuſcepta fluat; ſolam formam humanam excipio, quam non ingenitam ſed infuſam doceo.

De genere argumentandi quo vti debent philoſophi.

Grave,ſubtile,& accuratũ diſputandi genus eſt quo philoſophi vti ſolent:quippe res quas tractant philoſophi arcana naturæ ſunt, quæ & verum ſapientem, & magnum ingenium poſtulant. Operæpretiũ ergo & in primis vtile putavi, ſi in ſingulis ſectionibus & articulis huius libelli Maximæ ſeu Axiômata (quæ ſunt veluti oſſa & nervi philoſophiæ) opportunè ſuis locis adijciantur. Attextam ergo prę-cipuas propoſitiones cuilibet materiæ quæ occurrit, vt laudabilius certamen iuvenũ,cauſâ & modo certandi cognitis fiat.Cæterùm (vt in hoc certamine Ariſtotelem ſequar)ſicut ille in Topicis, ita ego equidem in Phyſicis quatuor prædicata & eorum annexa tradam, à quibus omnia problemata & loca communia eruantur. Prædicata ſunt materia, forma,potentia, & actus, quorum illa interna ad eſſẽ-tiam, hæc externa ad exiſtentiam rerum naturalium pertinent.Prę-dicata phyſica hęc quidem rectè nominari poſſunt,tum quoniam de omnibus in rerum naturâ enunciantur,tum quoniam ſingula in phy-ſiologiâ tractata ad ipſa reducuntur. Sunt enim omnia quæ ſunt aut materialia,aut formalia,in potentiâ,vel actu poſita. Potentia autem eſt vel materiæ quæ paſſiva,vel formæ quę activa dicicitur. Actus quoque eſt duplex,vel inchoatus vt motus, qui inſtrumentum pri-mum naturæ exiſtens *actus mobilis* definitur: vel perfectus,vt forma & finis quæ exiſtentiam abſolvunt. Annexa his prædicatis ſunt mo-tus,quies,mobile,locus,& tempus,omniaque accidentia quæ neceſ-ſariò cum rebus naturalibus cohærent vt primæ qualitates, vel quæ videntur cohærere,vt fortuna,caſus,fatum,infinitum,& vacuum,de quibus in his libris Phyſicorum, vt de rebus quæ apparent & non ſũt. Ariſt.luculẽter diſſerit. Cæterũ quoniam hæc omnia prædicata & annexa ab vno diducta ſunt fonte (nempe naturâ) axiomata à communi loco naturæ primùm tractabo, & ſic deinceps de reliquis ordine diſcutiam, vt res quę diſcutientur poſtulant.

Materia philoſophorũ arcana naturæ.

Quatuor prędicata phyſica,materia, forma potentia,& actus.

Potẽtia duplex.

Actus duplex. Motus primũ inſtrumẽtum naturę exiſtẽ.

Entia quę apparent & non ſũt,fortuna,caſus,fatũ infinitum & vacuũ dicuntur.

De locis & axiomatibus à communi notione naturæ ductis.

Primus locus eſt *A notione naturæ*, cuius maxima talis exiſtit. *Quò quidque eſt ſimplicius aut vniverſalius eò magis naturæ notum eſt quàm nobis*, ſi diſtinctam cognitionem ſpectes.Ratio eſt, quia natura effectivè eſt vniverſalis cauſa, quæ in omnibus æternitati ſtudet. Sit hoc exemplum, notior eſt naturæ homo quàm illius individuum

1. Locus. Max.1.loci. Natura in omnib⁹ ęternitati ſtudet.

dividuum Socrates aut Plato; natura enim primùm intendit hominem, tum Socratem aut Platonem gignit. At dices hoc eſt contrariũ Ariſtoteli, qui vniverſalia notiora nobis eſſe affirmat. Reſpondeo notiora eſſe quidem nobis confuſè, non diſtinctè; intellectus enim humanus ſingulare ſub ratione vniverſalis primũ & vi ſuâ confuſè percipit, vt in Socrate longiore ſpacio à nobis remoto manifeſtè cõſtat, qui primùm ſub ratione ſubſtantię, tum ſub ratione animalis aut medij alicujus generis, hinc ſub ratione hominis, poſtremò autem ſub ratione ſingularis cognoſcitur.

Locus ſecundus.

Secundus locus.

A negatione naturæ. *Quicunque naturam negant vel etiam dubitant An ſit? ſenſu & ratione carent*; cauſa eſt quia in re qualibet eandem quaſi viventem & ſpirantem videant. Exempla tot ſunt quot ſunt entia naturalia, quibus omnibus vt moveantur aut quieſcant ſola natura dedit.

Locus tertius.

Locus tertius.

A definitione naturæ. *Quæcunque in ſe primò & vi ſuâ principium ſui motus & quietis habent, ea iure naturalia dicuntur*; ratio eſt, quia natura ipſa eſt internum principium motus à materiâ, & quietis in formâ; exempla ſunt cuncta naturæ opera.

Locus quartus.

Locus quartus. Maxima quarti loci.

A differentiâ naturæ & artis, reique naturalis & artificioſæ. Natura interna, ars externa cauſa motus in ſuis effectis dicitur. Vnde rectè infertur hæc maxima, *Quicquid eſt naturale, illud etiam primò & per ſe movetur*, vt Sol in orbe; *quicquid verò eſt artificiale id ipſum movetur ſanè per accidens*, vt horologium, quod in orbem cietur ratione artis & artificis. Hinc refellitur quorundàm magicorum vanitas & blaſphemia, qui tabulas aureas, & amuleta charecteribus neſcio quibus ſub hâc vel illâ conſtellatione figurata vulgò divendunt, afferentes habere illa quidem multas & miras virtutes motrices ſyderum. Sed hîc diſcat iuvenis ex philoſophiâ, virtutem cœli fragmentis auri vel argenti non inhærere: forma enim artificialis nec per ſe movet, nec movetur. Contingit tamen non ſemel, vt (permittente Deo) incredibilia ſic per dæmones malignos fiant, ac ſi per incantamenta & amuleta iſtiuſmodi varijs characteribus cœli figurata fierent; hoc verò non agit Deus vt hominem deciperet, ſed fieri inquam permittit, quia homo relicto Deo ſuperſtitioſè ſuæ phantaſiæ & fallacibus vmbris credit. Similis eſt ratio multorum quæ apparent in ſomnijs, vt de evulſo dente, de eruto oculo, de effuſo ſale in menſa & alijs

Magicorum vanitas et blaſphemia damnatur.

Forma artificialis nec per ſe movet, nec movetur.

ſexentis (vt aiunt) valdè ominoſis, quæ quidem ſic viſa aut contingentia cõcomitantur quidem mala nonnunquam eventa; veruntamen non quia apparuerunt aut contigerunt, ſed quoniam dæmones nos nimis credulos, hac arreptâ occaſione, ſæpiſſimè decipiunt. Eventa ominoſa qui contingant.

Locus quintus.

Locꝰ quintus.

A certa proprietate naturæ. *Quicquid agit natura, id ipſum propter finẽ agit & non fallitur*; ratio eſt quia natura in ſe provida exiſtit, primæque cauſæ nutum in omni opere & actione ſequitur. Vetus illud eſt, *Deum & naturam fruſtra nihil agere; Deus enim prima cauſa Metaphyſica eſt, natura prima cauſa Phyſica. Illa errare non poteſt quia eſt infinita, hæc falli non poteſt quia imperio alterius ſubiecta eſt.* Si hîc quæras quomodo natura ſagax & provida dicatur, cùm non ſit rationis & conſilij compos; reſpondeo acceptam ſuam prudentiam primæ cauſæ referre, quæ omnibus inſtinctum divinum (qui naturalis ratio dicitur) ad bonum commune & ſui conſervationem inſeruit. Turtur adulter non eſt, ciconia parentibus non ingrata, aranea nectit telam, formica acervum colligit, hirundo nidum, herba ſentiens declinat hoſtem, preſente homicidâ interfectus effundit ſanguinem. Quæ omnium iſtorum cauſa? certè præter naturam nihil, quæ inſtinctu divinitus accepto non aliter effectus, quàm gallina pullos ſub alis providentiæ fovet. At monſtrum fit: ergo natura (vt ais) fallitur; hic error particularis naturę, non vniverſalis (de qua nunc agimus) habetur.

Natura primę cauſæ nutum ſequitur in omni actione. Li. 1. de Cœl. text. 32. lib. 2. de Cœlo text. 50. Inſtinctus divinus naturalis ratio dicitur.

Monſtrum error particularis naturæ nõ vniverſalis.

Locus ſextus.

A conſequentibus naturam; huius loci multa ſunt axiômata. Locus ſextus.
Primùm *quòd Omnis actio naturæ ſit neceſſaria*; eſt enim fatalis in om- Phyſ. lib. 2. text. 75.
ni actione naturali cauſarum cum effectis vnio. Alterum eſt *quòd na-* 1
tura ſit nunquam otioſa; natura enim cauſa activa eſt & perpetua. 2
Tertium, *quòd in omni opere et actione naturæ opporteat aliquid de novo fieri*; 3
ratio eſt quoniã quicquid incipit natura, idipſum perficit. Quartum, 4
quòd naturæ lex, ordo, & intentio ſint res certæ; rationem reddunt philo- Phyſ. 8. tex. 15.
ſophi, quoniam à primâ cauſâ pendent, quæ impediri non poteſt. Rhetor. lib. 1.
Quintum, *quòd nõ ſolùm eſſentia & exiſtentia rerum ſint opera naturæ, ſed* cap. 10.
etiam eorum proprietates & accidentia; cauſa in promptu eſt, quia nõn Naturæ leges
ſolũ eſſe, ſed bene eſſe (quod in accidentibus cernitur) ab ipſâ naturâ certæ. 5
manet. Sextum, *quòd ars imitetur naturam*; eſt tamen in multis natura 6
certior arte. Septimum, *quòd fortuna & caſus in actionibus effectiſque* 7

Fortuna & caſus à naturæ effectis exulant.

naturæ nullum locum teneant; quæ enim fortunâ & caſu fiunt temerè & ignoranter fiunt, at naturæ opera ſunt neceſſaria & ad certum finem deſtinata. Octavum, *quòd natura à violento, vacuo, & non ente abhorreat*; hæc enim naturam tollunt. Poſtremum, *quòd ſcientia naturæ ſit omnium nobiliſſima*; quia nihil nobilius, divinius nihil naturâ eſt, in qua numen latet.

8

9

Natura ab infinito, vacuo & non ente abhorret.

Vides (doctè & ſtudioſe lector) quomodo in quibuſdam locis naturæ, Dialecticorum more nomen *maximam*, rationem *maximæ*, & exemplum dederim; vides etiam quomodo brevitati ſtudens loca decem poſtrema veluti in vnum contraxerim.

Articulatiùs in prioribus locis egi, vt diſcas illas quatuor partes ad omnem locum neceſſarias eſſe. Cæterùm compendium nunc ſcribo, in quo non licet diſtinctè & membratim ſingula enumerare, ſatis eſt in reliquis dato hoc exemplo, ſi axiômata ſolùm adiiciam, rationes & exempla tibi inveſtiganda & addenda relinquam. Hoc vnum velim ſemper memineris, me ideò intriviſſe hæc loca communia rerum, vt non ſolùm præcepta philoſophiæ, & naturæ arcana intelligas, ſed etiam ex iiſdem præceptis & arcanis artem & formam rectè diſſerendi ad vnguem (vt aiunt) teneas. Sunt enim loca inventionis ſingulis partibus philoſophię accommodata, ſparſa, & fuſa apud Ariſtotelem, vt in 3. lib. Top. liquidò conſtat, vbi loca ferè omnia ad moralem philoſophiam pertinent. Sed hic labor, hoc opus erit, hæc omnia in ordinem colligere, vſumque in ſingulis edocere. Conatus meus in hac parte non deerit, exemplum dabo, quo alij multò me doctiores idipſum in aliis partibus philoſophiæ præſtent. Quòd ſi præſtiterint, proculdubio vtilius nihil ſtudioſis & candidatis in philoſophiâ continget; quippe hinc non ſolùm arma & tela philoſophorum petant, ſed quomodo iiſdem armis & telis vtantur accuratè diſcant.

Locorum vſu nihil vtilius philoſophiæ candidatis.

CAP.

CAP. 3.

De nomine, neceſſitate, numero, contrarietate, exiſtentiâ, & lege ſeu proprietate principiorum.

NOmen *principij* latiùs ſe fundit quàm nomen *cauſæ*, nam privatio principium eſt, cauſa autem propriè dici non poteſt. Hoc nomen *principij* multiplex eſt; nam in Dialecticum, Phyſicum, Mathematicum, & Metaphyſicum dividitur; qualia ſunt *ſubſtantia, natura, idea, & prima omnium cauſa Deus*. Cæterùm hoc loco principium ſolùm phyſicum tractatur, quod definitur *ens rei*, vnde proximè effectus naturalis per motum naturæ oritur.

Nomen principii latius quàm nomen cauſæ.

Nomen principii multiplex.

Principium phyſicũ quid.

De neceſſitate principiorum.

Neceſſitas principiorum abſoluta eſt non comparata, quippe ſublatis principijs omnia naturę opera ruunt. Quid enim aliud ſunt effecta naturæ quàm vnitæ inter ſe ordine naturæ cauſæ? vt ergo deficiunt rivuli ſi fontes, ita ceſſant omnino effecta naturæ ſi cauſas & principia tollas.

De numero principiorum.

Placuit Meliſſo & Parmenidi vnum ſtatuere principium omnium, quod verum eſt ſecundum Ariſtotelem ſi vnum Metaphyſicum principium intelligas; Phyſica autem principia tria ſunt, duo oppoſita, & vnum ſubiectum omnium. Oppoſita ſunt forma & privatio, omnium ſubiectum materia prima dicitur. Numerus iſte principiorum hinc conſtat, quia vt res quælibet naturalis de novo fiat requiruntur duo, conſtitutio & tranſmutatio. Ad conſtitutionem etiam duo ſpectant, potentia & actus; per potentiam materia, per actum forma intelligitur. Eſt enim materia tota in potentiâ, forma verò eſt internus rei actus & vltima perfectio; hinc illud, Materia appetit formam vt fœmina virum. Tranſmutationis principium vnum eſt nempe priuatio, quæ ideo habetur neceſſaria, vt novarum formarum continuâ ſucceſſione natura æterna fiat. Quid multis? Sufficiunt hæc tria principia, pauciora non ſufficiunt. Qui ergo plura aut pauciora fingunt, nodos (vt aiunt) in ſcirpo quærunt. At dices, natura eſt principium à materiâ & formâ diſtin-

Vnum principium qui verè dicatur, ſecundùm Ariſtotelem.

Phyſica principia tria.

Materia tota in potentia.

Forma internus rei actus & perfectio.

ctum

Natura eſt principiũ diſtinctum à materia & forma ratione & modo tantum.

ctum vt ipſe doces: ergo ſunt plura principia quàm tria. Reſpondeo naturam eſſe principium ratione & modo diſtinctum ab vtroque, non re ſimpliciter & abſolutè, quia in vtraſque vt genus in ſuas ſpecies dividitur.

Probatur principia eſſe contraria.

Principia cur contraria.

Non ex concordiâ principiorum vt Empedocli, ſed ex diſcordiâ (vt Ariſtoteli placuit) res creſcunt naturales. Eſt enim inter principia vnum contrarium alteri, ne natura ſit otioſa. Quippe contrarium eſt veluti aculeus quo excitatur ſegnis materia ad appetendam formam. Eſt (inquam) negatio præexiſtentis formæ, & cauſa *ſine qua non* perpetuæ varietatis & ſucceſſionis, quibus natura maximè delectatur. In principijs ſecundi ordinis, nempe in quatuor elemẽtis hoc ipſum apertiſſimè conſtat. Contrarietas enim elementorum eſt cauſa cur agant, eorum actio eſt cauſa mixtionis, eorũ mixtio eſt miſcibilium & alteratorum vnio, ex horum vnione varia & infinita corpora enaſcuntur. Genus contrarietatis in principijs privativum eſt, nimirum inter privationem & formã; hæc privatio eſt tanquam tinea in veſte naturæ, veſtis & ornatus naturæ forma eſt, *quam ſemper terit & conſumit privatio*; ſic tamẽ cõſumit, vt ex eadem radice flos novus, ex eadem potentiâ materiæ nova forma germinet, creſcat, oriatur. Hinc gravida natura ſucceſſione *rerum fœcundior facta eſt. novarum formarum vicißitudine mater omnium quæ ſunt in rerum naturâ dicitur.*

Contrarietas in principiis privativa.

Duo principia rei genitę, tria generationis.

Non multus ero, duo ſunt principia rei genitę quę eſſentiã ſpectãt, *materia* ſcilicet & *forma*, tria verò generationis *materia, forma, & privatio*. Priora duo amica ſunt, & naturali quaſi cõnubio copulata: poſteriora privativè oppoſita ſunt, & ſibi invicem ſemper infeſta.

De eſſentiâ & exiſtentiâ principiorum.

Principia cur nõ definiãtur.

Cùm nõ ſint entia priora primis, principia prima definiri non poſſunt: eſſentiam ergo definitam in ſe non habent ipſa, ſed cauſæ eſſẽdi in alijs exiſtunt. Cæterùm quandoquidem duplex ſit definitio demonſtratioque rerum, vna à priore, à poſteriore altera: licèt principia à priori nec definiri nec demonſtrari poſſint, à poſteriore tamẽ ſciri quidem & explicari poſſunt. Vt ergo effecta per cauſas ordine naturæ: ita ordine diſciplinę cauſas per effecta inveſtigare ſolemus.

Summa omnium hæc eſt; principia rerum naturalium entia ſunt prima, quę in ſe ſolam confuſam eſſentiam & exiſtentiam, in effectis defini-

finitam & certam vtramq; habent.

De legibus principiorum.

Leges principiorum tres ſunt, vna *vt aliunde non oriantur*, altera *vt ſe invicem non conſtituant*, tertia *vt omnia naturæ opera ab illis originem ſuæ eſſentiæ & exiſtentiæ trahant*. Aliunde oriri non poſſunt quia ſunt prima, ſe mutuò non conſtituunt quia ſunt contraria, ex illis alia ſuum eſſe trahunt quia ſunt principia.

Tres principiorum leges.

Axiômata communia à loco principiorum.

Axiômata huius loci partim perſonam, partim materiam ſubiectam reſpiciunt. Quæ reſpiciunt perſonam hæc ſunt. *Contra negantem principia non eſt vlterius diſputandum. Oportet diſcentem principijs credere. Non eſt quærenda principiorũ ratio.* Principia hoc loco intelligenda ſunt & rerum & artium. Principia ſimplicia rerum ſunt *materia, forma, privatio*; Principia artium complexa ſunt, *prima* videlicet *axiômata, et vniverſalia enunciata*, in quibus artium demonſtrationes fundatæ ſunt. vt *Ab æqualibus demptis æqualibus relinquuntur æqualia. Cœlum inferiora motu, lumine, & influentiâ regit.* Si quis hæc principia neget, aut ignarus, aut impudens haberi debet, qui tot ætatum & doctorum hominum ſynodum & conſenſum ſpernat. Qui nõ credit principijs, intelligentiâ (quæ eſt habitus credendi principijs) caret.

Principia rerũ ſimplicia; artium complexa cuiuſ modi.

Notatu hoc loco dignum eſt, quòd inter quinque virtutes mentis omnes præter vnam cum ratione & conſilio coniunctæ ſunt, nimirũ *ars, ſcientia, prudentia*, & *ſapientia*: vna verò illa (*intelligentia ſcilicet*) rectè *fides Philoſophorum* dicitur, quia eſt *habitus credendi principijs ſine ratione*. Animadverterunt quidam ſapientes viri prima in qualibet arte principia nec definiri nec demonſtrari omnino poſſe: cùm ergo ratione eadem probare non potuerant, legem hanc ſanxerunt, vt *accedentes ad ſcientiam principijs à maioribus traditis & ſuſceptis* (curioſè de illis quærentes nihil) *crederent*. Crederent (inquam) quia principiorum (vt dixi) non eſt quęrenda ratio, nimirum An ſint? Cur ſint? quomodo ſint? ſatis eſt ſi credas eſſe, & omnia ex illis in qualibet arte dependere.

Vna tantum ex virtutibus mentis cum ratione & cõſilio cõiuncta. Intelligentia philoſophorum fides.

Reſtat vt de axiômatis materię ſubiectę pauca adijciam. Axiômata principiorum quæ rem ſubiectam ſpectant ſunt iſta. *Prima principia rerum aut artium non ſunt, ſi illis probentur antiquiora.* Hæc maxima intelligenda eſt in eodem genere principiorum; nam in alio genere primis principijs naturalis philoſophiæ probari poteſt prius Metaphyſicum, nempe *Deus*, qui naturam & principia vt inſtrumenta regit. Alterum axiôma eſt à duratione principiorum, nempe

Axiômata ſubiectum reſpicientia.

Quòd non ſint principia ſi non ſint perpetua & univerſalia; *perpetua* antiquitate naturæ, *univerſalia* effectivè, quia nunquam deſinunt operari. Tertium axiôma eſt, quòd *actu poſitis principijs neceſſariò ſequantur effectus, potentiâ autem poſitis non item.* Ab effectis ad principia ſimilis eſt argumentatio; nam poſitis effectis neceſſariò ponũtur principia;

Perpetua & univerſalia principia quomodo dicantur.

3 quippe vt actu non ſunt principa niſi in effectis: ita effecta non ſunt omnino, ſi non ſint principia ex quibus ſint & coaleſcant. Poſtremum eſt, quòd *principia natura ſua vi coire deſiderẽt, vt pro-*
4 *ducantur effecta*; eſt enim in primis principiis apetitus producendi effectus, vt eſt in plantis producendi fructus. Hic appetitus *activa potentia* dicitur, qua principia ad actum & locum pertrahuntur. Huc addi poſſunt aliæ maximæ de principiis quoad perſonam; nempe *Temerariâ cuiuſquam de principijs aſſertione moveri philoſophum non de-*
1 *bere. Non admittendum eſſe abſurdum de principijs*, quonian vno de illis dato ſequentur mille. *Negare velle illum ab effectis ducta argumenta qui audet negare principia.* Sed hæc (inquam) quoniam ad priora
2 facilè reduci poſſunt lubens omitto. Hactenus de locis principi-
3 orum in genere; nunc de ſingulis in ſpecie agam, & primùm de materiâ.

Appetitus in principiis activa potentia eſt.

Axiômata perſonam ſpectantia.

CAP. 4.

In quo de Materia prima, de Formâ de Privatione, & de locis inventionis ab iiſdem?

ENS omnium remotiſſimum à primâ cauſâ eſt prima materia; vt ergo illa eſt ens actu nobiliſſimum: ita hæc entis nomen in potẽtiâ vix quidem meretur. Hinc à philoſophis nunc chaos, nunc indigeſta moles, nunc entis vmbra, nunc abyſſus rerum, nũc ferè non ens, aut penè nihil appellatur. Ceterùm ſi verè in ſuâ ipſius propriâ naturâ conſideretur, quamvis exile admodum in ſe eſſe habeat: ens tamen eſt, idemque primum & commune ſubiectum omnium. Subiectum dico, & tamen pincipium primum in potentia poſitum, ex quo omnia conſtituuntur primò, & in quod vltimò reſolvuntur.

Materia primum & commune ſubiectum omniũ.

De cuiuſmodi materiâ hîc agatur.

Non opus eſt hoc loco diſtinguere nomen *materia* in materiã *circa quam* (vt aiunt) *ex qua*, & *in qua*; præſertim cùm de eâ potiſſimum

materia

materia hîc manifeſtè agatur *ex qua* res naturales oriantur; hęc verò materia prima eſt, non ſecunda, cōfuſa non diſtincta, inanis & vacua omnis formę, nō ſignata vt loquũtur. Poſtremò hęc materia non eſt nota niſi philoſophis; neq; hiſce omnibus, quia eſt veluti raſa tabula in qua nihil depictũ, aut maſſa ceræ in qua nihil impreſſum, aut nuda potētia in qua nihil actu diſtinctũ videas. Cũ enim aliquid actu exiſtat, diutiùs non prima ſed ſecunda & ſignata materia dicitur.

Signata materia quando dicitur.

De locis inventionis à materiá prima.

Primus locus eſt à diſcriptione materiæ primæ. Axiôma eſt, quòd *omnis rerum omnium naturalium generatio ſit à materia prima, omniſq; earum vltima reſolutio in eã.* Ratio eſt, quia ex nihilo & nō ente nihil fit; cuius rationis ſēſus eſt, *nihil ex nihilo fieri naturaliter ſub via generationis* at metaphyſicè fieri nō negat Philoſoph⁹ ſub via creationis; nã aliter Deũ liberrimũ & infinitũ agēs nullis mediis naturę alligatũ, tã ſæpe & apertè nũquã pronunciaſſet. Licèt ergo expreſſo nomine *creationis* (quę eſt *ſine ſubiecta materia rerum productio*) non vtatur: quid tamē per hæc verba intellexerit, quid per accesſionem animæ humanæ, (quam divinitus datam, non naturaliter ingenitam affirmat) neſcio equidem, niſi altius & divinius quiddam in actionibus Dei quã naturæ cōſiderari debere inſinuaverit. At diſcrimen non eſt, ſi Deus & natura nihil ſine medio & ſubiecta materia ageret. Imo ex parte, & non abſolutè (vt ait) Deus eſſet infinitus, ſimplex, immenſus, liber, ſi non aliter quàm naturę mediis abſtractis ageret.

Locus primus.

Nihil ex nihilo fieri quomodo intelligendum.

Creatio quid.

Creatio implicitè licet non expreſſe ab Ariſtotele tenetur.

Interpretatio ſequentis loci ab æternitate materiæ primæ ſimilis huic eſt. Maximæ iſtius loci duæ ſunt, vna quòd *materia ſit æterna*; altera *quod ſit ingenita & incorrupta. Æterna*, quia nullam cauſam præexiſtentem ordine habuit: *ingenita & incorrupta*, quia eſt æterna, & quia nulla cauſa oppoſita eſt quæ corrumperet. Sed adverte *æternum* hoc loco ſumi ſecundùm quid, vt aiunt, & comparatè. Nam ſimpliciter & abſolutè nihil eſt ęternum ſecundùm Ariſtotelem preter *Deum*; principia verò phyſica dicuntur *æterna* reſpectivè, quia nec vi naturæ inceperunt, nec deſinent quam diu mundus perfectiſſimum opus naturæ permanet.

Locus 2.

Materia æterna ingenita & incorrupta cur.

Æternũ bifariam ſumitur.

Deus ſolus abſolutè ęternus.

Tertius locus eſt à potentia materiæ, cuius maxima eſt talis, quòd *materia formam naturaliter appetat*; ratio eſt, quoniam à forma materia perficitur. Hic appetitus eſt deſiderii & complacentiæ vt aiunt non rationis. Inſtinctu enim fertur materia ad formam, non conſilio aut electione ducitur; quippe materia prima eſt æqualiter omniũ formarum capax.

Locus 3.

Appetitus materiæ qualis.

Hinc ſequitur 4. locus materię, à ratione ſeu proportione quã habet

Locus 4.

 cum

cum ſubiecto, cuius maxima eſt, quod *materia prima ſit primum ſubiectum omnium*. Hæc propoſitio intelligenda eſt *potentiâ non actu*; quia materia eſt apta ad omnes formas tum internas, tum externas capeſſendas, actu verò omnes non capit.

5 Alius locus eſt à potentiâ materiæ primæ, huius axioma eſt, quòd *E potentiâ materiæ educantur omnes formæ naturales*. Hoc autem non fit ratione materiæ quæ eſt paſſiva, ſed ratione naturæ in ea operoſæ, quæ illius potentiam vivificam, & (vt ita loquar) activam & ſeminalem facit. Sicut ergo deliteſcit flos & fructus in vitali radice plãtæ: ita formæ naturales in materiâ primâ, à cuius potentiâ (vi naturæ ad appetendum excitatâ) fluunt.

E potentiâ materiæ educũtur formæ naturales qualiter.

6 Poſtremus locus eſt à modo & ordine cognoſcẽdi materiã; maxima eſt, *quod materia prima per ſe & vi ſua ſit incognita*; ratio eſt, quia nulla illius imago aut idea ſẽſũ ferit, vnde intellectus directè obiectum fiat. Cæterùm analogica eſt illius notio, vt ſuperiùs in exemplis de raſa tabula, cerâ, & nudâ potentiâ cõſtat. Sexcenta ſũt alia, quibus brevitatis causâ nunc ſuperſedo.

Materiæ cognitio analogica tantum.

De Forma, & locis inventionis ab ea.

Res nulla occultior, aut myſterium magis abditum reconditumque eſt in vniverſa philoſophia, (meâ opinione) quàm forma, eiuſdemq; à potentiâ materię realis emanatio. Certârunt inter ſe philoſophi diu, adhuc tamẽ (lite ſub iudice quaſi pẽdente) nihil certi definierũt. Certum eſt formã primum principium eſſe, quod nomen & *eſſe* rebus attribuit; ſed quomodo emanet, emineatq; ex traduce & potentiâ materiæ res tam difficilis cognitu eſt, vt (ſi creationem non agnoſcas) vix certi ex philoſophorum oraculis quicquã definias. Nam ſi dicas materiam eandem parturire formam, incurris ſtatim in hoc incommodũ, vt fatearis materiam principiũ activum eſſe, & causã formę, ꝙ Philoſophus negat. Si verò affirmes ex potẽtiâ materię educi, maius abſurdum videtur ſequi; primũ quia incertũ eſt an vlla ſit potentia materię, quoniam (vt ait Philoſophus) impotentia materiã, potentia formam ſequitur; tum an hęc potẽtia ſit omninò activa, cùm materia ipſa ens ſolùm paſſivum dicatur. Hinc ſi ſit potentia activa, quomodo forma (qui eſt actus) ab illa oriatur? Sed omitto verba & id ipſum quod antea docui nũc iterum affirmo, naturam ſupereminentẽ cauſam vi ſuâ effuſâ hoc opus efficere; inſerit enim in materia ſeminalem potentiam formæ, quæ primùm veluti in florem, tum in fructum funditur: hinc ipſam materiam excitat, vt inſtinctu appetat, & motu acquirat formam; ſic emanat forma ex materia, & tamen ſimul cum materia manet, non enim priùs eſt materia quàm forma, quia in ſemine & potentiâ

Forma nomẽ & eſſe rebus atribuit.

Res perceptu difficillima.

Quî forma naturalis à potẽtiâ materię emanet.

& potentiâ materiæ, veluti fructus in radice latet. Si definire velis formam, nihil aliud eſt quàm *principium phyſicum internum, quod dat nomen, eſſentiam, & perfectionem rei naturali*; nomen diſtinctum, eſſentiam completam, perfectionem integram & internam. Hinc illud, in materia confuſio, in forma eſſentialis diſtinctio rerum naturalium ineſt.

Definitio formæ.

De locis inventionis à Formâ;

Primus locus.

Primus locus eſt à multiplici formæ nomine & diſtinctione; maxima quòd *omnis forma à philoſopho conſiderata ſit vel aſſiſtens vel inhærens.* Aſſiſtens forma nulli inſidet materiæ, ſed foris aſſidet & præeſt, vt *Deus, Angelus, & animus hominis corpore exutus.* Inhærens forma eſt quæ actu ſubiecto cuipiam inhæret, ipſumq; informat, diſtinguit, & denominat. Inhærens verò forma eſt vel eſſentialis, quæ novam ſpeciem in ſubſtantia efficit; vel accidentalis, quę ſolam externam mutationem aut diſtinctionem in re ſubiecta facit. Exemplum eſſentialis formæ eſt anima rationis compos in homine; exemplum accidẽtalis, vt figura Cæſaris in ſigillo aut ære. Alter locus eſt à notatione formæ phyſicæ propriè ſũpta. Maxima eſt, quòd *forma phyſica ſit principium naturæ ordine ſimul cum materiâ primâ*: in illa tamen latet, vt flos in ſemine, donec operante naturâ, non aliter actus & perfectio eiuſdem reiq; compoſitæ fiat, quàm fructus plantæ. Vt enim fructus diſtinguit ſpeciem plantæ: ita forma quæ eſt actus rei diſtinguit materiam è cuius potẽtia fluit. Tertius locus eſt ab exiſtẽtia formæ; maxima eſt, *quòd ante formã nihil omnino præexiſtat in materia prima.* Hęc propoſitio cautè intelligenda eſt, nam ſi ſimpliciter dicas nihil præexiſtere ante formam, concedes naturam aliquid ex nihilo producere: ſi verò affirmes aliquid pręeſſe aut antecedere, cõcedes materiam actu aliquo modo fuiſſe antequã forma acceſſiſſet. Quippe id quod præexiſtit, ſive completũ ſive incompletum ſit, motum habet, qui actus mobilis definitur. Præterea, ſi dicas formam in materia prima inchoatam deliteſcere, motuq; materiæ pullulare & perfici, videris eadẽ operâ docere, ſubſtantiã magis & minùs ſuſcipere. At dices, formę formabiles ſũt nõ formatæ. Sed vnde (quęſo) formę formabiles dicuntur? Certè quia ſũt incõpletè in materia, vt ais. Cęterùm vlteriùs te vrgeo, quęroq; vnde iſta prima inchoatio & emanatio formę ſit? Si ſit, aut erit ex aliquo, aut ex nihilo; ſi ex aliquo cõcedas, nõ negabis mihi aliquid actu fuiſſe in prima materia ante formã; ſi ex nihilo fieri exiſtimes, cur creationẽ formarũ negas? Quid reſtat? hoc ſcilicet, vt dicas nihil in materia prima pręexiſtere ante formã pręter primã potẽtiã materię quę eadẽ eſt inchoatè cum matera ipſa. Eſt enim prima potentia

Aſſiſtens forma quæ.

Inhęrens formaque.

Inhęrens forma duplex.

Locus 2.

Forma in materiâ tãquam fructus in plãta.

Locus 3

Formę formabiles & formatæ.

Prima potentia cuiuſq; rei eadé cũ re ipſa cuius eſt.

cuiuſque rei eadem re ſcuius eſt, vt potentia ratiocinandi cum animâ rationatrice, potentia ſentiendi cum animâ ſenſibili, potentia vegetandi cum animâ vegetabili. Quid multis? nihil ergo præexiſtit in materiâ primâ ante formam: id eſt nihil actu præexiſtit quod materiam actu exiſtere in rerum naturâ faciat, nihil quod formet, nihil quod diſtinguat. Eſt tamen in materiâ radix formæ, id eſt talis potentia realiter eadem cum materiâ, quæ influente naturâ gravida tandem veluti facta formas & diſtinctiones rerum eſſentiales parit. Locus alius eſt à multiplici proprietate & officio formę. Maxima, quòd *naturalis formæ ſemper officiũ ſit eſſentialiter denominare, definire, diſtinguere, & conſervare ſpeciem quam facit.* Ratio eſt, quoniam rei nomen, natura, potentia à forma pendeant. Imò forma etiam finis rei naturalis dicitur: at finis bonum illud eſt quod natura appetit, & in quo res quælibet naturalis conſervatur. Hinc alterius maximæ apud Philoſophos non eſt inepta, videlicet *natura appetit finem*, id eſt natura appetit formam, eſt enim forma interna perfectio rei, & finis ad quem natura in conſtitutione rerum tendit. Alter locus à dignitate formæ naturalis ducitur. Huius axiôma eſt, quod *Omnis forma ſit divinum quiddam.* Interpretum aliqui aſſerunt divinum dici, quia proximè à prima cauſa divina fluit. Qui hoc aſſerunt, non viderunt quomodo naturalis forma ex potenria materię vt ex traduce aut radice educatur. Alia expoſitio eſt, quòd per aſſimulationem dicatur divinum quiddam, nempe quoniam eſt ſimplex, purus, & eſſentialis actus, vt prima cauſa. Non eſt inanis quoque illa interpretatio, formam ſcilicet divinam dici, quia eſt ſumma perfectio, ſummumque bonum phyſicum rei naturalis. Liceat tibi (erudite lector) quam velis interpretationem admittere, illa tamen mihi vehementer placet, quòd divinum quiddam forma dicatur, quia ſimplicem purioremque eſſẽtiam Deo acceptam refert. Sequitur locus ab vnitate formæ, cuius duo axiômata ſunt, primum quod *cuiuſlibet rei naturalis ſit vna eſſentialis forma*; alterum quod *vna ſit prima forma communis omnium.* De primo axiômate nemo philoſophorum vnquam dubitavit, quia res quælibet naturalis nõ definitur aut diſtinguitur niſi à ſua ipſius propria forma. De 2 lis eſt & controverſia magna, an ſit vna communis forma omnium, quæ principium rerum naturalium dicatur? ſi affirmes, quænã illa tandem ſit quæro? ſi neges, peto quomodo tria principia eſſe defendis? Nam ſi non ſit vna communis forma omninm, ſed ſola particularis ſingulorum, quomodo omnium principium definiatur eſſe equidem omnino neſcio? Quippe particularis cuiuſque forma non eſt prima, non eſt æterna, non eſt ingenita & incor-

Radix formę in materiâ ineſt.

Locus. 4.

Formę officium.

Natura appetit finé quid ſignificat.

Locus 5.

Forma cur divina dicitur opinioness variæ.

Locus 6.

rupta

Opiniones de priſmâ formâ.

rupta, non eſt omnium cauſa, quæ conditiones ad principium conſtitutionis requiruntur. Sed quid moror? Alij putant eſſe vnam animã mundi, quam formam rerum naturalium nominant. Alij dicunt eſſe formam quidem omnium principium aſſiſtentem, non inhærentem. Alij cœli formam eſſe hanc formam omnium pertinaciter defendũt, quia Ariſt. dicit omnem formam eſſe in cœlo; quod intelligitur reſpectu inferiorum effectivè, quoniam ſol & homo generant hominem; per *ſolem* influens cœlum, per *hominem* mundum inferiorem variis formis ornatum intelligit. In hac lite audeo definire nihil, exiſtimo tamen formam rectè vnum principiorum dici, non quòd ſit vna eſſentialis forma omnium; ſed quòd ſit vna communis idea & apprehenſio formæ ex ſingulis generum, non ex generibus ſingulorum vt aiunt. Quaſi diceres, forma hominis primum principium hominis eſt, forma cœli primũ principiũ cœli eſt, forma ignis primũ principiũ ignis eſt; & ſic de cęteris ignis ſingulorũ formis: ergo forma eſt principium omnium, quę vi naturæ fiunt, Omnium (inquam) non quòd ſit in omnibus vna communis forma, ſed quòd in ſingulis quæ (collecta vnum vniverſale apprehenſione faciunt) vna eademque diſtinctas exiſtent à qua res propriè naturalis dicatur.

Omnis forma eſt in cœlo, quomodo intelligitur.

Propria opinio de formâ cõmuni.

De privatione & einſdem locis.

Tranſmutationis principium priuatio dicitur, non conſtitutionis: nihil enim actu ponit ſed tollit formam, ita tamen tollit vt materiam ad novam acquirendam perpetuò incitet & inſtiget. Diſcors hoc principium neceſſarium quidem eſt, vt ſegnis materia nuditatem veluti agnoſcat ſuam, veſtemq; & ornatum id eſt formã quęrat. Multiplex eſt hoc nomẽ privationis, aliquãdo enim privatã materiã, aliquãdo negatã formã, aliquãdo pręexiſtentis formæ abſentiã, aliquãdo negationẽ formæ futuræ & emergentis docet. Dicit Ariſt. materiã & privationẽ numero & ſubiecto idẽ eſſe, ꝙ verũ eſt ſi privationẽ pro materia nudata ſumas, aliter multis modis hęc ab illa differt, Nam materia eſt ens poſitivum, privatio verò ens negativum; materia eſt ſubſtantia, privatio non eſt, materia eſt cauſa conſtitutionis, privatio propriè cauſa non dicitur, materia appetit formam, privatio tollit; materia eſt ingenita & incorrupta, ſed acquiſitâ formâ privatio tollitur. At dices quomodo principium eſt? Principi generationis non rei genitæ habetur. Generationis principium eſt quia ab ea omnis generatio incipit. Hinc philoſophi privationem terminum *à quo* generationis appellant. Sed vlterùis quæris, quomodo negatio (quæ apud Ariſtotelem non ens per ſe dicitur) inter

Privationis neceſſitas & vſus in generatione

Multiplex nomen eſt privationis.

Materia & privatio numero & ſubiecto eadẽ quomodo intelligãtur.

Omnis generatio à privatione incipit.

Privatio non eſt pura negatio & contradictoria, ſed mixta.

Privationis definitio.

principia phyſica numeretur? Reſpondeo privationem eſſe quidem negationem, non tamen ſimplicem, negantem, & contradictoriam (vt aiunt) quæ omne ens negat, ſed mixtam, quæ aliquid (vt ita loquar) entitatis habet, & aliquid realitatis ponit. Rectè ergo definitur privatio *principium tranſmutationis in re naturali, quod materiam nudam & inanem, in ſolâ potentiâ poſitam ad appetitum formæ quâ veſtiatur ſtimulat*: vel eſt *principium quod negat formam, movet materiam, primamque actionem naturæ* (nempe generationem) *inchoat*; at poſſe *negare formam, movere materiam, generationem inchoare* eſt aliquid in potentiâ ponere, licèt actu (vt modò dixeram) nihil in rerum naturâ ponat.

Locus primus Privationis.

Locus 1. Diſtinctio privationis.

Ducitur hic locus à nomine, cujus diſtinctio eſt in privationem ſecundùm actum, ſecundùm potentiam, & ſecundùm vtrumque. Maximæ tres ſunt. Prima quòd *A privatione ſecundùm actum ad habitum fiat regreſſio*; vt à ſomno ad vigiliam. Altera quòd *Privatio ſecundùm potentiam non neget habitum, ante præfixum et definitum tempus à naturâ*; vt catulus non dicitur cœcus ante nonum diem. Poſtrema, quòd *A privatione ſecundùm actum & potentiam nunquam fiat regreſſus ad habitum*; vt à morte ad vitam. Hęc poſtrema propoſitio intelligenda eſt ſecundùm ordinem naturæ: at Deus qui eſt liberrimum agens non alligatur medijs legibuſq; naturæ.

A privatione ad habitum non fit regreſſus in quibus valeat.

Locus 2.

Alter locus privationis nomen ab eodem numero & ſubiecto trahit. Maxima eſt, quòd *privatio ſit eadem numero & ſubiecto cum materiâ*, id eſt (ſi rectè intelligas) eadem numero accidente; quippe locus proximus à differentiâ privationis oſtendit manifeſtè, non re penitus eandem eſſe cum illâ. Maximæ hujus loci ſunt, quòd *Privatio ſit ens negativum*; quòd *Non ſit ſubſtantia*; quòd *Non ſit cauſa*; quòd *Sit formæ infeſta & contraria*; quòd *Sit acceſſione formæ extincta*. At materia eſt ens poſitivuum, eſt ſubſtantia, eſt *concauſa* vt aiunt, eſt amica formæ, cujus copulam & connubium appetit: privatio ergo non eſt re & naturâ penitus eadem cum materiâ, vt quidam ex textu Ariſtotelis colligunt. Verbo diſtinctionem materiæ & privationis ſic concludo, quòd materia ſit per ſe ens, ſed ex accidenti in textu non ens dicitur, quatenus ſcilicet cum privatione ſit coniuncta. Privatio autem contrà per ſe non ens appellatur, quia eſt abſentia formæ; ex accidenti verò ens, quia materiæ ineſt antequam forma accedat: non eſt ergo privatio ſimpliciter negatio contradictoria (quæ omne ens negat) quandoquidem habilitatem quandam (vt ita loquar) coniunctam habeat, cuius vi & beneficio *eſſe* quodammodo

Materia & privatio eadem numero, tantùm accidéte.

Diſtinctio materiæ & privationis.

modo dicatur; nempe ex accidente & per aliud. Eſt tamen (vt ita dicam) ingrata negatio materiæ; nam pro tanto beneficio à materia accepto *vt ſit*, maleficium rependit. Quippe quàm diu materia illam quaſi viperam in ſinu ſuo retinet, *non ens* à Philoſopho dicitur, cùm verò per acceſſionem formæ eijciatur, *ens completum* appellatur.

Privationis ingratitudo erga materiam.

Ens cõpletum & incõpletum quãdo & quo modo materia

Poſtremus locus eſt A ſubiecto habitus & privationis. Maxima, *Habitus & privatio verſantur circa idem ſubiectum capax vtriuſq;, ordine irregreſſibili, tempore à naturâ præfixo, & determinato per ſubiectum, materiam, & rem naturalem.* Per *habitum* formam internam & externam, per *ordinem irregreſſibilem* negationem eiuſdem formæ quoad actum & potentiam intelligo.

Locus 3.

Hęc de Principijs & eorum locis breviter (ſtudioſorum cauſâ) ſcripſi; nunc ad reliqua eodem ordine procedã; & primũ de alijs duobus prædicatis, nẽpe *potentiâ* & *actu* pauca adijciã. Quatuor enim prędicata phyſica docendi cauſâ ſuperiùs affinxi, ſcilicet *materiam, formam, potentiam, & actum*; *prædicata* hæc nominavi, quia latiſſimè patẽt hæc nomina in hac ſciẽtiâ, nec nõ de omni ente in eadẽ tractato enũciãtur. Omne enim ens rei eſt vel *materiale vel formale*, idq; vel *in potentia*, vel *actu* poſitum.

Materia, forma potẽtia actus prędicata phyſica cur dicta.

CAP. 5.

In quo de Potentiâ & Actu agitur.

POtentia *naturalis, præternaturalis, & violenta* dicitur; *naturalis* eſt quam perfecta actio, *præternaturalis* quam imperfecta actio, *violenta* quam actio vel paſſio contra naturam ſequitur. Actio *perfecta* eſt actio formę, actio *imperfecta* eſt actio materiæ, actio *violenta* eſt actio cauſæ alicuius externæ, quæ vim & potentiã naturę tollit, remque ſubiectam ad interitum & perniciem trahit. Agitur præcipuè hoc loco de naturali potentiâ, quæ definitur *qualitas interna vel externa, qua redditur ſubiectum aptum ad agendum.* Qualitatem *internam* vel *externam* dico, quoniam eſt aliqua *prima potentia* rei quæ interna; eſt quoque aliqua *ſecunda potentia* quæ externa qualitas ſeu affectio dicitur. *Prima potentia* cuiuſque rei (vt ante docui) eadem eſt cum

Potentia triplex.

Actio triplex.

De qua potẽtia potiſſimũ hîc agatur.

Potẽtia naturalis duplex.

re cuius eſt potentia, vt *rationale* cum homine; ſecunda verò non eſt re eadem vt *riſibile*; illa ad ſubſtantiam, hæc ad ſecundum genus qualitatis refertur. Diſtinguunt quidam potentiam in potentiam proximam, & in potentiam remotam quam aptitudinem appellant; priorem definiunt id eſſe quod facilè in actum reducitur; talis eſt potentia *ovi* vt fiat pullus; poſteriorem aiunt id eſſe ꝙ rarò aut nunquã reducitur ad actum, vt potentia quâ plures *ſoles*, *luna*, aut *Phænices* eſſe poſſint. Hæc poſtrema ſignificatio potentiæ non eſt inanis & otioſa, ſi ad ea quæ aliter ſe habere queant, (tametſi nunquam ſe ita habeant) referatur: vt ſi dicas mare poſſe ſupernatando immergere & operire terram, aut aëris mediam regionem fieri poſſe calidam & humidã, quemadmodũ aliæ partes aëris exiſtũt; hæc quidẽ nõ repugnant naturæ quoad *eſſe* vt fiant, quamuis nunquam quoad benè *eſſe* fiant. Quòd fieri poſſint hæc quoad *eſſe* rerum hinc conſtat, quoniam aqua levior eſt terrâ, & vi naturæ ſuperflueret; totum etiam elementum aëris naturaliter eſt calidum & humidum: ergo media illius pars ſic eſſe poteſt, licèt per antiperiſtaſin contrarijs qualitatibus perpetuò imbuatur.

Potentia proxima & remota quales.
Potẽtia remota in rebus nõ inanis.

Quid vltra quæris? Potentia naturalis eſt veluti ſcintilla in ſilice, & deliteſcens quaſi vita in radice naturæ; ictus naturæ fit, actus rei à potentiâ ſtatim elicitur; non poteſt natura ſegniter dormire, non poteſt eſſe otioſa, ſemper dextram ſuam porrigit & expandit, id eſt potentiam naturalem excitat, vt novas formas apprehendat. Occultum quidem hoc opus eſt naturæ, ſed agricolis, qui ſpicas ex granis diſſeminatis metunt, res nõn eſt obſcura, vtpote quibus potentia in grano adhuc vivens ſegetem novam & fœcundam meſſem reddat.

Potentia naturalis tanquam ſcintilla in ſilice.

Loca à potentia rerum.

Primus locus huius capitis eſt A divina potentia. Axiôma ſic ſe habet, quòd *eſſe & poſſe in Deo idem ſint*. Ratio huius axiômatis eſt, quoniam ſecundùm Ariſtotelem nullum accidens, nulla mutatio in Deum cadit: at caderet ſi potẽtia & eſſẽtia in eo differrent. Potẽtia ergo divina nõ dicitur quia eſt defectio aut mot⁹ in Deo (mot⁹ enim eſt imperfectus actus mobilis) ſed quia Deus eſt id quod eſt & aliter eſſe non poteſt; id quidem poteſt quod vult, & vult quod poteſt. Hoc quidem dico in eo ſenſu, quo Ariſt. dicit velle, poſſe, & eſſe idẽ in æternis & divinis eſſe: nam velle & poſſe in Deo nihil aliud quàm divinam, ęternam, & immutabilem eſſentiam docent.

Locus 1. Phyſ. 8.

Alter locus ducitur ab invtili, cuius maxima eſt, quòd *fruſtra ſit illa potentia quæ nõ reducitur ad actum*. Ratio eſt, quia actus potentiam natu-

ralem

ralem perficit. Cæterùm inſtantias patitur hęc propoſitio in potentia remota: nam in proxima ſola ſimpliciter & abſolutè tenet. Fruſtra eē illā potentiā quæ nunquam ad actum reducitur, quomodo intelligendum.

Alius locus elicitur Ab vſu *potentiæ*: maxima eſt, quòd *omnis potentia naturalis ſit coniuncta cauſa actionis*: *Coniunctam cauſam* dico, quia *forma* cauſa vna, altera *potentia* dicitur.

Quartus locus eſt A differentia primæ & ſecundæ potentiæ, maxima eſt, quòd *prima potentia ſit eadem re cum ſubiecto; ſecūda autem ſemper diuerſa*. Sed attende nos hîc docere eandem re eſſe potentiam primam ex parte, non ſimpliciter & abſolutè. Locus. 3. Locus. 4.

Quintus locus A proprietate eſt, qui tale axiôma habet, quòd *potentia nulla naturalis ſuſcipiat contrarium, aut magis & minus*: contrarium enim agentis eſt, & ſuſceptio magis & minus certamen contrariorum arguit, quod in potentia (cui nihil eſt contrarium vt Philoſophus docet) cernitur. Locus. 5.

De actu.

Quot modis vnum oppoſitorum dicitur, tot modis & alterum; vt ergo potentia eſt naturalis, præternaturalis, & violenta: ita etiam & actus. Actus naturalis eſt vt *reſpiratio*, præternaturalis vt *ſternutatio*, quæ partim ex violēta cauſa, partim ex naturali cōſtat, violentus denique actus eſt, vt *conuulſio corporis* quam mors repentina ſequitur. Verùm cùm hoc in loco de actu naturali præcipuè agatur, eum definiunt philoſophi eſſe *primum effectum in re qualibet naturalis potentiæ & operantis naturæ*. Cæterùm cùm hic effectus ſit nunc in flore nunc in fructu, id eſt inchoatus & imperfectus: rectè iterum diſtinguūt actum in actum perfectum qui eſt rei completæ, & imperfectū qui adhuc ad formā & finem tendit, qualis eſt motus naturalis, qui actus inchoatus & imperfectus mobilis in potentia eſſe definitur. Actus naturalis definitio. Actus naturalis duplex.

Poſtremò, vt nihil in cōparatione iſta omittam, actus in internum & externum diuiditur. Internus ſæpe à Philoſopho pro ipſa forma ſumitur, ſic anima *actus corporis organici vitam habentis in potentia definitur*. Externus actus eſt vel *materialis*, vt aiunt, vel *formalis*; *materialis* vt accidens in quo fundatur actio, (exempli cauſâ) *virtus*: formalis vt *operatio virtutis*. Huc adde quòd ſit actus proximus & remotus; proximus eſt qui proximè à potentia fluit, vt *motus*; remotus vt *forma*, aut *finis* quò natura tendit. Nō hîc omittas velim, eſſe actum diuinum, eundemque finitum & infinitum vt Ariſt. docet. Finitus eſt vt *animus*, infinitus vt *Deus*; nam vterq; à Philoſopho actus dicitur. Eſt (inquit) animus *actus corporis*, eſt quoque (vt ait) Deus actus ſimplex & purus, vtriuſque etiam operatio actus nominatur, quia & hic & ille liberrimum agens eſſe ab illo demonſtratur. Amplum & fuſum Actus internus & externus eſt. Externus actus duplex. Actus primus & remotus.

eſt hoc nomen actus in vſu philoſophiæ; nam non ſolùm rerum naturalium motus, ſed etiam earum formæ actioneſq; dicuntur actus. Imò actio & paſſio à Philoſopho idem motus idemq; actus dicũtur. Præterea quicquid completum eſt, aut quicquid ornatum exiſtit in rerum naturâ, idipſum actu eſſe aut exiſtere docemus. Error non eſt, ſi ipſam eſſentiam primum actum internum, exiſtentiam vltimum actum externum naturæ eſſe doceamus. Eſt enim coniunctio ſeu copulatio materiæ cum formâ primum opus naturæ in quo eſſentia; eſt accidentium ornatus opus vltimum in quo exiſtentia ineſt. Exiſtere enim nihil aliud eſt quàm veſtiri accidentibus, & in rerum naturâ individuum eminere. Latè patente hoc nomine, & vſu iam actus perſpecto, nemini mirum aut abſurdum videri debet, quòd inter prædicata philoſophica à me enumeretur. Sunt ergo vt dixi quatuor (quoad inventionem in rebus naturalibus ductam) prædicata, nimirum *materia, forma, potentia, actus*, inter quæ hæc duo poſteriora (ſcilicet *potentia* & *actus*) materiæ & formæ reſpondent; materia enim ens in *potentia*, forma ens in *actu* dicitur.

Primum & vltimum opus naturæ eſſentia & exiſtentia rerum dicitur.

Exiſtere, quid.

De locis inventionis ab Actu.

Locus 1.

Inſinuavi ſuperiùs, preſſiorem rationem tractandi loca me ſequuturum; ſed dum prima fundamenta tracto, perſpicuitatis causâ eandem viam & methodum obſervavi, poſthæc preſſiùs & contractiùs agam. Primus locus in conſideratione actus eſt A Dignitate eiuſdẽ, maxima eſt, quòd *omnis actus ſit melior potentiâ in re omni naturali.* In re omni naturali dico, quia *eſſe & poſſe idem ſunt in Deo*, reque omni æternâ & metaphyſicâ.

Locus 2.

Alter locus eſt A conſequenti; maxima, *Si ſit actus rei naturalis neceſſe eſt vt res (cuius eſt actus) aliquo modo exiſtat*; nam ſi ſit in motu ad formam, imperfectè; ſi ſit ſub formâ, perfectè quidem exiſtit.

Locus 3.

Sequitur locus A negatione cõſequentis; maxima ſic ſe habet, *potentiâ naturali poſitâ non ſemper actus neceſſariò ſequitur*; ratio eſt, quia remota potentia raRò aut nunquam ad actum venit. Cæterùm ab omni propinqua potentia ad actum eſt neceſſaria conſecutio, niſi error in particulari naturâ aliquando impediat; vt cùm natura vniverſalis intendit hominem, particularis producit monſtrum. Huc ſpectat illa maxima vulgaris & vſitata, quòd *ab eſſe ad poſſe ſequatur ratio, ſed non è contra.* Nam ſequitur, eſt cœlum: ergo eſſe poteſt; at non ſequitur, poteſt eſſe: ergo eſt. Verùm hîc dices, quòd à propinquâ potentiâ ad actum ſequatur ratio, vt modo demonſtratum fuit: verum eſt quoad certitudinem naturæ reique futuræ, quæ à termino *ad quem* denominationem ſumit; ſic embryo hominis dicitur homo, non bel-

Error particularis naturæ.

lue

lua aut planta, quia certum eſt hominem futurum eſſe.

Alia duo loca ſuperſunt, vnus A differentiâ motus, actionis, & actus, alter à fine; Maxima prioris eſt, quòd *Motus, actio, & actus re omni ex parte non differant; diſtinctionis tamen causâ non ineptè motus mobilis, actio moventis, actus vtriuſq; dicitur. Eſt enim motus (ait Philoſophus) in mobili vt in ſubiecto, eſt actio in agente ſeu movente, eſt actus in vtroq;. In mobili*, nam motus eſt quidam actus; *in movente* actio quoq; motus ſæpe nominatur, præſertim in 3. Phyſicorum, vbi actio & paſſio idem dicuntur motus. Dicuntur motus, ergo dicuntur actus; nam motus actus definitur. Maxima poſterioris loci eſt, quòd *finis actus naturalis ſit perfectio rei*: nam ſiue ſit actus inchoatus, ſive completus, tendit ad formam; vel eſt ipſa forma, quę forma eſt finis, quę finis eſt perfectio rei. Hactenus de Prædicatis; nunc de Annexis pauca dicemus.

Locus 4 & 5.

CAP. 6.

De nomine cauſa & de eiuſdem diviſione generali.

CRambem bis coctam (vt aiunt) apponerem, ſi de materiâ & formâ (quæ inter principia diſcuſſa & definita ſunt) nunc fuſiùs agerẽ. Breviter ergo & curſoriè percurram ſingula. *Cauſa* nomen generale eſt, nam omne id dicitur cauſa, *cuius eſſe aliud vtcunq; ſequitur*, vel *cuius vi elicitur effectus*. Verùm ſciendum eſt, hæc nomina *principium*, *elementum, & cauſam* ratione inter ſe differre. *Principium* enim ſignificat rem quamlibet à quâ alia res emanat, ſine vllo reſpectu an ab eadem dependeat, vel non; *Cauſa* verò reſpectum dependendi addit; *Elementum* vtriuſque intrinſecam rationem ſubit. Hinc *vnitas, punctum, privatio*, principia *numeri*, *lineæ*, *generationis* dicuntur, non cauſæ. Hinc efficiens & finis *cauſa* compoſiti dicuntur; non *elementa*, nam ex illis non componitur. Pergam. *Cauſa eſt id cuius eſſe ſequitur aliud.* Aliud dico, id eſt effectus eſſentialiter diſtinctus; nam hoc verbum *aliud* differentiam eſſentiæ indicat. Sed attende, hoc *aliud* ſeu *effectus* à cauſâ dependet quoad *eſſe, fieri*, & *conſervari*. Quoad *eſſe*, quod eſt pars vel eſſentialis, vel integralis, ſine qua res *eſſe* nequit. Sic compoſitum in ſubſtãtia dependet in ſuo *eſſe* à

Cauſa quid.

Cauſę, principij & elementi differentia.

materia & forma, quæ ſunt partes eſſentiales ei, quarum altera generationi ſubijcitur quæ materialis, altera in eo de novo generatur quę pars formalis appellatur. Hinc illud quod vulgò dici ſolet, cauſa materialis eſt ex *qua*; formalis *per quam* res conſtituitur. Dependet etiam effectus à cauſâ quoad *fieri*, idq; vel *à quo*, vel *propter quod*: *A quo* effectivè res producitur, vnde cauſa efficiens emergit, quæ materiam ad quærendam & recipiendam formam præparat & diſponit: *propter quod*, vnde cauſa finalis ſequitur, cujus deſiderio vel odio efficiens cauſa ad agendum excitatur. Hæc cauſa perficit & conſervat, quapropter ad illam etiam quoad *conſervari* res quęlibet naturalis refertur, licèt omnia quæ ſunt vnà cum cauſis à Deo primò & per ſe ſint & conſerventur.

Cauſa materialis ex qua, formalis per quam, efficiens à qua, finis propter quē.

Summa omnium hæc eſt: omnis cauſa eſt *ex quâ* vt materia, *per quā* vt forma, *à qua* vt efficiens, *propter quā* vt finis, quæ primum in intentione, & vltimum in executione eſt. Intenditur enim primùm, quia eſt ſcopus naturæ, vltimò vero acquiritur, quia eſt opus ad quod perficiendum motus & tempus requiruntur.

Axiômata cauſæ in genere.

Locus 1. Omnis cauſa effectus & è converſô, quoquomodo intelligendum.

Primus locus eſt A relatione; Maxima, *cauſa et effectus ſunt ſimul naturâ*; nam cauſa eſt effectus cauſæ, & effectus eſt cauſæ effectus. Hæc propoſitio intelligenda eſt quoad intentionem & conſecutionem nominis, non quoad conſtitutionem rei: nam hoc poſteriore modo cauſa eſt ſuo effectu prior, vt locus ſecundus A priore ductus probat.

Locus 2.

Cuius maxima alteri cōtraria eſt, nempe, quòd *omnis cauſa ſit prior ſuo effectu*; nā vetus eſt illud *Cauſam cauſato dicimus eſſe prius*. Sed attende, quòd hæc etiā propoſitio nō ſit ſemper interpretanda de priore naturæ ordine (efficiens enim & finis ſic ſemper nō ſunt) ſed omnis cauſa naturâ, tēpore, aut dignitate prior effectu dicitur. Naturâ, vt materia, forma; tēpore, vt efficiens cauſa; dignitate & perfectione, vt finis.

Locus 3. Sublatâ cauſâ tollit effectū, in quibus teneat.

Alius locus eſt Ab interitu cauſæ; Maxima eſt, quòd *ſublatâ cauſâ tollatur effectus, ſed non è contra*. Indubitata eſt hæc propoſitio in cauſis internis, in externis verò inſtantias patitur; nam ſublato artifice opus eiuſdem manere poteſt.

Locus 4.

Sequitur locus copioſus A multiplici proprietate cauſæ, in quo maxima prima eſt, quòd *eiuſdem effectus plures cauſæ eſſe poſſint*. Hæc propoſitio veritatem habet, & in cauſis per ſe, & in cauſis per accidens. Exempli gratiâ, hominis cauſæ internæ ſunt *corpus, anima*; externæ *Sol, pater, & mater*; quæ licèt ſint inter ſe diverſa, eidem tamen generi cauſæ efficientis ſubijciūtur. Altera maxima hujus loci eſt, quòd *cauſæ ſibi mutuò poſſint eſſe cauſæ*; quę propoſitio intelligēda eſt in diver-

Cauſę ſibi mutuò poſſunt eſſe cauſæ quomodo intelligendum.

ſo

ſo genere cauſę, non in eodē. [illegible] i exemplū deſideres hoc accipe, ſanitas eſt cauſa finalis ambulationis, & tamen ambulatio eſt cauſa efficiens ſanitatis. Similis eſt reciprocatio etiā inter materiā & formā; dicitur enim forma cauſa materiæ quatenꝰ eidē *eſſe* attribuit, dicitur materia cauſa formæ, quatenus eidem ſubiecta eſt, eandemq; ſuſtētat. Tertia maxima eſt, quòd *idem ſui ipſius nullo modò cauſa exiſtat*; ratio eſt, quia cauſa debet eſſe prior effectu; at nihil ſeipſo prius eſſe poteſt: ergo nihil eſt ſuiipſius cauſa. Quarta maxima eſt, quòd *cōtrariorū effectuū una eadēq; numero poſſit eſſe cauſa*; ſic *ſol* cauſa hyemis & æſtatis per motū, ſic cauſa liquefactionis in cerâ & indurationis in luto per æſtū & calorē dicitur. Vltimū axiôma loci eſt, quòd *cauſa cauſæ ſubordinetur donec ad primā omniū cauſarum veneris*. Intelligit Philoſophus Deū ſemper benedictū, q̄ veluti Rector chori, alias omnes cauſas quaſi nervos & chordas muſicas, ad harmoniā & concentū rerū flectit. Eſt. n. tota huius mundi fabrica tāquā cythera altiſſimi; cū is primū nervū pulſet, cœlūq; moveat, ſuavior quā dici poteſt muſica in aure ſapiētis ſonat.

Materia cauſa formæ, & viciſſim forma materiæ.

Deus inter cauſas rector chori.

De diviſione cauſæ.

Incurro prolixitatis vitiū, quod in hâc epitome vitare libenter velim, ſed leges fertilior de cauſis oblata cauſa eſt cur lōgior ſim. Numerū cauſarū (vt aiunt) & ſufficientiā bis terve probavi; verbo igitur hoc loco de numero perſtringā omnia. In omni mutatione naturali cōſiderari debent *ſubiectū, terminus, actio*, & *intentio* naturæ. Subiectū *materia* eſt, terminus mutationis *forma*, actio *cauſa efficiens eſt*, *intentio finis*, quę cauſā efficientē movet. Primùm oportet *eſſe* ſubiectū, id eſt, materialē cauſam, nam aliter in actione naturali nihil de novo fieret; quippe ſi non ſit ſubiectū in quod recipiatur forma, nihil fit. Veruntamen, quoniā hoc ſubiectū (ſcilicet *materia*) ſit per ſe nullius vivacitatis vel activitatis (vt verbo artis vtar) neceſſariò requiritur *efficiens cauſa*, quæ extrinſecus eandē ad recipiendā formam præparet & diſponat. Poſtremò quoniā nihil agit, nihil movet aut præparat niſi intentione conſequendi aliquid deſideratum, vel fugiendo infeſtū & odioſum ſibi: idcirco *finalis cauſa* additur, quæ efficientem cauſam ad præparandam materiam excitet: finalis ergo cauſa primū intentione agit, tum efficiens cauſa materiā ſegnem & otioſam movet, motā materiam forma ſequitur, formâ inductâ res naturalis perficitur: plures ergo ſpecies cauſarum quàm quatuor ad rem naturalem efficiendam non requiruntur. Sed animadvertendum eſt in hac diviſione demonſtrari ſolùm cauſas per ſe; ſunt etiam aliæ cauſæ per accidens, vt *caſus, fortuna, fatum, exemplaris cauſa*, & *cauſa ſine qua non* de quibus ſuo ordine & loco dicemus.

In mutatione naturali conſideranda ſunt quatuor.

Loca à generali diviſione cauſæ.

Locus 1. Omnes cauſæ ad materialẽ, formalẽ, efficientẽm, & finẽ reduci poſſũt.

Maxima prima loci *à diviſione cauſæ eſt*, quòd *Omnis cauſa ſit materialis, formalis, efficiens, aut finalis*; quæ propoſitio vera eſt aut per ſe abſolutè, aut per accidens reductivè; nam aliæ omnes cauſæ ad hæc quatuor capita reducuntur. Alter locus eſt *ab amplitudine, & quãtitate cauſæ*; Maxima, quòd *Omnis cauſa ſit vniverſalis quæ multis, aut particularis quæ vni deſtinatur*. Vniverſalis eſt, vt *ſol* in motu & in generatione omnium; particularis, vt *luna* in fluxu & refluxu maris. Alius locus *à diſtributione cauſarum quoad exiſtentiam* ducitur; nempe *quòd omnis cauſa exiſtat vel actu, vel potentia; actu* vt *ædificans* qui nunc in ædificatione verſatur, *potentià* vt *ædificator* qui intendit opus.

Locus 2. Omnis cauſa vniverſalis, vel particularis eſt.

Locus 3.

CAP.7.

De cauſis externis in ſpecie, nempe de efficiente & finali.

Efficiẽtis cauſę vſus ampliſſimus apud philoſophos habetur.

NESIM moleſtior verbis, loca materialis & formalis cauſæ ante ſub ratione principiorũ ſpeciatim tractata nunc lubens omitto. Supereſt ergo vt de efficiente & finali agam. Efficientis cauſæ apud philoſophos ampliſſimus ſcopus & vſus eſt; nam ad omne genus cauſę pertinet; diverſo enim reſpectu omnis cauſa efficiens dicatur. Propriè tamen externum principium movendi & præparandi materiã in generatione & alteratione rerum naturalium definitur. Externum dico non internum; nam internum principium motus ſola natura eſt, externum efficiens cauſa, quæ (vt modo docui) ſegnem & ignavam materiam, in potentia veluti ſepultam ad formã & actũ pertrahit. Dividitur efficiens cauſa in *veram*, & in cauſam *ſine qua nõ*: illa non otioſa, ſed ſemper in effectu producendo extrinſecus aliquid agit: hæc verò nihil omninò per ſe agit, ſed ſolùm res eſt ſine qua aut omnino, aut nõ commodè fiat effectus; aut id denique quo abſẽte impeditur agens quo minùs opus naturæ præſtet. Galenus lib. 3. de Differẽtijs ſymptômatum ſic cauſam *ſine qua non* definit. *Ea (inquit) quæ nihil conficiunt, & non poſſunt ſeparari à conferentibus, habent rationẽ cauſæ quæ dicitur* cauſa ſine qua nõ; *vt in curatione vulneris, cauſa ſine qua non eſt remotio puris; quippe niſi pus removeatur vulnus non curatur.* Sic lu-

Efficiẽtis cauſæ propriè ſũptæ definitio.

Efficiẽtis cauſę diviſio.

Cauſa ſine quâ non.

men

men in viſione eſt cauſa ſine qua color videri non poteſt.

Sed de hoc genere cauſæ non ſumus ſolliciti, diviſionem cauſæ verè efficientis quærimus. Cauſa ergo verè agens ſeu efficiens duplex eſt, vna quæ propriâ virtute aliquid operatur: altera, quæ alterius virtute vtitur; illa principalis, hæc inſtrumentalis dicitur. Principalis iterũ diſtributa eſt in vniverſalem quæ ad omnium, *(vt Deus)* vel plurimorum (vt *cœleſte corpus*) concurrit productionẽ: & in particularem, quæ paucorum aut vnius conſtitutionem ſpectat. Sed attende, eam eſſe inter vniverſalem & particularem cauſam connexionem, vt particularis nihil per ſe ſine influxu vniverſalis agat, ſunt enim ſubordinatæ. Exempli cauſâ cœlum nihil agit ſine providentia Dei, elementa nihil agunt ſine influentiâ cœli. Efficiens cauſa vera duplex. Particularis cauſa nihil ſine influxu vniverſalis operatur.

Quid moror? aliæ adhuc reſtant diviſiones efficientis cauſæ; nam alia agit efficiens cauſa ex neceſſitate, vt *ignis fomite adiecto vrit*, alia agit liberè vt *homo*, quando conſilio & deliberatione in agendo vtitur. Nimis ambitioſus in exemplis eſſem, ſi partitiones attexerem efficientis cauſæ, quas interpretes Ariſtotelis vberiùs inſinuârunt; ſatis eſt ſi intelligas eam eſſe vel per ſe, vel per accidens. Per ſe, quæ deſiderio aut odio finis mota materiam præparat & invitat ad formam; per accidens ſunt omnes aliæ cauſæ externæ, vt cauſa ſine *qua non, caſus, fortuna, inſtrumentum, exemplar* aliaq; ſexcenta, quæ analogicè nomen cauſarũ efficientiũ vendicant, quia ad motum rerũ cõferunt. Efficiens cauſa quomodo liberè, quomodo neceſſariò agit.

De locis ab Efficiente cauſâ.

Primus locus eſt A definitione veræ efficientis cauſæ; Maxima, *Quicquid primò & per ſe præparat movetq́, extrinſecus materiam ad capeſſendam formam, idipſum verè efficiens cauſa habeatur.* Locus 1.

Alter locus eſt A diviſione; Maxima, quòd *Omnis efficiens cauſa ſit vel per ſe vel per accidens; per ſe;* ſic *ſol* eſt cauſa *luminis, ignis caloris: per accidens*, ſic cauſa *ſine qua non* cauſa efficiens dicitur: quæ quidem cauſa per ſe nihil agit, confert tamen vel adiuvãdo vt *ſcala in ædificatione*, vel removendo impedimentum, *vt apertio feneſtræ ad illuſtrandam domum.* Locus 2. Vſus cauſæ ſine quâ non

Tertius locus A comparatione efficientis cauſæ cum ſuo effectu ducitur; Maxima, quòd *Qualis ſit cauſa talis ſit effectus in bonis et malis.* Animadverte hîc non intelligi comparationẽ ſolùm in bonis & malis morum: nam ſic nonnunquam fallit regula, quippe pater ſæpe eſt bonus, filius malus: ſed tenet maxima in bonis & malis naturæ, cùm connexio ſit cauſarum neceſſaria, quam naturalis & bonus effectus neceſſariò ſequitur. Locus 3. Qualis cauſa talis effectus qui intelligendâ.

Alter locus eſt A ſubordinatione cauſarum efficientium; maxima, Locus 4.

quòd particulares cauſæ eſſentialiter ſubordinatæ nihil agant ſine influxu vniverſalium, quibus ordine agendi ſubijciuntur: vt *malleus* nihil agit ſine *artifice*; *elementum aut mixtum* nihil agunt ſine *influentia cœli*; *cœlum* nihil ſine *Deo* primo motore & cauſâ primâ efficiente ſui.

Locus 5.

Sequitur locus A diſtinctione cauſæ efficientis *ſine qua non*; maxima, quòd *Cauſa efficiens ſine qua non analogicè ſolùm dicatur cauſa, quia non agit*; hæc autem eſt vel *poſitiva*, vel *privativa* vt aiunt; *poſitiva*, cùm aliquid per ſe nihil agens extrinſecus in opere naturæ aut artis neceſſariò ponatur, exempli cauſà *ſcala* vt ædificetur *tectum*; *privativa*, ſic *ignorantiam* cauſam eorum quæ imprudens & incautus agit, ſic nautæ *abſentiam* cauſam *navis dimerſæ* dicimus. Dicimus (inquam) ſed impropriè; nam nec ignorantia, nec abſentia cauſę ſũt; ſed is qui ſponte ignorans & abſens vitium incurrit. Similis eſt ratio eorum quæ temerè facta caſui & fortunæ aſcribimus, quaſi in iſtis mundi idôlis numen ſacrum ineſſet, quod ad puppim ſedens actiones humanas & voluntates pro imperio flecteret.

Cauſa ſine qua non duplex.

Caſus & fortuna mũdi idôla.

Locus 6.

Locus poſtremus veræ cauſę efficientis eſt Ab adiunctis, quę duo ſunt, *neceſſitas actionis*, & *libertas agentis*; hæc duo omnem cauſam veram efficientem continent. Maxima huius loci talis eſt, quòd *effectricem cauſam neceſſariò agentem & per ſe ſequatur effectus, agentẽ verò liberè non item*. Neceſſitas ad actiones naturæ, libertas ad actiones humanæ voluntatis (quæ dicitur à Philoſopho principium ſuarum actionum) refertur. Exemplum neceſſitatis eſt, vt *ortus ſolis* quem dies neceſſariò ſequitur, exemplum libertatis eſt, vt *conſilium medici, aut applicatio medicinæ*, quorum effectus *ſanitas* non ſemper ſequitur.

Quæſtio.

Quęſtio hîc moveri ſolet, *An omnia bruta animantia neceſſitate agãt?* cum eorum multa docilia ſint, & agere videãtur non ſine delectu liberè. Rodolphus Agricola vir doctiſſimus ex Ariſtotelis ſententiâ reſpondet omnia bruta neceſſitate agere; ſequuntur enim opinionẽ iucundi aut moleſti, nõ quá volũt, ſed quã rebus obiectis acceptã fecerunt. Neceſſitate ergo rapiuntur, nec poſſunt non trahi quò obiecta prę́ſẽtia & vniverſales cauſę (quibus ſubordinãtur) trahũt. Homo verò animantium princeps, author ſuarum actionum & moderator exiſtẽs, liberè quidẽ & nõ fatali neceſſitate agit. Cõcedo tamẽ ſequi hominẽ crebrò deteriora; poteſt enim in ea quę deliberãdo ſæpe dãnavit pręceps nũc irruere, & cõtra toto impetu fugere quæ in deliberatione expetẽda maximè iudicabat. Hęc cùm agat ſpõte agit, quia habet poteſtatẽ idipſũ agẽdi vel nõ agẽdi. Nõ eſt enim fatalis neceſſitas mẽti & volũtati humanę impoſita; agnoſco tamẽ eſſe occultas cau-

Homo animaliũ princeps & author ſuarũ actionũ.

ſas

ſas motrices volũtatis, quia voluntas eſt cauſa alijs ſubordinata. Agnoſco etiam eſſe actiones aliquas invitas, vt exortâ procellâ merces in ꝓfũdũ immergere, aut amicũ furioſũ occidere, ne ipſe trãſfoſſꝰ pereas libertatẽ autẽ penitꝰ nõ tollo, quoniã electio agẽdi in invitis cernitur.

Ethic. li. 3. c. 1.

Concludo, ſuntqui alia loca deducunt A diſtinctione cauſæ efficiẽtis, quã dividũt in pręparãtẽ, perficiẽtẽ, adiuvãtẽ & cõtinẽtẽ. Scio equidẽ vſũ ex hiſce locis elici poſſe, quia effectrix cauſa *præparans* dicitur vt materiam, perficiens vt formam, adviuans vt inſtrumentum, continens vt finem reſpicit. Silentio tamen hæc prætereo, quoniam ad priora capita facilè revocentur omnia; ſolùm autem de continẽte ſeu coniuncta cauſa (quam veteres philoſophi *concauſam* appellãt) hoc addo, eſſe quidem in ea neceſſariam connexionem cum alia cauſa, vt producatur effectus. Continens ſeu coniũcta cauſa appellatur, quia ſimul agit cum altera cauſa rei, vt *calor hepatis* cum *febri*, vt *inflammatio ſanguinis* cum *pleuritide* dici poſſint continentes ſeu coniunctæ cauſę tabis, in quã febri aut pleuritide laborãtes cadũt, ſi pręvalente naturâ aut medicinâ ad priſtinam ſanitatem corporis non redeãt & vindicentur. Hactenꝰ de efficiẽte cauſa, nũc de finali pari brevitate agam.

Cauſa continens & coniũcta cur ſic dicta.

De cauſâ finali.

Prima omnium & vltima cauſa rei naturalis diverſo habito reſpectu finis dici poteſt; prima ſi intentionem naturæ, vltima ſi perfectionem rei de novo factę conſideres: primùm enim natura intẽdit finẽ, quo tamen potitur ex voto. Mirabilis quidem & occulta vis movẽdi in fine ineſt, illius enim quaſi amore capta efficiens cauſa materiã ad connubium formæ trahit, neq; ceſſat tædas nuptiales iſtius veluti amoris alere, donec fine (qui eſt vltimus actus & perfectio rerũ) natura perfruatur; ſequitur enim intẽtionẽ naturę actio efficientis cauſæ, actionẽ efficientis cauſæ perfectio rerũ cõpleta ſequitur, quæ rectè finalis cauſa definitur eſſe. Omiſſis verbis natura, ars, homo multipliciter errant, ſi ad finem vt ad menſurã & centrũ ſuarũ actionũ & operum lineas non ducant. Eſt enim finis regula ad quã metienda ſunt omnia: ſapienter ergo dictũ id fuit *Reſpice finẽ*; devius ſiquidẽ eſt qui ad hanc metam veſtigia non vrgeat. Sed (Deus bone!) quot ſumus inter mortales qui latam viam ingreſſi orcũ pro cœlo capimus? Quid dicã? omnes *declinaverunt & pravaricaverunt vias ſuas, non eſt qui facit bonũ, nõ eſt vſq; ad vnũ.* Ingeminas hoc verbũ, *nõ eſt vſq; ad vnũ?* nemo ergo vt decet reſpicit finẽ; nã finis & bonũ (vt docet Phũs) cõvertũtur.

Prima & vltima cauſarum finis.

Mirabilis & occulta vis movendi in fine.

Finis regula qua metiẽda ſunt omnia.

Pſal. 53. 3. & 4.

Sed quò me animus nunc rapit? Revertor, finis definitur *cauſa gratiâ cuius aliquid fit*; vel *id finis eſt quo efficiens cauſa movetur ad operandũ.* Dividitur finis in primarium & ſecundarium; primarius eſt qui primò

Finis definitio.

à naturâ intentus operationi efficientis cauſæ præexiſtit; ſecundarius ſive (vt vulgò dici ſolet) *finis quò* eſt quod agens vltimò producere intẽdit, quo producto ceſsat ab omni actione ad finem deſtinatâ: hoc modo effectus aſſiduè acquiſitus finalis cauſa dicitur, ſic domus eſt *finis quò* ſtruentis domum, ſanitas medentis aut ambulantis; nam hę actiones medẽtis aut ambulantis ad acquirẽdã ſanitatem deſtinantur, quâ acquiſitâ ceſſant. Hinc colligo et concludo, hunc finem propriè non eſſe finalem cauſam, ſed veriùs magiſque propriè illius intentionem; hæc enim præexiſtit, & efficientem cauſam movet ad præparãdã materiam. Vt ergo intentio domus præexiſtit ſtruenti, primò movens illum ad paranda ligna, lapides, cæmentum, aliaq; vtilia & neceſſaria ædificationi: ita quando natura conatur opus aliquando producere, id propriè finis illius eſt quod primò movet illam; at hæc intentio eſt quæ præexiſtit, non opus, quippe operis intentio ad operandũ trahit, opus verò non vt cauſa præexiſtit, ſed vt effectus hanc motricẽ intentionem ſequitur. Loquar tamen cum multis, & cum illis dicam ſanitatem eſſe finem medicinæ, & architecturæ domum, ſimiliterq; omne in omni arte opus artificis manu factum; licèt veriùs loquar ſi intentionem iſtorum quæ primò ad operandum vrgent, finem eſſe concludam. Per *intentionem* hoc loco non ideam & vmbram vagam mentis intelligo, ſed realem operis impreſſam imaginem, quam animus partim vi ſuâ, partim ex alijs rebus ſimilibus ſenſu perceptis, colligit; eandemque perceptã & collectã operi intenta applicat.

Finis quò potiùs intentio quàm cauſa.

Intentio quid ſignificat.

Finis medius & vltimus.

Sed pergo, non eſt otioſa & invtilis illa diſtinctio finis, nẽpe quòd alius ſit medius vt *virtus*, alius vltimus vt *fœlicitas*, ille non propter ſe ſed propter aliud, hic verò propter ſe expetitur. Illius eſt alia diſtinctio, ſcilicet quòd ſit vel directè ordinatus ad vltimum finem, vel indirectè; directè ad fœlicitatem conſequendam deſtinatur virtus eiuſdemque actio, indirectè vt divitiarum & amicorum acquiſitio. Hinc veteres diſtinguunt finem in ordinatum, vt aiunt, & inordinatum; ille eſt vel vniverſalis & independens ab alio, vt Deus ad quem omnia quæ ſunt in rerum naturâ ordinantur; vel ſpecialis, vt fœlicitas humana quæ ad hominem ſolum pertinet: inordinatus (vt ita dicam) finis meretricius & fallax eſt, contra ordinem naturæ & legem rationis, qualis eſt voluptas quã Epicurus, divitiæ quas avarus, honor quem ambitioſus, potentia quam tyrãnus vt ſummum bonum ſitiunt, appetunt, perſequuntur.

Finis medius duplex.

Cave (ſtudioſe lector) quò pedẽ in delectu finis dirigas; nam Argi & lynces iſtius mundi ſæpiſſimè cæcutiunt & falluntur, qui voluptates, divitias, honores & imperia, neglectis veris finibus rerum adorant.

Finis naturalis duplex.

Sed

Sed ad rem; finis naturalis duplex eſt, vel internus vt forma (eſt enim vt ait Philoſophꝰ) forma finis vel externus, vt operatio formę, ſeu opus ad qđ res de novo cõſtituta tẽdit. Exẽpli cauſâ, internus finis hominis eſt anima rationis capax (nã propter hãc intrinſecꝰ agit natura) externus verò vt beatitudo, quæ ſũma animæ perfectio dicitur, & (ſi verè definias) ęterna fruitio Dei, ad q̃ homo, ſi rectè Deo ſerviat, deſtinatur.

De locis à Fine.

Amplus diſserẽdi cãpus A fine apud philoſophos eſt; philoſophi enim interpretes naturæ ſunt, & omnia ad finem referunt. Sed vela cõtraham, & remis in hoc certamine paucis incumbam, quippe ſi ventis & vndis navem committerem, quamvis de fine diſputẽ, vix finem & portum invenirem. Quot enim ſunt obiecta totius philoſophiæ tot ſunt fines ſeu propoſita à quibus loca & argumẽta inventionis petas. Philoſophi omnia ad finẽ referunt.

Generatim ergo de fine, non ſpeciatim agam: & primùm A communi notione finis. Maxima huius loci talis eſt, *quicquid intenditur à naturâ primò, aut p ſe expetitur, et cuius gratiâ aliquid fit, id finis iure habetur* ratio eſt, quia nihil expetitur propter ſe niſi perfectio rei quę eſt finis. Locus. 1.

Alter eſt A ſynonimis; maxima, *bonum & finis convertuntur*; ratio eſt quia bonum & finis non re, ſed ratione ſolùm differunt. Tertius locus eſt A diſtinctione finis; maxima, *quòd finis medius ſẽper deſtinetur ad vltimum*; medium enim extremum arguit. Locus. 2. Locus. 3.

Quartus ducitur locus A neceſſariò; Maxima, *quòd maior ſit neceſſitas finis quàm aliarum cauſarum*; ratio eſt, quoniam licèt res naturales ab omnibus cauſis dependeãt, ordo tamen cauſarum magis ad finem refertur, & quia primùm movet efficientem cauſam vt diſponat materiam ad formam, & quia neceſſitas omnium cauſarũ in neceſſitatẽ finis reſolvatur; omnis enim actio naturę à fine incipit quem primò intendit, & in finem deſinit quem vltimò acquirit. Locus. 4. Maior neceſſitas finis quã aliarũ cauſarum.

Qui diſtinguunt finem in primum, vltimum & medium, locum Ab vnitate finis vltimò trahunt; cuius maxima eſt, quòd *vnus ſit ſolùm vltimus finis cuiuſq; rei, fines verò communes multi*. Credo equidẽ poſſe intelligi per vltimum finem vel primam cauſam (quæ eſt vniverſalis finis, idemque vnus numero & naturâ Deus) vel internam & particularem formam cuiuſq; rei, quę etiam finis internus vnus numero ſemper exiſtit. Eſt enim vna ſolùm forma cuiuſq; rei quæ definitur, diſtinguitur perficiturq; vt anima rationis compos in homine, ſenſibilis in belluâ, vegetabilis in planta. Addunt hîc alij in externis finibus vnum quoque eſſe vltimum, ſi per ſe & propter ſe præ alijs expetatur, vt fœlicitas humana. Locus. 5. Altera finis diſtinctio. Per vltimũ finẽ quid intelligendum.

Alter locus eſt A comparatione finis; maxima, quòd *is finis ſit* Locus. 6.

 melior

melior in moralibus quem capto cõſilio prudens eligit, meliorq; ille in naturalibus ad quem ordine tendit natura, optimus in omnibus à quo dependent omnia; & hic Deus eſt, qui eſſe & bene eſſe rebus omnibus in rerum naturâ dedit.

Superſunt quædã loca Ab eligibili, cujus axiômata reſpiciunt vel finem ipſum, vel finis durationem, vel ſubiectum & ordinem quoad finem ipſum: tales ſunt maximæ, nempe *Omnem finem eſſe magis eligendum quàm medium ad finem*. Iterũ *id medium eſſe magis eligendum quòd eſt propinquius fini*; quæ maxima eſt vera ſi medium directè ordinetur ad finem. Deinde *finem omnem ſi ſit verus eſſe eligendum propter ſe, & anteferendum tum medijs, tum ſubiectis in quibus ineſt*. Axiômata quæ durationem finis reſpiciunt hæc ſunt, quòd *finis ſit melior quò diuturnior, quodq; ſit optimus qui eſt æternus*. Poſtremò, ea axiômata quæ reſpiciunt ſubiectum & ordinem iſta ſunt, quòd *melior ſit finis qui eſt in meliore ſubiecto; mediumq; præſtantius & nobilius quod ordine nobilius ſubiectum ſequitur*.

Alia ſunt ferè infinita loca A fine, quæ per excellentiam moralem philoſophiam ſapiunt. Hæc (inquam) libentiùs hîc tranſeo, quia copioſè à Philoſopho 3. Top. pertractantur. Hoc vnum tamen addo quod omittendum non puto, fieri quidem poſſe vt ſit non ſolùm finis, ſed omnium ferè & ſingularum cauſarum reciproca commutatio, idq; non ſolùm nomine & ratione, ſed reipſa. Exempli cauſâ, anima humana eſt cauſa efficiens ſuarum actionum, formalis compoſiti, finalis prædiſpoſitæ materiæ, materialis deniq; reſpectu ſcientiarum & virtutum quæ in illa hærent. Similiter Deus eſt cauſa efficiens omnium quia movet omnia, finalis quia conſervat omnia, formalis omnium (non tamen formalis vt aiunt formans, ſed exemplaris) quia omnia à ſe creata non aliter quàm ſi fuiſſent præcognovit.

> Omnium cauſarum reciproca eſt commutatio.

Hîc diligenter animadverte (ſtudioſe lector) in toto ordine entium vnum duntaxat eſſe cuius ſimpliciter eſt nulla cauſa, ſed hoc eſt cauſa reliquorum omnium. Theologi hoc vnum Deum vocant, Ariſt. quoque multis in locis Deum, ens primum, primam cauſam, motorem primum, vltimum hoc loco acquiſitum, & tamen primum intentum finem; α & ω eſt, principium & finis, qui ſolus per ſe perennis materiã, tempus, mundum, omnia ordine ex nihilo creavit, operaque 6. dierum verbo miraculoſè fecit; fecit (inquam) vt Creatorem tui omniumque tuâ cauſâ factorum in eo religioſè coleres. Philoſophi viderunt ex volumine lumineq; naturæ hoc vnum bonum, ideq; ſummum appellârunt. Sed eorum permulti *evanuerunt in cogitationibus ſuis*, & id ipſum vt ſummum Deum non coluerunt. Cæterùm

> Vna duntaxat cauſa cuius nulla cauſa ſit, Deus.
> Li. de Mundo. Phyſ. 8. Meta. 12. Gen. cap. 1.
> Rom. 1.

fides(melior ſcientia quàm eſt philoſophia)aliter nos docuit,nimirũ non ſolùm *Deo* credere, ſed etiam credere *in Deum*, id eſt, illum prę omnibus deligere & adorare.Sed(Deus bone!) quot hodiè vivũt Chriſtiani nomine deteriores philoſophis, qui voce affirmant, vitâ negant Deum?

Fides melior ſcientia quàm philoſophia.

CAP. 8.

In quo de cauſis ſimpliciter & per accidens diſſeritur.

Cauſæ per accidens dicuntur duobus modis; vel quia per ſe in opere artis aut naturæ producendo nihil agunt, ad quod tamen perficiendum plurimùm conferunt:vel quia in opinione quidem habentur cauſæ, re tamen cauſæ non ſunt. Priori modo cauſa *ſine qua non* cauſa efficiens dicitur, vt ſcala in ædificanda domo, quæ nihil per ſe agit, confert tamen:poſteriori modo caſus & fortuna cauſæ appellantur, quas quidem cauſas non veras ſed ſpurias ignorantia genuit,aluit imprudentia,temeritas præceps & cæca pertinaciter defendit. Ignorantia(inquam) genuit; nam prudentia illas non admittit;vetus enim eſt illud Philoſophi,vbi eſt plus prudentię ibi eſſe minus fortunæ;quaſi dixiſſet,ad conſilium & prudentiam nullo modo admitti fortunam. Sed quid contra fortunam mortalis nunc diſputo,quam tot ętates,tot ſęcula vt deam coluerunt? Poeta enim Satyricus ita loquitur,

Cauſæ per accidés duobus modis dicuntur.

Caſus & fortunæ mater ignorantia.

Nullum numen abeſt ſi ſit prudentia, ſed te
Nos facimus (Fortuna) deam cœloq; locamus.

Iuven. Sat. 10.

Non muto tempus,non muto perſonam *nos*, (ingeminabo hoc verbum)*nos facimus fortunam deam,cœloq; locamus*;*nos* (inquam) qui hac ipſâ ætate vivimus.Si quid enim de inopinato,ſi quid præter ſpem & expectationem nobis contingat,exclamamus ſtatim,*ſed te nos facimus fortuna deam,cœloq; locamus*.Sed quid agimus nos Chriſtiani?Deus eſt; ergo caſus non eſt:divina providentia eſt;ergo cæca fortuna non eſt. Argumenta hæc ſunt A certiſſima cauſa omnium; ideoq; negari non debent.

Sed dices,ſi caſus & fortuna non ſint veræ cauſæ,redde rationem cur lupus hanc ovem,non illam ex magno grege raperet?cur fulmen

hũnc non illum hominem perfoderet & vulneraret? Non tibi parcã

Tob. 6.7.& 8.

in ſacris; ſi caſus & fortuna non dominentur, cur Tobiæ piſcis in flumine Euphrate occurreret, cujus viſcera medicamento patri & vxori futura eſſent? Cur ædes repentino caſu Iob filios epulantes opprimerent?

Iob. 1.13.

Hæc & ſimilia infinita ſunt, tum in ſacris tum in profanis hiſtorijs, quæ rotam fortunæ imperantis arguunt? Arguunt quidem, id eſt condemnant eos qui tam incertam cauſam fingunt. Nam quamvis cęca ignorantia hoc idôlum colat, prudentia tamen aliam ſubeſſe cauſam, nempe divinam providentiam verè agnoſcit.

Cæterùm quoniam reſpectu iſtius ignorantiæ humanæ multa incertâ lege contingenter in rerum natura fiant, quid ſit caſus, quid fortuna ſecundùm philoſophorũ opinionem breviter dicemus.

Caſus quid.

Caſus ſeu cõtingentia *eſt modus naturæ agendi incõſtans, qui nullâ fit neceſſitate*. Verſatur autem hic modus aut in materiâ, aut in voluntate.

Caſus in materiâ ſeu in voluntate verſatur.

In materia per defectum, abundantiam, malumq; ordinem. Per defectum vt in monopode, per ſuperabundantiam vt in tripode, per malum ordinem vt in gibboſo homine, cujus partes naturæ ordine non diſponuntur. In voluntate, vt cùm pictor ille fruſtrà ſępe contendiſſet ſpumam in ore Bucephali pingere, iratus (iniectâ ſpongiâ varijs coloribus tinctâ in os imaginis) pulcherimã ſpumam finxit.

Fortuna quid.

Fortuna aliam à caſu definitionem habet, nempe vt ſit *cauſa per accidens, quando aliquid præter efficientis & deliberantis ſcopũ de repentino, nullâ evidenti cauſâ antecedenti, evenit*.

Caſus & fortunæ definitio ſecundum veteres.

Veteres caſum & fortunam hoc modo definiunt, caſus *eſt cauſa per accidens in rarò contingentibus, quando præter intentionem naturæ agentis, aliquid inopinato contingit*. Vt ſi lapis ab alto cadens occidat hominem. Fortuna etiam eſt *cauſa per accidens, quando præter intentionem & propoſitum, deliberantibus aliquid evenit notabilis* (vt aiunt) *bonitatis vel malitiæ*. Sic avarus aliquando cum eat aurum defoſſum ſpectaturus, funẽ quo dignus eſt, ſurrepto ſuo Deo, reperit. Caveant epulones iſtius mundi; nam præter ſpem & expectationem videant manum ſcribentem hoc in pariete, *AVFERETVR REGNVM*, vel audiant illud, *Stulte hâc nocte repetent tibi animam.*

Χρυσὸν ἀνὴρ εὑρὼν ἔλιπε βρόχον, αὐτὰρ ὁ χρυσὸν Ὃν λίπεν οὐκ εὑρὼν ἧψεν ὃν εὗρε βρόχον.

Luc. 12. & 20.

Sed ad inſtitutum redeo. Fortuna (vt quidam definiunt) eſt nihil aliud quàm *intellectus humanus actionum ſuarum cauſa, cui dum ex propoſito vnum effectum producere intendit, alius planè diverſus notabilis bonitatis aut malitiæ inſperatò evenit*.

Fortunæ ſecundum alios definitio.

Sic ſi exempla deſideres, Fabricius aratro intentus factus eſt conſul: Sic Cæſar in ſenatu mali nil ſuſpicans miſerè transfixus perijt; beatus ille, hic vulgò infortunatus dicitur. O cœcam fortunam! quò vertis globum? Vbi figis pedem? O cœcam

fortunam

fortunam dixi? animum & conſilium nunc muto, O divinam providentiam dico! quę de ſtercore erigis pauperem,& divitem inanem dimittis;non eſt,non eſt fortuna, ſed providentia Dei quæ regit, dirigit, diſponit omnia. Latens & occulta ſæpe hæc cauſa eſt, ſed certa, fixa,definita. Incerta tibi, aut quia non ſapis, aut quia non convenit vt finitus cùm ſis infiniti agentis conſilium ſcias. Hoc vnum tamen (niſi ſis imprudens & inconſideratus) ſcias,non eſſe reales has cauſas quas *caſum* & *fortunam* imperita turba & multitudo mortalium fingit. Nomina ergo (ſi placet) hæc mecum admittas (vix tamē vt Philoſophus Chriſtianus hæc ipſa audio) res verò putes ſubeſſe nullas. Imò ſic de caſu & fortunâ agas, vt olim quidam philoſophi de *Chimærâ* & *Quadraturâ mundi* egerunt. Sūt enim hæc duo (nō aliter quā vacuū & infinitū) entia opinione facta, quę veteres ſimpliciter phātaſtica & *putativa* nominârunt. Verùm quoniam vmbra frequenter pro corpore ſumi poteſt, & frons meretricis pro caſtâ virgine aut continente fœminâ, dico reſpectu craſſæ ignorantiæ humanæ multa caſu & fortunâ fieri; non quod caſus & fortuna ſint veræ & reales cauſæ, ſed quoniam reddi alia non poteſt in promptu ratio, cur hoc vel illo modo latenter & inexpectatò fierent. Notatu hoc loco dignū illud eſt, caſū & fortunā in rarò cōtingētibus cauſas definiri, vbi per adverbiū *rarò*, nō tā raritatē tēporis, quā raritatem ſequelę (vt aiunt) & effectꝰ intelligit Ariſtot. Nā rarò cōtingit eclipſis ſolis vel lunę, eſt tamē certa & neceſſaria eiuſdē cauſa, vt manifeſtè in philoſophiâ cōſtat.

Nomina tantùm, non res fortuna & caſus.

Quî fit vt caſus & fortuna cauſæ habeantur.

Quid rarò in definitione caſus & fortunę ſignificet.

Loca communia Caſus & Fortunæ.

Locus primꝰ eſt A diſtinctione contingentiū; maxima, ꝙ *alia neceſſariò, alia fortuitò, alia rarò, alia frequēter, eademq; vel cū deliberatione, vel ſine deliberatione cōtingāt evēta.* Neceſſariò cōtingūt, vt *eclipſis ſolis*; fortuitò & frequēter, vt *naufragiū*; fortuitò & rarò vt *cometa* & *mōſtrum.* Locus. 1.

Alius locus eſt A ſubiecto contingentium; Maxima, quòd *ſubiectū contingentium illis remotis vi ſuâ poſſit ſubſiſtere.* Hæc propoſitio intelligenda eſt de accidentibus quæ in ſubſtantiâ inſunt. Nam hæc etiam fortuita & contingentia dicuntur. Exempli cauſâ, homo poteſt eſſe ſine virtute. Locus. 2.

Sequitur locus A differentiâ fortunæ & caſus; maxima, quòd *fortuna cum deliberatione, caſus ſine conſilio in rebus humanis & naturalibus fiat.* Exemplum fortunæ eſt, ſi incidas in amicū cùm expectes hoſtē: exemplum caſus eſt, vt generatio monopodis. Locus. 3.

Quartꝰ locus eſt A cōparatione artis & fortunę; maxima ex Ariſt. ꝙ *ars et fortuna verſetur circa idē.* Interpretāda eſt hęc propoſitio quoad incertitudinem eventorū quæ actiones vtriuſq; ſequūtur. Fieri enim

Ars & fortuna circa idem verſari quî intelligendū.

poteſt vt artifice intendente vnum aliud eveniat. Ars tamen & fortuna differunt, ſi illius certa præcepta, hujus eventa occulta & incerta ſpectes.

Locus 5. Eventa fortuita non dicuntur niſi rarò eveniant.

Quintus locus eſt A conditione eventus fortuiti: maxima, *quòd eventa fortuita non dicantur niſi ſint rara & inexpectata*; ratio eſt, quia leviora quæ contingunt vt *offenſio pedis*, aut *inventio aviculæ* non mereantur nomen *fortuitorum eventuum*, quia non ſunt inſigniter boni vel mali.

Locus 6. Fortuna quotuplex.

Sextus locus eſt A diviſione fortunæ; maxima, *quòd fortuna omnis ſit bona, mala, vel media*; *bona* vt inopinatò fieri regem; *mala* vt de alto cadere ſtatu in miſeriam, media vt tranſilire murum læſo pede, & collum non frangere.

Locus 7.

Ab authoritate Ariſtotelis proximus locus petitur; maxima, *quòd reſpectu Dei, vniverſalis naturæ, rerumq; æternarum, non ſint fortuna & caſus*; ratio eſt quia ſemper certa eſt Dei providentia, quam nihil latet aut fallit; quia certa etiam eſt vniverſalis natura quam prima cauſa diligit, & quia conſtans eſt rerum æternarum ſtatus, ordo & curſus quem primus motor poſuit. Relinquitur ergo has cauſas per accidens re non eſſe cauſas ſecundùm Ariſtotelem, ſed ſolâ opinione hominũ, qui alias cauſas ignorârunt.

At dices, cur tum docet Philoſophus naturæ intentionem falli, ſi nullus naturæ effectus ſit caſualis, nullus fortuitus? reſpondeo particularem naturam falli cùm generetur monſtrum, vniverſalem autem naturam non falli. Præterea hoc etiam affirmo, caſualem aut fortuitũ eventum propriè dici cùm fiat monſtrum reſpectu ſolius ignorantiæ humanæ, quæ in indagine latentium cauſarum fallitur, non reſpectu naturæ, quæ primæ cauſæ ſceptro & providentiâ regitur.

Natura particularis fallitur in generando monſtro, vniverſalis non fallitur.

Quid ergo? an nihil contingens, nihil fortuitum in rerũ naturâ eſſe exiſtimas? Non ſic exiſtimo, contingentia enim multa cum Philoſophis pravas opiniones non tenentibus defendo: ſed ita defendo, vt eò omnia quæ nobis inſperata eveniunt verè exiſtimem fieri Dei conſilio & judicio, quo ſapienter diſponũtur omnia. Deus enim quæcunq; vult facit, in cælo, in terrâ, in mari & in abyſſo.

De fortuna propria opinio.

Concludam verbo, duaſq; ſectas philoſophorum hoc loco condẽno, nimirum Epicureorum & Stoicorum, quorum illi in rebus omnibus humanis caſum & fortunam dominari ſomniârunt, hi fortuitis & contingentibus omnino negatis omnia fato ſeu inevitabili neceſſitate fieri contenderunt. Sed de caſu & fortunâ hæc ſufficiant, de fato nunc pauca adijciemus.

Epicureorum & Stoicorum ſententia.

CAP.

CAP. 9.

In quo de Fato & Neceſſitate.

RES omnium cognitu difficilima eſt fatum apud Philoſophos. Sed ambagibus relictis illud definio eſſe *perpetuum ordinem, & rerum ex ſeſe contextam conſertamq́; ſeriem.* Multi *neceſſariam connexionem*, nonnulli *confluentiam cauſarum cum effectis* rectè appellârunt. Aliæ fati ſunt traditæ definitiones, eædemq; inter ſe diviſæ; prout opiniones hominum de eo litigantium ſunt diſtractæ; qui verò accuratiùs rem hanc conſiderant, etſi alijs verbis quàm Ariſtoteles, non tamen alio ſenſu definiunt. Nam cùm dicant fatum eſſe *inevitabilem neceſſitatem in conceptione partuq́; naturæ producendi effectum*; aut cùm deſcribant *illud eſſe divinam, occultam, neceſſariam cauſam cum alijs cauſis concurrentem in procreandis naturalibus effectis*; aut cùm affirment id eſſe nihil aliud quàm *divinam providentiam veluti effuſam in omnia quæ fiunt*; vel denique cùm aiunt eſſe *ſempiternum nexum & veluti auream catenam cauſarum cum cauſis à qua omnia pendent*: idem rectè cum Ariſtotele concludunt, fatum eſſe *ordinem ſeriemq́;* vt ſupra. Fati definitio.

Non hic nego eſſe quidem diſtinctionẽ aliquam inter *fatum*, quod Philoſophus definit, & *providentiam Dei* ſi metaphyſicè providentia divina conſideretur. Verumenimvero ſi providentia Dei pro perpetuo ordine & diſpoſitione cauſarum naturalium & effectuum ſumatur, diſcriminis parũ inter vtrũq; exiſtit; neceſſarius. n. hic nexus ordoq; fluens à Deo, & in cauſas rerum effectaq; influens, fatum hoc loco vel divina providentia rectè dicatur. Sed brevitati ſtudeo, omitto reliqua, ſolùm exemplum addã. Contemplare mecũ primũ mobile divinâ lege perpetuò circumvolutum; vide ornatum, diſce aſpectũ reliquorum orbium, motum, ortum & influentiã conſidera, nota imperium, deſcende mecum ordine ad ignem, aerem, aquam & centrũ; intuere in illis mille & viciſſitudines & mutationes rerum quę aliter naturæ curſu fieri non poſſunt. Vides nunc ſeriem, ordinẽ & catenã rerũ: hęc vnio lex eſt divina, hęc lex divina fatũ eſt quod diſſolvi non poteſt. Sic enim cauſæ cauſis ſubordinantur, earum ſic ſibi invicem ſubiectarum & agentium connexio & ordo fatum eſt; nõ illud poe-

Providentia Dei & fatum quomodo differant.

ticum Parcarum penſum & filum, ſed velum naturæ, quo omnia effecta ſua ſecundis veluti auris in portum trahit.

Neceſsitas quid.

Definito jam fato, quæritur proximè quid ſit neceſſitas. Omiſſis verbis, neceſſitas non eſt ipſum fatum, ſed *modus in cauſis naturalibus agendi neceſſariò.* Aliud ergo eſt *fatum*, aliud *cauſa*, aliud *agendi modus.* Fatum eſt *connexio cauſarum*, cauſa eſt *ex qua elicitur effectus*; modus eſt *ſpecies vel ratio actionis*, vel vt quibuſdam placet *vis & potentia connexionis naturalis. Naturalis* (inquam) vt eſt in rebus, *metaphyſica* verò & divina vt eſt in Deo. Eſto igitur, neceſſitas eſt *modus agendi in rebus naturalibus*: hoc modo magnes non poteſt non ferrum attrahere, ſol non poteſt non illuminare, ignis non poteſt non calfacere.

Neceſsitas quomodo abſoluta, quomodo conditionata.

Sed attende (ſtudioſe lector) hanc neceſſitatem ſeu modum agendi naturalem non eſſe tam immutabilem, quin Dei nutu mutari poſſit, vt ſacræ hiſtoriæ vbiq; docent. Neceſſitas ergo hæc eſt & abſoluta, & etiam ſecundùm quid ſeu conditionata, vt aiunt; abſoluta ſi naturam, conditionata ſi primam cauſam ſpectes. Abſoluta (inquã) ſi naturã ſpectes, quippe ſecundũ ordinẽ naturæ lex iſta perpetua eſt & immutabilis: prima tamen cauſa non eſſet prima, non eſſet infinita, non eſſet libera, ſi ſemper naturali neceſſitati alligata & aſtricta ageret. Neceſſitas ergo in illa libertas eſt, vt agat vel non agat pro libero imperio & voluntate. Sed plura de fato & neceſſitate in commẽtarijs meis Phyſicorum lege.

Loca communia inventionis de Fato.

Locus 1.

Primus locus A definitione fati ſuũ nomen trahit; maxima, quòd *omnia quæ fiunt fato, neceſſariò fiant*; ratio eſt, quoniam fatum eſt *neceſſaria confluentia cauſarum, quam ordo ſerieſq; rerum naturalium effectarum ſequitur.*

Locus 2.

Alter locus ducitur A contrario ſenſu; maxima, *quòd actiones voluntatis humanæ non ſint fatales*; ratio eſt quia ſecundùm Philoſophum in Ethicis voluntas eſt libera, nullâq; inevitabili neceſſitate coacta; intelligenda ergo eſt definitio fati & fatalis neceſsitatis ſolùm de agentibus cauſis naturaliter, non de intelligentijs & hominibus, quibus primus motor motum animi voluntarium vltra ſortem cõmunis naturæ dedit. Nam vt intelligentia & voluntas res non ſunt ſimpliciter naturales; ita aliquid excellentius naturâ, id eſt immortalitatẽ eſſentiæ, & libertatem voluntatis habent. Sic tamen homo in hoc carcere lapſus habet, vt ſine gratiâ nihil ex ſe bene, nihil boni faciat. Sed adverte quòd providentia divina voluntatem humanam flectat, non cogat; ratio eſt, quoniam in eâ veluti ſub cineribus ſcintilla libertatis ineſt, quæ divino ſpiritu excitata vehementius ardeat.

Divina providentia flectit, non cogit.

Tertius

Tertius locus deductus eſt A potentiâ fati; maxima, *quòd in multis occulta & mirabilia fato naturali fiant*: ratio eſt, quoniam divina providentia ſub nomine *fati* latet, quæ ſæpe, ne natura patiatur iniuriã, miranda facit: vt ne admittatur vacuum, contra ordinem naturæ ignem elementorum leviſſimum deorſum, terram corporum graviſſimum ſurſum volare cogit. Locus 3.

Quartus locus naturam fati aſtrologici definit; maxima eſt, *quòd aſtra fatalem neceſſitatem rebus inferioribus imponant*; ratio eſt, quoniam cœleſtis motus eſt vniformis, & influentia ſyderum quoad naturam certa & indubitata. Sed obſerva hanc maximam interpretandã eſſe de neceſſitate quoad materiam & formam phyſicam ſeu naturalem, non quoad formam metaphyſicam ſeu humanam, in quam cœlũ nihil niſi ex cõſequenti agit. Ex conſequenti dico & mediatè, quia primùm agit in partes corporis, tum in humores, hinc in affectus, & poſtremò ſi animus corpori, humoribus & affectibus mancipetur, in ipſum flectendo, non imprimendo neceſſitatem agit. Locus 4. Aſtra cur neceſsitatem rebus inferioribus imponãt & quomodo.

At dices, hæc Ptolomæo alijſq; Aſtrologis contradicunt, qui affirmant hominum volũtates, reſpub. civitates, imperia, omniaq; mutabilia à ſyderum aſpectu dependere. Imò addunt vitam, mortẽ, bellum, pacem, religionem, regna hinc viciſſitudines habere ſuas. Audio iſtorum errores, nec non cum majoribus penitus condemno, niſi id argumentis confirment quod frequẽter vrgeant, nimirum *Deum alligari iſtis ſecundis cauſis, aut ſaltem illis vt inſtrumentis neceſſariò vti*, in cõditionibus rerum humanarum commutandis, aut deniq; illas inſitas eſſe vires, vt vim in mentem humanam neceſſariò imprimant. Habuerunt Aſſyrij, habuerunt Perſæ, habuerunt Romani certas ſuorũ imperiorum periodos, ſed non à ſtellis; tranſlata eſt religio à Iudæis ad Gentes, id ſtellis non efficientibus.

Mentes hominum & voluntates non formant, non mutant ſtellæ, nec ſtellis aſsidentes dæmones vt ſomniant; non ſunt ſtellæ animalia æterna, divina, ſuaq; virtute infinita vt delirant. Sub aſpectu Iovis aſcẽdentis nati nõ ſunt perpetuò fortunati, Solis fauſtus aſpectus honorificos non facit, Veneris radioſa frons in vlnis furioſi Martis bellicoſos non reddit, terram bellis non vaſtat Saturni cum Marte malitioſa conjunctio, Igneorũ ſyderum concurſus non incendit, Aqueorum cõfluxus non immergit. Quid multis? octogeſimus octavus annus mirabilis ille, de quo tot augurum, aruſpicum, conjectorũ ſomnia, tot Aſtrologorum divinationes & oracula fuerunt edita, refellit omnes, refellit omnia vberiùs & copioſiùs. Aſtrologorũ deliria.

Hanc rem (ſtudioſe lector) iam tracto, quoniam aures vbiq; gentiũ

apertas nunc video Ptolomæi tabulis, Merlini fabulis, vaniſſimiſque inſomnijs cupidè audiendis: Deus eſt in cœlo qui movet, qui regit, mutat omnia; nõ cœlũ, non ſtellę, non vtriuſque motus & influentia. Agnoſco tamen fatum eſſe in his, id eſt nexũ, ordinem & ſeriem naturalium cauſarum: nam cœlum, ſtellæ & vtriuſque aſpectus naturaliter movent, regunt, mutant inferiora; ſed ita movent, regunt, mutãt, vt ſurſum ſit cauſa ſapientiſſima quæ dominetur aſtris. Movet cœlum minorem mundi globulum, movet etiam minorem mundum, id eſt hominem, affectus in illo varios varioſque humores gignit: mentem autem, divinam illam partem hominis directè non movet, quia medio quo moveret naturali caret, ſiquidẽ corpus in ſpiritũ directè & naturaliter non agit. Dum verò eſt in hoc carcere incluſus, eundem flectit; flectit (inquam) non ei imponit neceſſitatem; quia omnes ferè ſenſus & affectus, non mentis imperium ſequimur.

Quomodo movent, regũt & mutant ſtellæ.

At agit (inquis) ſpiritus, agit Deus; non nego. Eſt ergo fatalis neceſſitas humanarum actionum; nam Deus regit mentem, regit voluntatem. Regit quidem, vt nihil agat homo, vel non agat contra illius potentiam; ſed hominem finxit ſimillimum mente ſibi, eumq; noluit fatali neceſſitate cogi aut coerceri. Si quid boni agat à ſummo bono habet, ſi quid mali, ſibi ipſi acceptum ferat; qui malũ declinare noluit. Si vivas ſalvus ſalus eſt à Deo, ſi pereas, ne dicas cũ Stoico *fato perij*; neceſſitas abſoluta non impulit, conditionata permiſit, vt malè ſi te ipſum perdas, malus pereas; nam quoties te volui congregare? ſed noluiſti: velle tuum ſimpliciter nõ eſt, ſed eſt nolle tuum, *ſalus tua ex me, perditio ex te ô Iſrael.*

Regit mentẽ humanam, & voluntatẽ Deus qualiter.

Oſe. 13. 9.

Supereſt locus A neceſſitate, quæ eſt modus agendi in neceſſarijs; maxima, *quòd neceſſaria ſit & connexio cauſarum, & neceſſaria etiam effectuum conſecutio.* Hæc propoſitio intelligenda eſt de confluentiâ cauſarum naturalium, quæ actu vnitæ neceſſariò ſuum effectum pariunt. Verùm quoniam naturales cauſæ non propriè, per ſe & immediatè in mentem & voluntatem humanam agant, mentis & voluntatis actiones liberæ dicuntur, non neceſſariæ, id eſt non coactæ; notæ tamen ſunt & præviſæ primæ cauſæ, quam nihil omnino latet. Sed hæc præcognitio non eſt cauſa neceſſitatis, quippe non hoc vel illud neceſſariò agit homo quoniam præſcit Deus; præſcientia enim Dei eſt vniverſalis præcognitio futuri, non fatalis neceſſitas impulſioq; facti.

Locus à neceſſitate.

Mentis actiones & volũtatis cur liberę dicantur.

Dei præſciẽtia qualis.

Sed graviſſimis hęc Theologis relinquo, qui de electione noſtra ante iacta fundamenta mũdi, de prædeſtinatione & reprobatione ſobriè & ſapienter diſputant. Solùm te hoc loco (iuvenis philoſophe) monendum

nendum

nendum eſſe cenſeo. ne ſis in hâc quæſtione Stoicus, ne ſis Epicurus; hoc eſt ne ſis nimis curioſus aut diſſolutus; aliquid enim divinum in hoc nomine *fati* latet, quod ſapientes plerumque exclamare cogit *O altitudinem & profunditatem ſapientiæ Dei!* Sape igitur ad ſobrietatem; nam qui abyſſum fodit, gurgite vertigineq; abſorptus facilè non emergit. Rom.9. Lege D Aug. l.5.de Civit. cap.10.

CAP.10.

De motu in genere, & de requiſitis ad motum, & illius diſtinctionem.

PRincipijs & cauſis rerum naturalium tam internis quàm externis breviter à me demõſtratis, ſequitur nunc vt agam paucis de effectibus & adiunctis naturæ. Et quoniam motus in definitione naturæ potiùs eſt primum inſtrumentum & veluti dextra manus qua natura vtitur in apprehendēdis formis, rebusq; omnibus commutandis, de motu in primis agam.

Motus nomē multiplex & æquivocum.

Hoc nomē *motus* multiplex & æquivocum eſt, quod non in vno ſed in multis prædicamentis ponitur. Eſt enim enim in Subſtantia, Quantitate, Qualitate & Vbi. Cæterùm diſtinctione eiuſdem traditâ fieri poteſt vnivocum, iuxta illud quod dici ſolet *æquivocum diſtinctum fit vnivocum.* Omiſſis ergo verbis, omnis motus eſt vel Metaphyſicus, vel Phyſicus ſeu naturalis. Metaphyſicus extra aleas vireſque naturę eſt, quia materiam nullam ſubiectam habet, vt *creatio*, & *in nihilum* commutatio, quæ vulgò *annihilatio* dicitur. Motus phyſicus ſumitur aut abſolutè aut analogicè; abſolutè pro reali progreſſione naturæ à ter-termino ad terminũ, vt in *nutritione ab alimento in ſubſtãtiam aliti*; analogicè pro intentionali mutatione ſenſuum, quæ per abſtractas ſpecies inter ſenſus & obiecta oritur. Abſolutè ſumptus motus definitur metaphyſicè *inſtrumentum primum manuſque naturæ, quâ apprehendit formas*; definitur autem phyſicè, *actus entis mobilis in potentia quatenus fiat tale.* Eſt *actus* inchoatus non perfectus; nam actus perfectus forma eſt non motus. Eſt *actus entis* realis non intentionalis; *eſt actus entis mobilis*, & non ſub formâ quieſcentis; nam acquiſitâ formâ motus quieſcit. Eſt *actus entis mobilis in potentiâ*, id eſt in potentiâ propinquâ quę reducitur ad actum; non in remotâ quæ rarò terminum acquirit. Eſt *actus entis mobilis in potentiâ quatenus fiat tale*, id eſt quatenus ens mobi-

Æquivocum diſtinctum fit vnivocum.

Motus diſtinctio.

Motus phyſicus bifariam ſumptus.

Variꝑ definitiones motus.

le(quod eſt proximum ſubiectum motus) hanc vel illam formam induat. Sunt aliæ definitiones motus, nempe quòd ſit *progreſſio rei mobilis à termino ad terminum*, quòd ſit *activa potentia natura quâ acquiritur forma*, quòd ſit *primus gradus perfectionis naturalis*, quòd ſit *imperfecta perfectio mobilis in potentiâ*; nam abſoluta perfectio forma eſt, & ex parte motus quo ad formam vehitur.

Ad motum requiſita quæ.

Aſſignatâ definitione ſequitur enumeratio eorũ quę requirũtur ad motũ. Requirũtur quidẽ ad motũ movẽs, mobile, tẽpus, terminus *à quo* & terminus *ad quem*. Movens phyſicum eſt aut metaphyſicũ, hoc nẽpe metaphyſicum pima cauſa dicitur, quam Deum & primum motorem appellat Philoſophus: Deum quia videt omnia, motorem quia movet omnia. Illud nempe movens phyſicum natura, potentia, efficiẽs, finis diverſo reſpectu dicitur. Natura, quę eſt principium motus; potentia, quâ materia appetit formam; efficiens cauſa, quæ ipſam potentiam movet; finis primùm intentus, qui efficiẽtem cauſam vrget, vt ſegnem materiam primam in mera potentia poſitam ad formam acquirendam incitet: natura & potentia prima materiæ interna, efficiens & finis externa moventia ſunt & appellantur. Vt movens, ita mobile ad motum requiritur; eſt enim motus actus mobilis, & mobile definitur proprium ſubiectum motus; at accidens ſine ſubiecto eſſe non poteſt: non eſt ergo motus ſine mobili.

Mobilis definitio.

Tẽpus quid.

Qui definiunt mobile aiunt *ens rei eſſe, quod ad aliud naturæ vi mutatum tendit*: vt *ovum* ad formam *pulli*, *granum ſepultum* in terra ad formam *plantæ*, *embryo* in vtero *ad formam hominis*. Tempus eſt *menſura motus*: neceſſariò ergo requiritur ad motum tempus; mobile enim ad terminum ſuum in inſtanti non fertur, hinc *ſucceſſivum* propria paſſio motus dicitur, quippe illius partes ſimul actu eſſe nõ poſſunt. Terminus *à quo eſt vnde incipit motus*, terminus *ad quem vbi definit*; duo enim extrema ſunt, principium *à quo*, & finis *quò* tendit motus: ad motum ergo requiruntur.

Terminus à quo qualis, Terminus ad quem.

Motus diviſio

Reſtat vt de diviſione motus paucula attexã. Dividitur omnis motus in internum & externum. Internus aut reſpicit formam in ſubſtantia quæ de novo acquiritur, *vt generatio*, aut quæ deperditur, *vt corruptio*. Externus motus reſpicit aut qualitatem in qua alteratio, aut quantitatem in qua *augmentatio* & *diminutio*, aut vbi in quo *loci mutatio* ponitur. Alteratio duplex eſt, impropria vt alteratio animi per ſpecies intentionales rerum, propria cùm ſit realis contrariorum in eodem lucta & concertatio, quæ lucta fit aut pluribus aut paucioribus gradibus qualitatis; ſi pluribus *intenſio*, ſi paucioribus *remiſſio* qualitatis dicitur. Vt qualitatem motus reſpicit, vnde *alteratio*, *eundemque*

Alteratio duplex.

ejuſdemq; ſpecies *intenſio* & *remiſſio*: ita quantitatem quoq; reſpicit, vnde *augmentatio* & *diminutio* oriuntur. Sed attende quòd reſpiciat quantitatem quoad *maius* vel quoad *minus*. Quoad majus duobus modis, aut per ingreſſum alicujus ſubſtantiæ, vt in *augmentatione propriâ*, vel per ingreſſum nullius ſubſtantię, vt in *rarefactione*. Eſt enim augmentatio cùm admixta ſit alia ſubſtantia, vt in *ſpongiâ aquâ repletâ*, & in *corpore alimento naturaliter aucto*; eſt rareſactio nullâ aliâ admixtâ materiâ, vt in *ebullitione lactis* cernitur, vbi parum materię multùm extenditur. Si verò hic motus fiat ad minus, fit etiam duobus modis, aut per egreſſum alicujus ſubſtantiæ, vt in compreſſione ſpongiæ, cùm effluat aqua, & ſic *diminutio*: aut per egreſſum nullius ſubſtantiæ, vt in conſtrictione gelu, quæ propriè *condenſatio* dicitur. Eſt enim condenſatio *cùm ſub parva quantitate multum lateat materiæ, quæ intus compacta parùm extenditur*. Poſtremus reſpectus ipſius motus eſt in Vbi, vnde loci commutatio ſuum nomen trahit. Hic verò motus eſt vel in principio, vt *motus cœli in potentiâ primi motoris*: vel in naturali exitu et loco, vt *motus ignis in ſua ſphærâ*. Hactenus generatim de motu, de requiſitis ad motum, & ejuſdem generali diviſione. Condenſatio quando fiat.

Loca communia à generali conſideratione & naturâ motus

Primus locus eſt A ſubiecto motus; maxima, *quòd omnis motus ſit in movente vt in principio, in mobili vt in ſubiecto proprio.* Ratio eſt, quoniam in ſubjecto completo, vt in *pullo* ceſſat motus; eſt enim motus via naturę ad formam, quâ acquiſitâ mobile perficitur, motuſq; quieſcit, donec privatio eandem formam acquiſitam ſuſtulerit, materiamq; compellat ad novam formam acquirendam. Locus 1.

Alter locus eſt A neceſſitate motus; maxima, *quòd ignorato motu ignoretur natura*: ratio eſt, quoniam motus eſt in definitione naturæ loco differentiæ, aut primæ paſſionis à qua noſtra cognitio oritur. Locus 2.

Tertius locus eſt A quantitate motus; maxima, *quòd omnis motus ſit continuus & infinitus*. Continuus, quoniam illius partes copulantur ad *mutatum eſſe* in re omni mutabili; infinitus, non actu ſed potentiâ, non ſecundùm ejuſdem diviſionis & quantitatis, ſed ſecundùm partes ejuſdem proportionis. Eſt enim omne continuum diviſibile in infinitas partes proportionales vt aiunt, juxta illud quod dici ſolet, in *quantitate continuâ non licet invenire minimum, in quantitate diſcretâ non licet invenire maximum*. Locus 3.

Quartus locus ducitur A contrario; maxima, *quòd motus & quies opponantur*. Hanc maximam intellige privativè; nam quies eſt privatio motus. Locus 4. Motus & quies opponuntur privativè.

Locus.5. Quintus locus eſt A proprietate motus; maxima, quòd *omnis motus ſit à contrario in contrarium*, id eſt à termino *à quo* ad terminum *ad quē* per medium in progreſſione mobilis ad finem.

Omnis motus à contrario in contrariū quo modo dicatur.

Sextus eſt A menſura motus; maxima, quòd *omnis motus in tempore fiat ſucceſſivè, nulluſq; omnino in inſtanti*: ratio eſt, quia ſucceſſivum eſt differentia motus quæ nunquam in inſtanti contingit.

Locus.7. Septimus eſt A medio termino motus; maxima, *quòd mutatum eſſe ſit in motu medium, vt inſtans in tempore*. Illius enim partes ad illud, vt huius ad hoc vniuntur.

Locus.8. Octavus eſt Ab interitu ſubiecti; maxima, *quòd ſublato corpore tollatur motus*. Intelligenda eſt hæc propoſitio de motu phyſico & naturali; nam angeli & intelligentiæ definitivè & ſpirituali motu cientur.

Locus.9. Nonus locus eſt Ab vnitate motus; maxima, *quòd omnis motus dicatur vnus & continuus, qui vnitate formæ, mobilis & temporis coniungitur*. Formæ, nempe vt ſit vnus numero terminus, hinc *calefactio* & *frigefactio* non ſunt vnus numero motus, quia non eſt vnus numero terminus; nec *duæ calefactiones* ſunt vnus motus, quia non eſt idem numero calor. Mobilis, quia requiritur vt mobile ſit per totum tempus ipſius motus vnum, cuius defectu *motus lapidis* & *ferri* non eſt vnus, quamvis vtrumque ab eodem agente moveatur. Temporis, quoniā ſi fiat interruptio idem numero non eſt motus, ceſſatio enim & quies motus individuam vnitatem negant.

Locus.10. Decimus eſt A partibus motus; maxima, *quòd omnis motus habeat partes & medium*; id eſt in omni motu aſſignari poſſint priores & poſteriores partes, quæ neceſſariò copulatę ſunt ad *mutatum eſſe*, cuius medij in omni motu menſura inſtans eſt. Nam licèt motus ipſe non ſit niſi in tempore, *mutatum* tamen *eſſe* in inſtanti fiat.

Locus.11. Vndecim⁹ eſt A cōparatione mobilis cū motu; maxima, quòd *quicquid movetur ab alio movetur, quodq; in motu dici non poſſit primum*. Ratio prioris partis in hac propoſitione eſt, quoniā vt eſt internū principiū motus, videlicet natura; ita eſt externa cauſa eiuſdem, nempe efficiens, quæ extrinſecùs vim addit mobili. Ratio ſecundæ partis eſt quoniam motus eſt ſemper continuus & diviſibilis: primum ergo inſtans in quo motus inſit dari non poteſt; ſi motū in ſpecie ſpectes.

Vltimus locus eſt A comparatione motus cùm terminis; maxima, *quòd mobile ratione motus partim in termino* à quo, *& partim in termino ad quem*, id eſt partim actu, partim potentiâ exiſtat, vt in omni genere motus videre licet.

CAP. II.

De ſingulis ſpeciebus & proprietatibus motus.

Conſtat generatìm quid ſit motus, & quæ ad motum requirantur; ſupereſt vt nunc ſpecies eiuſdem definiantur, earumque ordine aſſignentur proprietates. Non placet Ariſtoteli *ortum interitumq,* inter motus ſpecies repetere; ratio duplex eſt, quia in inſtanti fiunt, & quia vtriuſque termini entia nō habentur. Ducitur enim *generatio* à non ente, & in non ens dilabitur *corruptio*. Cæterùm cùm vtraque ſpecies aut progreſſivè (vt aiunt) in tempore, aut perfectivè in inſtanti ſumatur: priori modo vtramque acceptam paucis definiam. Eſt ergo generatio *progreſſio ſeu motus mobilis à non ente ad ens*. Per *non ens* non ſimpliciter nihil, ſed *non ens tale* quale futurum eſt mobile per motum: per *ens* formam in ſubſtantiâ acquirendā intelligo. Sic cùm generetur *ignis* aut *terra*, materia prima *non ens*; cùm abſolvatur generatio, forma acquiſita *ens* propriè dicitur. Attende etiam quòd generatio dicatur à non ente procedere, quia à *privatione, quæ eſt principium generationis, non rei genitæ* auſpicatur. Similiter corruptio in privationem, id eſt in *non ens* formâ ſublatâ deſinit. Hinc corruptio *eſt progreſſio ſeu motus mobilis ab ente ad non ens tale*, vt ab *homine* ad *cadaver*. Nota quòd duplex ſit generatio, & itidem corruptio duplex, ſimplex & propria in Subſtantiâ, cùm de novo acquiratur vel deperdatur forma eſſentialis; ſecundùm quid (vt aiunt) & impropria, cùm accidens aliquod generetur aut corrumpatur. Propriè enim & per ſe generatio & corruptio ſunt in ſubſtantijs, impropriè verò in accidentibus, quæ ſuum ortum & occaſum habent.

Cur ortus & interitus inter ſpecies motus enumerentur.

Generatio quid.

Corruptio quid.

Generatio duplex.

Corruptio duplex.

Præter has internas ſpecies aliæ quatuor ſunt, quarum duæ in Quātitate vt *augmentatio, diminutio*, vna in Qualitate *vt alteratio*, vltima in Vbi *vt loci mutatio*. Augmentatio definitur *præexiſtentis quantitatis per ingreſſum alicuius rei* (vt ita loquar) *maioratio* Hoc quidem in nutritione *infantis* & *plantæ* creſcentis manifeſtè cernitur, quorum quantitas naturæ vi auctior ampliorq; redditur, hoc eſt cùm alimētū in na

turam aliti converſum per generationem totius & ſingularum par-
tium menſuram auger, quod ſemper fit donec vegetantia ad conſiſ-
tentem ætatem pervenerint. Diminutio eſt *maioris quantitatis ſine ali-*

Diminutio quid

cuius ingreſſu minoratio ſeu decretio; vt poſt conſiſtentem ętatem in ho-
mine evidenter videre licet, quãdo viribus ſpiritibuſq; vitæ langueſ-
centibus flos iuventis cadit, & autumnus ſenectæ tabeſcentis in-
cipit. Animadvertendum hîc eſt augmentationem & diminutionẽ
bifariam ſumi, aut propriè, cùm vi naturæ fiant ut ſupra, aut impro-

Augmentatio & diminutio bifariam ſumuntur.

priè, quando arte aut alio præternaturali modo contingant; ſic aug-
mentatio in tumoribus ex vulnere, ſic diminutio in hecticis febribus
ex nimio calore cernitur. Huc ſpectant rarefactio & condenſatio; ra-

Rarefactio quid.

refactio eſt cùm modica materia vel ſubſtantia multũ ſit extẽſa, ſine
ingreſſu alterius ſubſtãtię, vt in *aquâ ebulliente*; condenſatio eſt cùm

Condenſatio quid.

copioſa ſubſtantia ſeu materia ſub parvâ quantitate deliteſcens pa-
rùm extenditur, vt *in aqua concretâ gelu*. Rarefactio analogicè ad
augmentationem, condenſatio ad diminutionem refertur; eſt e-
nim rarefactio (vt ita loquar) *quadam maioratio*; condenſatio ve-
rò *quadam minoratio quantitatis, vnà cum loci extenſione aut compreſ-*

Alteratio duplex.

ſione.

Alteratio quinta ſpecies motus eſt quoque duplex, propria & im-
propria; illa eſt motus naturalis per gradus ab vna contrariâ qualita-
te ad contrariam, in eodem ſubiecto capaci vtriuſque, vt *à calido* in *fri-*
gidum, ab *humido* in *ſiccum*; impropria alteratio eſt inter eas qualita-

In tertio genere qualitates activæ & paſſivæ qualitates tantùm reperiuntur.

tes quæ naturaliter non agunt, non patiuntur, vt inter qualitates alio-
rum generum à tertio in prædicamento Qualitatis: in tertio enim ſo-
lùm genere ſunt propriè activæ & paſſivæ qualitates, quæ in primas
& ſecundas dividuntur; primę ſunt *vt calor, frigus, humiditas & ſiccitas*,
in *igne, aquâ, aëre & terrâ*; ſecundæ ſunt *vt rarum, denſum, leve, aſpe-*
rum, coloreſque omnes qui ex primis oriuntur. Notandum hìc eſt quod
alteratio propria fiat per gradus in agendo & patiendo, hi verò gra-
dus ſunt vel plures vnde *intenſio*, vel pauciores vnde *remiſſio*, analogi-

Intenſio & remiſſio analogicæ ſpecies alterationis ſunt.

cæ ſpecies alterationis oriuntur. Eſt enim intenſio *alteratio, cùm agens*
qualitas in ſubiecto vires patientis qualitatis ſuperet, quod in *aqua caleſcente*
fit: remiſſio verò *cùm qualitas gradibus intenſionis diminutis redijt ad*
propriam vim & naturam ſuam, vt in *aqua refrigeſcente* igne ſublato cer-
nitur.

Poſtrema ſpecies motus *loci commutatio eſt*, quæ definitur pro-
priè *mutatio alicuius de loco in locum*. Hunc motum dividunt aliqui in
rectum, orbicum & mixtum; rectus eſt *elementorum*, orbicus *cœleſtium*
corporum, mixtus *animalium*. Aliqui etiam eundem diſtribuunt in vi-

olentum

olentum, animalem, naturalem. Violentus motus eſt ab extrinſeco principio, paſſo vim non conferente, id eſt, mobili nullam inclinationem ad illum naturaliter habente, imò quantum in ſe eſt reſiſtente. Sic motus *lapidis* ſurſum violentus eſt, cauſâ aliquâ externâ lapidi vim imprimente; quæ vis impetus, qui impetus virtus impreſſa impellentis dicitur, quæ virtus langueſcens tardiorem in fine quàm in principio motum violentum reddit. Hinc illud, *motus naturalis eſt velocior in fine, quia vires movendo acquirit; violentus autem tardior quia vires in principio impreſſas movendo tandem penitus amittit.* Naturalis motus eſt cuius principium internum eſt in re mobili, per *principium internum* naturam intellige; vel eſt à principio intrinſeco paſſo vim conferente, id eſt re mobili inclinationem habente ad talem mutationem; hic motus eſt, (vt modo diximus) remiſſus in principio & intẽſus in fine. Animalis deniq; motus eſt cuius principium intra ſe eſt anima, quæ qualemcumque cognitionem rei objectæ moventis habet; *ſic bellua ſenſu & phantaſia, ſic homo voluntate & intellectu* movetur. Ex his conſtat animalem motum mixtum & medium eſſe inter violentum & naturalem, quia ex principio intrinſeco conſtat vt naturalis, paſſo vim non conferente vt violentus; differt autem ab vtroque, quia & in principio & in fine tardus, in medio intenſus & velox exiſtit. In principio enim plerumque animal viribus nondum ſatis excitatis admodum tardiuſculè, in fine etiam ſpiritibus propemodùm exhauſtis ſegniter movetur, in medio autem curſu viribus auctis & valentibus citatiùs celeriuſq; rapitur.

Naturalis motus qualis.

Animalis motus qualis.

Pergamus; ſingula hæc genera motus localis ſuas partes & ſpecies habent, nam violentus motus in *pulſionem, tractionem & vectionem* dividitur. Pulſio eſt *motus quo aliquid à ſe propellit, & non adhæret*; ſic *telum* aut *baliſta moveri* dicitur motu pulſionis. Tractio *eſt motus quo aliquid aliud ad ſe trahit*, vt *adamas ferrum*. Vectio eſt *motus per accidens quo aliquid quieſcens movetur, vt homo in navi.* Huc referuntur analogicè *impulſio* qualis eſt motus *clavi infixi malleleo; appulſio*, qualis eſt motus *ſagittæ ex arcu*; *rotatio*, qualis eſt motus *rotæ* ex pulſione & tractione conſtans. Sed hæc de violento motu ſatis.

Motus violenti ſpecies.

Pulſio quid.

Tractio quid.

Vectio quid.

Motus naturalis (vt antea demonſtravi) diviſus eſt in *rectum, orbicum & mixtum*. Rectus eſt *ſurſum* aut *deorſum*, idq; duobus modis *ſurſum*, aut *ſimpliciter*, vt *motus ignis*, aut *ſecundùm quid*, ſeu ex parte, vt *motus aëris*. *Deorſum* itidem aut *abſolutè*, vt motus *terræ*, aut *comparatè* vt motus *aquæ*, *quæ* propter ſalutem animantium in canalibus terræ continetur. Orbicularis motus eſt *converſio*

Motus naturalis ſpecies.

 corpo-

Motus orbicus quid.

corporis ab eodem puncto ad idem; hic autem motus eſt vel *ſecundùm totum*, vel *ſecundùm partes*: ſecundùm totum, ſic *orbes planetarum* moventur, inter quos ſuperior orbis eſt locus inferiori: ſecundùm partes, ſic *cœlum primum mobile* cietur, quia vna pars alteri in motu locus habetur. Qui verò de motu primi mobilis accuratiùs philoſophantur, affirmant quidem cauſam motionis in illo triplicem eſſe; *formam internam* quæ eſt maximè activa, *figuram externam* quæ eſt ad talem motum aptiſſima, *potentiam moventis* quæ eſt infinita, quæque ſola poteſt ſine loco naturali corpus primum movere. Mixtus motus *motus animalis eſt*, qui reſpicit omnes differentias loci, nimirum *ſurſum*, *deorſum*, *ante*, *pone*, *dextrum* & *ſiniſtrum*. Hic motus animalis *ex parte* non *ſimpliciter* naturalis dicitur, qui eſt quodammodo in omni animali, maximè verò in homine voluntarius. Species hujus motus quatuor ſunt, *greſſus*, *volatus*, *natatio* & *reptatio*. *Greſſus* eſt cùm animal *pedibus incedit*, *volatus* cùm *alis innixum in aërem fertur*, *natatio* cùm *pinnis aquâ innatat*, *reptatio cùm corporis conſtrictione & dilatatione ſuper terram movetur*: huc revocatur motus ille *dilationis* qui in conchis affixis ſuis locis cernitur. Et hæc de motu in ſpecie; ſequuntur loca inventionis, in quibus propria ejuſdem enucleatiùs demonſtrantur.

Triplex cauſa motionis aſſignata in primo mobili.

Motus mixtus

Motus animalis in omni animali, maximè verò in homine voluntarius.

CAP.

CAP. 12.

In quo loca communia diſſerendi de Motus ſpeciebus ordine tractantur, & primùm de Generatione.

DVcitur primus locus A relatis; maxima, *quòd motus, mobile & movens ſint relativè ſimul*: ratio eſt, quia movens non eſt ſine mobili, & mobile non eſt ſine motu. Hęc maxima intelligenda eſt quoad actum, in quo ſimul cõſiderentur hæc tria. Locus 1.

Alter locus eſt A partibus ſeu adjunctis ipſius motus, nempe ab actione & paſſione; maxima, *quòd actio & paſſio ſint realiter vnus idemque motus*: ratio eſt, quoniam ſunt idem actus quem agens agendo (vt ita loquar) cauſat, & quem mobile patiendo recipit, vt patet in igne calefaciente aquam. Vt enim eſt idem ſpacium aſcendentis & deſcendentis, eademque via Thebis Athenas, & Athenis Thebas: ita moventis & mobilis vnus eſt actus, non re ſed ſolùm ratione diſtinctus. Locus 2.

Tertius locus eſt A proprietatibus, vel vt quidam volunt A ſpeciebus motus; maxima, *quod omnis motus ſit velox aut tardus*; ratio eſt, quia omnis motus tempore brevi aut longo menſuratur. Eſt enim velocitas motus qui brevi, tarditas verò eſt motus qui longiore tempore conficitur. Locus 3. Velocitas & tarditas.

Sequuntur jam loca de ſpeciebus motus: primus A ſpeciali proprietate generationis petitur; maxima, *quòd generatio vnius ſit corruptio alterius*; ratio eſt, quoniam generatio à privatione incipit, quę ſemper præeuntem corruptionem arguit. Locus 4.

Secundus eſt A diviſione generationis; maxima, *quòd omnis generatio ſit ſimplex vel mixta*; ad illam formæ cum materia vnio, ad hanc accidentium acceſſio requiritur. Locus 5.

Tertius ab oppoſitis; maxima, *ſi generatio alicuius rei ſit bona, res ipſa erit bona, eiuſdemque corruptio mala*: quæ maxima intelligenda eſt in eodem genere boni aut mali, vt Dialectici docent. Exempli cauſâ, ſi generatio *Socratis* ſit *bona* naturaliter, *Socrates* ipſe erit *bonus* effectus naturæ, cujus *interitus* ex conſequenti *malus* erit, quia *bonum* opus naturæ tollit. Cæterùm ſi mutes genus boni aut mali, ratio non tenet; quia non ſequitur, Socratis generatio eſt bona *naturaliter*: ergo Locus 6.

go

go Socrates eſt bonus *moribus*, aut illius corruptio eſt mala *ſi animi dona ſpectes.*

Forma differendi à Corruptione.

Locus 1. Primus locus eſt A diſtinctione *corruptionis*; maxima, *quòd omnis corruptio ſit naturalis aut violenta* : naturalis eſt cùm per motum naturalẽ privatione inſitâ declinet forma, vt *in decrepitâ ætate hominis* videre licet; violenta eſt cùm ante defectionem naturalem externâ vi res ipſa tollatur.

Corruptio duplex.

Locus 2. Alter locus eſt A ſubiecto & proprio corruptionis; maxima, *quòd quicquid corrumpitur à contrario corrumpatur*, ratio eſt, quia actio & paſſio ſunt inter ſe contraria.

Locus. 3. Tertius locus eſt A modo corruptionis; maxima, *quòd omnis corruptio ſit in non ens, nulla tamen in nihilum.* Intelligenda eſt hæc propoſitio quoad vim naturæ, quæ ſemper in tranſmutatione rerum materiam relinquit.

Locus 4. Quartus A fine corruptionis, nempe *quòd finis corruptionis reiq́ naturalis corruptæ ſit putredo aut putrefactio*; hęc maxima interpretanda eſt de corpore naturali, quod deficiente calore naturali in putrefactionem, ſublato autẽ & penitus extincto calore in putredinem tendit.

Finis corruptionis quis.

Hîc nota diſcrimen inter putredinem & putrefactionem hoc eſſe, *quòd putrefactio ſit conſumptio caloris relicto humido*, vt in proiecto cadavere; *putredo autem ſit conſumptio caloris, tũ etiam humoris*, vt ſcheleton *humanum docet*, cùm caro, muſculi, nervi & humores in cinerem commutentur.

Diſcrimen inter putredinẽ & putrefactionem.

Forma differendi ab Augmentatione & Diminutione.

Locus. 1. Primus locus eſt A principio & cauſâ augmentationis propriæ; maxima, *quòd anima ſit primaria, calor naturalis minùs primaria ſeu inſtrumentalis cauſa tum nutritionis, tum augmentationis*; ratio eſt, quia nutritio & augmentatio propriè ſint ſolùm in animatis, in quibus anima motus principium, calor inſtrumentum dicitur.

Calor inſtrumentum nutritionis.

Locus. 2. Secundus locus eſt A differentiâ nutritionis & augmentationis; maxima, *quòd nutritio ad ſubſtantiæ reſtaurationem, augmentatio ad iuſtam quantitatis proportionem referatur* . Hinc illud *Quicquid augeſcit nutritur, ſed quicquid nutritur non augeſcit*, Senes enim nutriuntur, ſed non augentur.

Locus. 3. Tertius locus eſt A proportione & cognatione augmentationis & nutritionis; maxima, *quòd nutritio & augmentatio in principio* vz. animâ, *& inſtrumento* vz. calore, *& fine* vz. conſervatione aucti & nutriti *conveniant*. Nam vt nutritio eſt *converſio alimenti in naturam aliti ab anima profecta, mediante calore naturali, vt reſtauretur deperditum*: ita augmentatio

mentatio quoq; eſt *converſio alimenti in naturam aliti, facta ab anima mediante calore naturali, vt corpus iuſtam attingat quantitatem.*

Locus 4.

Quartus eſt A contraria ſpecie; maxima, *quòd tum nutritioni tũ augmentationi opponatur naturalis diminutio*, quæ eſt *conſumptio rei animatæ, orta ab anima, mediante calore aut minùs ardenti, aut efferveſcenti minùs*; quam conſequitur corporis in ſingulis partibus *decretio*, ſeu vt loquuntur veteres *mineratio*.

Locus. 5.
Potentiæ augmentationis, & nutritionis quatuor.

Quintus eſt A potentijs augmentationis & nutritionis; maxima, *quòd potentia vtriuſq; ſint quatuor; attrahendi, retinendi, digerendi, expellendi*, quæ omnes in toto corpore animato, & etiam ſingulis partibus cõtinentur.

Locus. 6.

Sextus eſt A gemino proprio augmẽtationis; maxima, *quòd quælibet pars aucti augeatur*. Similiter dicendum eſt de diminutione, ſed intelligenda eſt hæc maxima duntaxat de partibus ſanis; nã putridæ mortuæq; partes, malèque affectæ non augentur, non nutriuntur.

Locus. 7.

Septimus eſt A modo & ordine augmentationis; maxima, quòd *homogenea & heterogenea, id eſt ſimilares & diſſimilares partes in corpore non ſimiliter augeſcant*; ratio eſt, quia nutrimentũ non æqualiter attrahatur ad omnes partes, cùm vna pars minùs, alia magis à fonte nutritionis diſtet.

Locus 8.

Octavus eſt A neceſſarijs; maxima, quòd *proximè ad formalẽ augmẽtationẽ requiratur cõcoctio et eiuſdẽ comes aſſimilatio*; cõcoctio eſt *perfectio nutritionis*, aſſimilatio eſt *perfectio concoctionis* cũ ſingulę partes per appoſitionẽ nutrimẽti reſtaurẽtur. Cõcoctio triplex eſt, prima in chilũ quę in ſtomacho, ſecũda in ſãguinẽ quæ in hepate, tertia in ſubſtãtiã totius & partis, quę in ſingulis partibus per iuſtã diſtributionẽ naturæ cernitur.

Locus. 9.

Nonus eſt A ſubiecto augmentationis; maxima, ꝙ *auctũ maneat idẽ vnũq; numero antè & poſt augmentationẽ*; ratio eſt, quia illius partes ſecundũ ſitũ, figurã & diſpoſitionem nõ mutãtur; hoc idẽ eſt ꝙ Ariſtoteles dicit, augmentationem fieri ſecundùm partes formales nõ materiales; hoc (inquã) dicit, nõ ꝙ materiales augeãtur, ſed quod in formalibus proportio & ornatus quantitatis magis quã in illis cernatur.

Locus. 10.

Decimus eſt A conſideratione extrinſeci; maxima, quòd *augmentatio ſemper ad ventu alicuius corporis extrinſecus adiuncti ſine vlla corporum aut dimenſionũ penetratione fiat*; ratio eſt, quia incorporeum nullo modo auget, & quia natura abhorret à vacuo, quod eſſet admittendum ſi vlla eſſet dimenſionum penetratio.

Poſtremus locus eſt A comparatis; maxima, quòd *augens & auctum ſint ſimilia in materia, quæ tamen ante converſionem in naturam formâ*

omnino differunt, ita tamen differunt, vt vnum ſit capax naturæ alterius. Nã vbi nõ poteſt eſſe cõverſio, ibi nõ eſt ſimilitudo, de qua hoc loco Ariſt. agit; vt in *venenis* cõſtat, quæ in naturã aliti nõ commutantur.

Modus differendi ab Alteratione.

Pauca omnino loca A diminutione in vltimo tractatu equidẽ ducebã, quoniã mutato nomine & ſẽſu eadẽ oppoſitorũ habeatur invẽtio.

Locus. 1.

Pergã ad alterationem, in qua tractandâ primus eſt locus A notione nominis; maxima, quòd *alteratio propria ſit ſolùm mutatio ſubiecti à cõtraria qualitate in contrariam, per actionem & paſſionem, niſi vna earum qualitatum formaliter inſità natura, vt calor igni, ſplendor ſoli.* Formaliter dico, quia *candor* in nive ſequens materiam nivis in alium colorem mutari poteſt.

Alteratio propria.

Alter locus eſt A gradibus alterationis; maxima eſt, quòd *qualitates alteratrices propriè magis & minus ſuſcipiant.* Ratio eſt, quia duę ſũt ſpecies alterationis, *intenſio* & *remiſſio*, de quibus suprâ ſatis.

Locus 2.

Locus 3.

Intenſio & remiſſio ſpecies alterationis.

Tertius eſt A cauſis intenſionis & remiſſionis; maxima, quòd *cauſa intenſionis* ſit *potentia naturalis agentis, cauſa remiſſionis impotentia patientis* ꝙ cedendo vincitur; ratio eſt, quia ſecundùm formã & potentiam agere, ſecundùm materiam & impotentiam pati res naturales dicantur; forma enim vim potentiæ, potentia vim actioni addit, materia autem & impotentia contrarium agunt.

Locus. 4.

Quartus eſt A medio alterationum; maxima, quòd *medium inter adverſa, ſi cũ vno extremorũ cõferatur rationem contrarij ſubeat:* ſiquidẽ medium ſolùm reſpectu vtriuſque, non vnius extremi dicitur. Poteſt hęc maxima intelligi de medijs tum *participationis* tum *abnegationis*. Participationis media ſunt quæ de vtroque extremorum communicant, vt *medij colores*; abnegationis quæ per negationem vtriuſq; cognoſcuntur, vt *quod nec eſt bonum nec malum, vt diſpoſitio.*

Locus. 5.

Quintus eſt Ab vſu alterationis; maxima, quòd *finis alterationis ſit alteratorum vnio, vt rerum perpetua viciſſitudo fiat.* Alteratorum vnio eſt mixtio ſimplicium corporum, primarumque & ſecundarum qualitatum naturalis coïtio, vnde omnia phyſica corpora perfectè mixta oriuntur. Mixtio verò eſt vel ad pondus (vt aiunt) cùm vnum elementorum aut qualitatũ non prædominetur: vel ad iuſtitiam, cùm talis ſit proportio mixtorum, talis temperies, qualem provida & ſagax natura ſingulis præſcribit. Illa aptitudine fieri poteſt, ſed nunquam fit, quia non convenit naturæ vt fiat: hæc vbique in omni mixto eminet & apparet, in quo vnum elementorum, vnaque qualitas elementaris cæteris ex lege naturæ præeſt.

Mixtio duplex.

Forma diſſerendi à locali motu.

Primus locus eſt Ab externa cauſa motus localis; maxima, quòd *intrinſecũ principiũ motus localis ſit natura potẽtiáq; natura, quâ res quælibet ad locũ naturalem tendit*. Hæc propoſitio intelligi debet de motu locali naturali, cuius mobile in ſe principium habet, ipſam videlicet naturam; non de motu violento, cuius principium eſt extrinſecum, quod paſſum renitens reluctanſque ad alium locum pellit.

Locus. 1.

Alter locus eſt Ab oppoſito; maxima, quòd *motus violentus* (qui opponitur naturali) *nõ ſit diuturnus*; ratio eſt, quoniam naturæ fibras vireſque convellit.

Locus, 2. Motus violẽ- lentus cur nõ ſit æternus.

Tertius eſt A comparatis; maxima, quòd *naturalis motus ſit velocior in fine quam in principio: animalis verò & violentus tardior.* Rationes huius maximæ ſuperiùs tradidi.

Locus. 3.

Quartus eſt A differentiâ loci motuſque localis; maxima, quòd *propriè & per ſe ſolùm motus animalis idemq; perfectus loci differentijs diſtinguatur*; ratio eſt, quia ſolùm in animalibus ſint membra ſeu partes quæ iiſdem differentijs reſpondeant; ſic *caput hominis* ſurſum, *pedes* deorſum, *frons* ante, ponè *dorſum*, latera *dextrum* & *ſiniſtrum* dicuntur. Sed attende, *ſurſum* vel nutritionem vel dimenſionem reſpicere: priori modo radicem plantæ *ſurſum*, poſteriori modo id omne quod eſt cœlo proximum *ſurſum* eſſe dicimus.

Locus. 4. Motus animalis ſolùm propriè & per ſe loci differentiis diſtinguitur.

Quintus eſt Ab inſtantiâ; maxima, quòd *primus motus localis ſit per potentiam moventis, ſecundùm partes, ſine externo loco aut ſpatio, vt motus cœleſtis ſine reali mutatione loci, vt motus conchæ, qui motus* dilatationis, *nõ* localis mutationis *dicitur*. Sed hi motus analogicè reduci poſſunt ad mutationem loci, quia in illo eſt pars parti locus, & in hoc dilatatio reſpectum loci mutat.

Locus. 5. Conchæ motus eſt dilatationis.

Poſtremus locus eſt A fine motus localis; maxima, quòd *finis motus localis ſit, vt res quælibet corporea in ſuo loco naturali quieſcat & conſervetur*; ratio eſt, quia extra locum naturalem non eſt quies, ſed pernicies interituſque rerum.

Locus. 6. Cur res naturales in loco conſerventur.

Hic animadverte (ſtudioſe lector) tot modis de quiete poſſe diſputari quot modis de motu. Eſt enim quies oppoſita motui, definitur enim *privatio eiuſdem cũ aptitudine ad eũdẽ*. Vel (ſi placet) definitur, *forma ſeu diſpoſitio in qua mobile quieſcit*. Verùm vt ad præſens inſtitutum accommodetur oratio, quies eſt vel violenta, vel animalis, vel naturalis, vt ſuperiùs de motu locali diximus. Violenta *cùm aliquid à principio extrinſeco contra naturalem appoſitionem ſuam in loco improprio teneatur*, vt lapis detentus ſurſum: animalis, quæ eſt à *ſe, ſive à principio intrinſeco per apprehenſionem obiecti, in quo ani-*

mal delectatur, & ad tempus in eo quieſcens à motu ſuo proprio ceſſat : naturalis, quæ eſt *ſecundùm naturalem inclinationem, & non apprehenſionem animalem*, & ſic res quælibet corporeæ in proprijs ſuis locis tanquam in incunabulis conquieſcant.

CAP. 13.

De tempore.

AFfine & cognatum motui apud omnes Philoſophos habetur tempus; *eſt enim tempus mẽſura motus* : tractationem ergo de motu tractatio de tempore optimo iure ſequitur. Sed dum verba nunc facio tempus amitto : currã ergo, & ſi opus ſit cum illo volabo. Pretioſus hic theſaurus naturæ *tempus*, quo nihil pretioſius, definitur *numerus ſeu menſura cœleſtis motus, ex vertigine cœli ſoliſque deductus, ſecundùm prius & poſterius, cuius partes ad momentum communem terminum vtriuſque copulantur.* Per *numerum* non formalem illum numerum quo numeramus, nec propriè numerum numerantem (id eſt animam) nec numerum numeratum intelligi oportet; ſed numeroſam & ſucceſſivam dimenſionem qua motus cujuſlibet rei mobilis terminatur. Similiter ſub nomine *motus cœleſtis* omnem motum in omni genere rerum inferiorum Ariſtoteles intelligit, *motus verò cœleſtis* vt cauſa pro effectu per excellentiam hoc loco nominatur. Eſt enim cœleſtis motus primus, à quo motus omnium in inferiore hoc mundi circulo pẽdent. Per *vertiginem cœli ſoliſque*, converſionem vtriuſque in certis figuris, gradibus & minutis Zodiaci intelligendam puto; nam ex iſtis diſtincta tempora, mutationes & motus rerum cognoſcuntur. *Prius & poſterius* in hac definitione, præteritum & futurum temporis partes notant, in quibus perpetua ſucceſſio & viciſſitudo ineſt. *Momentum* indiviſibile punctum ſeu inſtans definitur, quo diſtinctionis causâ partes temporis in omni actione, motu opereque naturæ per animam numerantem omnia coaptantur. Hinc conſtat tempus eſſe ens in fluxu & ſucceſſione poſitum, cujus pars nulla conſtans & immota manet. Rectè Ovidius:

> *Ipſa quoq; aſſiduo labuntur tempora motu,*
> *Non ſecus ac flumen, neq; enim conſiſtere flumen,*

Tempus pretioſus naturæ theſaurus.
Temporis definitio.
Numerus in definitione temporis qualis.
Momentum quid.
Tempus ens in fluxu.

Nec levis hora poteſt; ſed vt vndâ pellitur vnda,
Vrgeturq́ eadem veniens, vrgetq́ priorem:
Tempora ſic fugiunt pariter, pariterq́ ſequuntur.

Partes generales & ſpeciales temporis.

Differentiæ ſeu partes generales temporis ſunt, *præteritum* quod jam fuit, *inſtans* quod eſt, *futurum* quod erit: ſpeciales verò ſunt *hora*, *dies*, *menſis* & *annus*, nec non quæ annis menſurantur *ætates* & *ſecula*. Quid multis? omnis duratio motus ſub communi nomine temporis continetur; ſed in hoc diſcrimen eſt, quòd duratio (ſi propriè ſumatur) latiùs quàm tempus pateat. Duratio enim in *tempus*, *ævum* & *æternum* (vt certa fiat diſtinctio rerum) dividitur. Tempus *menſura rerum habentium initium & finem*, Ævum *menſura rerum habentium initium ſed carentium fine*, Æternum *rerum habentium nec initium nec finem menſura dicitur*. Æternum autem duplex eſt ſecundùm philoſophos, vel *per ſe* vt *Deus* qui ſimpliciter & vi ſuâ ſolus eſt æternus; vel *comparatè*, vt principium & vniverſale, quo prius in re vel arte nõ exiſtit. De alijs partibus temporis (quæ omnes ſunt homogeneæ & ejuſdem nominis cum toto) pauca aut nihil omninò dicam, quia ſi dicerem annus eſſet antequam annum (quę eſt pars ſolùm vna temporis) accuratè deſcriberem. Hortor tamen iuvenes ſtudioſos philoſophiæ, vt cõverſioni Zodiaci diligenter ſtudeant, indeq; diſcant certa & diſtincta tempora & ſpacia rerum. Nam valdè turpe eſt homini philoſopho, ſi quærenti quid ſit *hora*, *dies*, *menſis* aut *annus*, reſpondeat neſcio. Cæterum eò ignorantiæ jam deventum eſt in Calendario, vt horas dieſq; ſalutis, id eſt ea tempora in quibus myſteria ſalutis nõſtræ maximâ ex parte agerentur penitus ignoremus. Imò & quod pejus eſt, quamvis Deus in creatione mundi ſolẽ & lunã finxit fixitq: in cœlo vt fiant ſigna temporum, volumus hanc diſtinctionem anni (quẽ motu ſuo faciunt) ignorare. Sed eſto, digito demonſtro viam. Annus *tẽpus eſt quo ſol totũ Zodiacũ, & in eo 12. ſigna perluſtrat.* Habet annus menſes 12: eſt enim mẽſis *tempus illud quo ſol vnum ſignũ proprio ſuo motu conficit*. Hebdomadas duas & quinquaginta, diemq; vnũ habet: dies verò trecentos ſexaginta quinq; & ſex horas ferè ſtãto n. intervallo ſtadiũ ſuũ in Zodiaco ſol totum decurrit. Si articulatiùs de hâc re agi deſideres, refero te ad cõmentarios meos 4. Phyſi. vbi ſingulas fermè partes temporis definivi. Refero te etiã ad veteres Ephemerides, in quibus ad Chriſtianum vſum Epactam, Aureum numerum, Indictionem aliaſque notas & tabulas revolutionis cœleſtis citò, facilè & fructuoſè diſcas, nec non ſingulis partibus anni piè accõmodes. Breves quidem reperies illîc regulas ſed vtiliſſimas, ſi illas ſic legas vt intelligas, ſi ſic intelligas vt memoriâ ſemper re-

Durationis & temporis diſcrimen.

Æternum duplex.

Turpe eſt hominem Philoſophũ quærenti reſpondere Neſcio.

Annus quid.

Menſis quid.

tineas, ſi denique memoriâ ſemper retineas, & in ſingulorum dierum ortu & occaſu vitę tuæ fluentem ſtatum & ruinoſum conſideres. Occaſio calva eſt, ſi non conſideres, thæſaurum pretioſum perdes.

Loca inventionis à Tempore.

Exiſtentia tēporis valdè incerta. Subiectum temporis mūdus.

Exiſtentia temporis res quidem valdè incerta eſt, primùm igitur locū A temporis exiſtentiâ duco; maxima, *quòd tempus partim in ſubiecto, partim in termino, partim in menſurâ, partim deniq; in principio exiſtat. Subiectum* illius totus mundus eſt, & res quælibet obnoxia mutationi. *Terminus* inſtans ſeu momentum eſt, in quo illius partes vniuntur. *Menſura* motus eſt, cujus fluxu illius partes per accidens menſurantur. *Principium* anima eſt, principium (inquam) cognitionis, quo quid ſit apprehenditur. In ſubjecto inhæſivè vt aiunt, definitivè in termino, in menſura relativè, in animo apprehenſivè ineſt. Cæterùm quoniam de iſtis ſingulis vehementiùs apud interpretes litigetur, ab illis articulatim loca jam alia petam. Et primum à ſubjecto; maxima, *quòd temporis primum & proprium ſubiectum ſit primum mobile, nam primi mobilis paſſio ipſum tempus dicitur*. Sed dices, cur modò totum mundum remque omnem mutationi obnoxiam ſubjectum temporis eſſe ſtatueras? Reſpondeò, ſecundùm aliquos, primum mobile eſſe proprium ſubjectum, commune verò eſſe totum mundum: vel (ſi placet) dico, ſub nomine *cœleſtis motus* omnem motum, & ſub nomine *primi mobilis* rem omnem mobilem, per excellentiam cauſæ rectè intelligi.

Locus 1. Proprium & primum ſubiectum tēporis quid.

Alter locus eſt Ab exiſtentiâ, quam tempus habet in ſuo termino; maxima, *quòd vnio præſentis & futuri in momento ſit formalis pars temporis à qua actu ſuum eſſe habet.* Eſt enim nihil temporis (vt docet Philoſophus) exiſtens, præter præſens, in quo illius partes conſtringuntur. Exiſtentia temporis in menſura ſua per accidens, nempe in motu à relatis pendet, quia menſura & menſuratum relata ſunt, quorum exiſtentia mutua eſt. Nā alterum ſine altero eſſe non poteſt, non enim exiſtit tempus ſine motu, nec motus ſine tempore. Sed hic labor eſt, & hoc opus, vt probetur exiſtētia temporis ab animâ dependere. Credendum eſt quia Ariſtoteles dixit, at non videtur eſſe verum quia tempus eſt ens reale quod extra animam ſuum *eſſe* habet. Verbo reſolvam; ab animâ exiſtentiam habere apprehenſivè vt aiunt, quia partes motus & temporis numerare eſt opus animæ.

Locus 2.

Tempus exiſtentiam ab anima apprehenſivè ſortitur.

Locus 3.

Sequitur locus Ab vnitate temporis; maxima, *quòd vnum numero ſit*

tempus omnium: ratio eſt, quia vnum eſt numero ſubjectum temporis, nempe primum mobile, ſed ab vnitate ſubjecti accidens ſuam vnitatem ſumit. Verùm hìc animadvertendum eſt, reſpectum temporis multiplicari ad multiplicationem motuum rerumq; caducarum, tempus autem in omnibus numerò vnum eſſe.

Alius locus eſt A proprietatibus temporis; hujus loci maximę ſunt quatuor, quarum prima eſt, *dari poſſe in tempore minimum reſpectu numeri, dari non poſſe reſpectu continui*; numerus enim vnitatem habet, continuum non habet. Altera eſt quòd, *omne tempus vi ſuâ dicatur longum aut breve, non velox aut tardum*; longa enim aut brevis oratio dicitur, quia longum aut breve eſt tempus in quo habetur, velocitas autem & tarditas per ſe motum, tempus verò per accidens reſpiciunt. Tertia eſt, *quòd omne tempus numero ſit irrevocabile, ſpecię verò reiterari poſſit.* Quarta, *quòd omnis motus menſuretur tẽpore, et è cõverſo omne tempus menſuretur motu, ſed ille formaliter & per ſe, hoc autem per accidens.*

Locus 4. Reſpectus temporis ad multiplicationem motuum multiplicatur.

Tempus omne numero irrevocabile nõ ſpecie.

Locus qui ſequitur A proprietatibus momenti ſeu inſtantis ducitur; cujus maximæ ſunt, *quòd inſtans ſit notius tempore, id eſt quoad nos*; quòd *non ſit tempus continuum niſi per inſtans*; quòd *propriè inſtans non ſit pars temporis, ſed communis terminus quo partes illius copulantur*; quòd *vnum ſit omnium inſtans, eo ſcilicet reſpectu quo vnum eſt tempus omnium*; poſtremò, *quòd inſtanti non tempore omne* mutatũ eſſe *menſuretur*. Eſt enim *mutatum eſſe* indiviſibile quiddam in motu, vt inſtans in tempore. Axiomata permulta ſunt quæ temporis eſſentiam & exiſtentiam declarant; vt, *nihil eſſe primum in tempore, ſi tempus pro æterno ſumatur.* Iterum, *nihil finitum in infinito tempore, aut infinitum finito tempore poſſe moveri*, quippe *inter menſuram & menſuratum debet eſſe æqualis proportio*. Deinceps, *nihil omnino mutari poſſe niſi in tempore, nam mutatio non eſt ſine motu, motus non eſt ſine tempore.* Adhuc *tempus eſſe cauſam potiùs interitus quàm ortus*, quia (vt vulgo dici ſolet) tempus eſt edax rerum, omniaque conſeneſcunt tempore. Sed nota, tempus eſſe cauſam interitus ſine qua non. Porrò *nihil ad ſtatum ſeu quietem tendere niſi tempore: nam vt motus per ſe, ita quies & ſtatus rerum per accidens menſurantur*. Poſtremò *nihil incorporeum tempore ſimpliciter & propriè menſurari: tempus enim eſt menſura motus, motus eſt actus mobilis, mobile res phyſica eſt & naturalis; at ſpiritus & ſeparatæ ſubſtantiæ non ſunt res phyſicæ: nec ergo motu proprie cientur, nec menſurantur tẽpore.* Sed animadvertendum eſt moveri quidem & menſurari poſſe, vt aiunt, definitivè ex præſcripto primi motoris, qui incommutabiliter manens ſine omni motu & tẽpore mutare poteſt omnia, ipſe verò mutari non poteſt. Moventur ergo ſeparatę ſubſtantiæ loco, menſurantur tempore.

Locus. 5.

Vnum inſtans omnium quomodo.

Mutatum eſſe quid.

Tempus cauſa interitus ſine quâ non.

Spiritus & ſeparatæ ſubſtantiæ quomodo cientur.

non quòd loco aut tempore phyſicè contineantur, ſed quia analogicè earum exiſtentia & duratio non aliter à nobis quàm motu & tempore cognoſcantur.

CAP. 14.

De loco.

QVoniam corpora mobilia tempore dimenſa ſine loco moveri non poſſunt, opportunè tractationē motus & tēporis tractatio nūc loci ſequitur. Compluribus huius nominis ſignificatis omiſſis, locus philoſophorum communi conſenſu id omne dicitur *quod aliud cōtinet commenſurativè vt aiunt, quod etiam extrinſecus per contactum rem locatam definit, & quod circumſcribendo in ſe recipit & apprehendit.* Hinc ab Ariſtotele definitur *terminus vel ſuperficies corporis continentis immobilis primò.* Duo in hac definitione verba videntur ſubobſcura, nimirum *ſuperficies* & *immobile.* Ad pleniorem ergo intellectum, dicendum eſt quòd *ſuperficies* ſit vel plana, vt planicies huius chartæ quàm legis: vel obliqua, & hæc eſt vel convexa quæ exterior, vel cōcava quæ interior rei facies dicitur. Cùm locus definiatur *ſuperficies*, intelligitur eſſe ſuperficies concava non convexa; concava (inquam) ſed cum dependentiâ & relatione. Nam ſuperficies in hâc definitione non tam abſolutam quantitatem quàm reſpectum corporis continentis ſignificat, aliter millies in vnâ horâ corpus immotū & fixū (vt turris) mutaret locū, ſiquidē millies huc illuc impulſa ſuperficies concava cum aëre mutatur, reſpectu eiuſdem vtiq; immobili & immutabili manente. Si probè advertas hanc expoſitionem iſtius nominis, non erit difficilis interpretatio alterius, nempe *immobilis primò* & per ſe. Locus enim non eſt *immobilis* vt eſt ſuperficies, ſed vt eſt reſpectus corporis continentis ad contentum, qui mutatâ ſuperficie idem numero & naturâ manere poteſt. Alij interpretātur locum *immobilem* dici reſpectu ordinis & ſitus ad polos mundi, qui ſemper immobiles exiſtunt. Ex horum ſententiâ dicendum eſt, vnitatem & immobilitatem loci nequaquam ſumendam eſſe ab vnitate & immobilitate ſuperficiei corporis continentis, ſecundùm realem æquivalentiam quam habet mobile locatum dum in eodē ordine & ſitu manet. Sic vnus idemque immobilis locus eſt pyrami-

Locus, quid.

Locis definitio ſecundùm Ariſtotelem.

Superficies duplex.

Superficies qualis in definitione loci.

dis

dis fixę, tametſi aër continens, & eiuſdem ſuperficies circumcingēs eam ſæpiſſimè commutetur. Loci diviſio.

Dividitur locus in communem, proprium, naturalem & violentū. Cōmunis eſt, ſub cujus ambitu plura continentur corpora, vt *inferiores ſphæræ cœleſtes* ſub primo mobili; proprius, in quo vnū ſolū comprehenditur, vt *ignis in concavo lunæ, aër in concavo ignis*; naturalis eſt, *in quem mobile extra poſitum & non impeditum ſecundùm breviſſimam lineam vi ſuâ fertur, & in quo quieſcit atq; conſervatur*; hic autem ordo in rebus naturalibus communiter ex gravitate & levitate attenditur. Eſt enim rerum naturalium ordo vt graviora ſuæ ipſorum naturæ relicta ſub levioribus eſſe deſiderent, quemadmodum in ſitu elementorum manifeſtè conſtat. Violentus locus eſt, *in quo aliquid contra appetitum & quietem ſuam cöercetur*: vt *ignis* in *fiſtulis terræ* ſuppreſſus, vnde nonnunquam terræ motus naſcitur. Inter naturalem locum & proprium hoc quidam diſcrimen ponunt, quòd omnis nimirum proprius locus ſit naturalis, ſed omnis naturalis nō ſit proprius. Exempli cauſâ, naturalis locus terræ eſt aggregata ſuperficies aquę & aëris, vtrumque enim corpus eandem continet: proprius autem locus terræ nō eſt aggregata ſuperficies vtriuſque, ſed ſimplex vnius aquæ, quæ vt levius corpus ſupernataret, fieretque proprius locus centri: verumenimverò propter ſalutem animantium, vniverſalis natura particularem de ſuo loco cedere coegit, legemq; perpetuam dedit, vt aqua littoribus tāquā mænibus circumcincta teneatur.

Locus naturalis quis.

Rerum naturalium ordo.

Locus violentus quis

Diſcrimen inter propriū & naturalem locum.

Diſtinguunt hic quidā interpretes, quòd aliquid ſit in loco quadrifariam; nimirum *circumſcriptè, definitè, completè & comparatè*. Circūſcriptè vt *corpus*, definitè vt *Angelus*, completè *vt Deus*, comparatè vt *accidens*: *corpus* enim loco circumſcribitur, *Angelus* in hoc vel illo loco nunc ineſſe definitur, *Deus* totus in omni loco ſimul eſſe dicitur, *accidens* eodem loco cum ſuo ſubiecto fruitur. Hinc illud, *Motis nobis moventur omnia quæ ſunt in nobis*, id eſt partes & accidentia.

Forma differendi à Loco.

Primus locus eſt A definitione; maxima, *quòd locus ſit ſuperficies corporis continentis, immobilis primò*. Adverte *locum* in hac definitione nō ſolùm quantitatem, ſed etiam reſpectum in prædicamento Vbi ſignificare; aliter immobilis dici non poſſet, quippe ſuperficies continētis ſæpiſſimè movetur; vt de *arbore* creſcente in *aqua fluente*, & de *pyramide* in *aëre* fixâ manifeſtè conſtat. Cæterùm tametſi ſuperficies quotidiè mutetur, ſitus tamen & ordo reſpectu primi locantis aut conſervantis non mutatur. Locus. 1.

Locus 2. Secundus locus ducitur A relatis;maxima, *quòd locus ſit ſimul & æqualis cum locato, Simul* quia locus eſt locati locus, & è converſo:*æqualis*, quia ſingulæ partes locantis ſingulis partibus locati adæquantur.

Locus 3. Tertius locus eſt A proprietate loci;maxima, *quòd loci ſit proprium rem naturalem ad ſe attrahere & conſervare*, vnde *principium conſervandi* dicitur. Ratio eſt, quoniam in proprio & naturali loco (de quo in hâc maximâ ſolùm agitur) ſunt inſitæ qualitates & virtutes quæ maximè conveniunt rei quæ in eodem generatur.

Locus curré naturalé conſervare dicatur.

Locus 4. Quartus locus eſt A differentijs loci; maxima, *quòd omnis locus ſit aut ſurſum aut deorſum, aut ante aut pone, aut deniq; dextrorſum aut ſiniſtrorſum.* Hæc propoſitio intelligenda propriè eſt de ſitu animalis reſpectu cœli, cujus pars quælibet *ſurſum* dicitur.

Locus.5. Quintus locus eſt Ab inſtantia; maxima, *quòd vltima ſphæra non ſit in loco*; ratio eſt quia alio vlteriore corpore non circũſcribitur. Quòd verè circumſcriptio ad hoc corpus locandum non requiratur, Philoſophia has rationes reddit, quia eſt principium movendi in alijs, tum quia actu infinitum motorem ſui habet, qui liberrimè agens non alligatur medijs, hinc quia illius forma eſt maximè activa, & illius figura aptiſſima ad motum per ſe, deniq; quia illius capacitas & concavitas efficit vt vna pars alteri parti locus fiat.

Rationes cur vltima ſphęra non ſit in loco.

Locus.6. Sextus locus eſt Ab appetitu rei naturalis;maxima, *quòd res quælibet naturalis inſtinctu feratur ad locum naturalem in quo quieſcat.* Hanc maximam interpretatus ſum ante in tractatu De motu.

Locus.4. Septimus locus eſt Ab impoſſibili; maxima, *quòd nec aliquid vnum numero ſit in diverſis locis ſimul, nec plura in eodem*: ratio eſt quia locus & locatum ſint æqualia, & quia vnicuique corpori vnus proprius & naturalis motus deſtinetur.

CAP.

CAP. 15.

De Vacuo & Infinito.

MVlta in rerum natura ſunt, multa apparent eſſe: ſunt quidem illa de quibus diximus *natura, principia, cauſa, motus, tempus* & *locus*; apparent verò & non ſunt *vacuum* & *infinitum*. De *vacuo* proximè ordine naturæ agitur, quoniam opinione quorundam Philoſophorum *vacuum locus definitur eſſe*. Somniârunt enim locum eſſe poſſe ſine corpore, quem *vacuum* appellârunt. Inanis ergo non eſt Philoſophi de iſtis apparentibus vmbris diſputatio, quia claſſici & graves doctores in philoſophiâ eas pro rebus in rerum naturâ exiſtẽtibus habuerunt. Vt ergo eorum error refutetur, operępretium eſt de iiſdem pauca in hoc tractatu addere. **Entia vera & apparentia quæ.**

Vacuum ergo eſt *locus non repletus corpore, aptus tamen repleri*; vel vacuum eſt *ſpacium inane nihil continens actu*; vel denique eſt *ſuperficies corporis nihil actu continentis, ſi modo id natum ſit & aptum corpus continere*. Deſudat & contendit Philoſophus probare, nullo modo fieri poſſe vt talis vſpiam exiſtat locus. Primùm quoniam nullus eſt locus ſine corpore, tum quoniam ſi eſſet vacuum nullus fieri poſſe motus; non eſt enim motus ſine mobili, non eſt mobile ſine medio, medium autem non eſt ſine pleno, cujus reſiſtentiâ velocitas & tarditas mobilium refrænantur. **Vacuum quid.**

Huc ſpectant rationes & argumẽta omnia quę ab experientiâ ducuntur, nimirum ignem potiùs volare deorſum, lapides ſurſum, quàm admittatur vacuum. Perforata clepſydra non effundit *aquam, fulmen* diſrumpit nubem, ignis ſuppreſſus cõcutit & diſcindit terram, cucurbitula affixa ab alto elicit cruorem. Quorſum (quæſo) hæc omnia ſi admittatur vacuum? Omitto ſexcenta alia exempla, & ad Infinitum venio, cujus tractatio ordine nunc rectè ſequitur, quia motus, tempus, magnitudo non ſemel ab Ariſtotele ante dicuntur infinita. **Vacuum nullo modo admittit natura.**

Solliciti ſunt hic multi interpretes de ordine & multiplici ſignificatione *infiniti*, ſed brevitatis cauſâ cunctis relictis ambagibus idipſũ ſic definio. Infinitum eſt *ens cuius de quantitate ſumentibus aliquid ſem-* **Infiniti definitio.**

per extra ulterius remanet accipiendum. Eſt *ens* opinione hominum non rei veritate, ſi actu phyſico rem infinitam intelligas: actu verò metaphyſico agnoſcit Philoſophus infinitum, nempe DEVM. Diſtinguitur ab Ariſtotele infinitum in infinitum *actu* & infinitum *potentiâ*. *Actu infinitum* motu, tempore, magnitudine omnino negat: *potentiâ* verò aliquo modo concedit. *Actu* non eſſe infinitū demonſtrat multis argumentis, ſed hoc vnum præcipuum eſt, nempe quòd omne corpus phyſicum aptum ſit vel moveri ad locum ſuum naturalem, vt *grave* & *leve*, vel loco ſuo circulariter cieri, vt *cœli*; ſed corpus *actu infinitum* neutro iſtorum modorum moveri poteſt: ergo corpus nullū phyſicum eſt *actu infinitum*. Minor oſtenditur, ſiquidem motu recto corpus tale moveri nequit; nam cùm omnia repleat, nullum extra ſe relinquit locum ad quem moveatur. Circulariter quoq; moveri non poſſe apertè convincitur, cùm omnis circularis motus ſit à puncto ad punctum. Præterea; ſi eſſet corpus circulare actu infinitum, ſequeretur nullum locum relictū eſſe corporibus recto motu incitatis, quia circulare illud infinitum exiſtens omnem per ſe repleret & occuparet locum.

Infinitum duplex.

Omnis circularis motus à puncto ad punctum eſt.

Quòd ſit *potentiâ infinitum* aliquid Ariſt. non negat, quoad potentiam & partes proportionis. Hinc illa diſtinctio eſt de partibus, quòd aliæ ſint ejuſdem *molis* ſeu quantitatis, aliæ ejuſdem *proportionis*. Partes ejuſdem *molis*, diviſionis, ſeu quantitatis ſic ſe habent, *vt prima ſit ejuſdem quantitatis cum ſecunda, ſecunda cum tertiâ, tertia cum quarta, & ſic deinceps donec ad minimum actu perveneris*, & ſic non eſt infinitum.

Diſtinctio partium.

Partes ejuſdē quantitatis & molis quæ.

Partes ejuſdem *proportionis* ſic ſunt, *vt qualis eſt proportio primæ partis ſublatæ ad ſecundam, talis erit ſecunda ad tertiam, & tertia ad quartam*: vt ſi linea dividatur in duas medietates, & vna earum medietatum in alias duas, & ſic ordine deinceps, *potentiâ* quidem infinitum apparet. *Potentiâ* (inquam) non *actu*, quoniam *actu* infinita nulla fieri poteſt diviſio, nulla proportio, nullus proportionis ordo. Quod hoc loco de magnitudine dicitur idipſum de motu, tempore, loco, omniq; continuo dici poteſt. Omne enim continuū dividi & ſecari poteſt in partes infinitas ejuſdem proportionis *potentiâ*, non *actu*; ſed hoc dignum obſervatione tuâ eſt, quòd Ariſt. de infinito loquutus per partes ejuſdem *diviſionis* intelligat partes realis quantitatis, in qua eſt minimum: & per partes *proportionis* intelligat partes mathematici ordinis, in quo eſt infinitum. Infinitum (inquam) *Mathematicum* non *Phyſicum*, *intentionale non reale*: ſi dicas motum cœli actu eſſe infinitum, reſpondeo non eſſe quoad extenſionem mobilis & loci in

Partes ejuſdē proportionis quæ.

quo eſt, ſed quoad reciprocationem ejuſdem per ſpacium illud in quo movetur; & hoc idipſum eſt quod modo dixeram, aliquid infinitum eſſe potentiâ non actu. Si adhuc vrgeas potentiâ concedi infinitum, & proinde concludas actu concedendum eſſe, quoniam fruſtra eſt potentia quæ non reducitur ad actum: dico potentiam hanc eſſe remotam non proximam, idcirco concludo abſurdum non eſſe ſi nunquam reducatur ad actum. Multa enim dicuntur poſſe fieri quæ actu non fiunt; vt poſſunt eſſe *duo ſoles* ſed non ſunt. Verùm nunc ad vſum iſtorum *entium apparentium* à locis inventionis venio.

Motus cœli quomodo actu infinitus.

Fruſtra eſt potentia quæ nunquam reducitur ad actum.

Loca à Vacuo & Infinito.

Primus locus eſt Ab opinione vulgi, vel ab æquivocâ ſignificatione nominis; maxima, *quòd (ſecundùm opinionem vulgi) ſit vacuum id omne quod denſo corpore non eſt repletum*; ſic aër impropriè, & vas aquâ effuſâ vacuum dicitur. Locus. 1.

Secundus locus eſt A veritate rei; maxima, *quòd natura ab infinito & vacuo penitus abhorreat*; ratio eſt, quia illud communem motum, hoc omne medium, ordinem & proportionem movendi tollit. Locus 2.

Tertius eſt A contrariâ diſpoſitione medij, mobilis & ſitus; cujus maxima eſt, *Si medium non reſiſtat diviſioni ſuæ, vt quò ſit denſius eò tardiùs propter reſiſtentiam illius moveatur mobile: ſi etiam ipſum mobile in locum contrarium pulſum non repugnet (vt in motione gravis ſurſum) ſi denique diſtantia & contrarietas terminorum* à quo *&* ad quem *ſit motus non impediat, ſequetur vacuum eſſe*; ſed medium habere reſiſtentiam ſuam, remque contra naturam à loco naturali pulſam habere renitentiam, & denique terminos ordinis & ſitus habere repugnantiam ipſa experientia docet: non eſt ergo vacuum, niſi moveri corpora in ipſo inſtanti dixeris. Inęqualitas enim & moderatio motus à reſiſtentiâ medij, à renitentiâ ſubjecti, & à contrarietate loci (in quo ſit motus) pendet. Locus 3.

Quartus locus eſt Ab adjunctis, & à conſequentibus; maxima, *quòd licèt ſint rara & denſa corpora, non eſt tamen vacuum*; ratio eſt, quia ſi fiat extenſio corporum vt *in raris*, aut compreſſio vnioque vt *in denſis*, aut idem corpus extenſum occupat locum, aut aliud ingreditur & ſuccedit, quemadmodum in aqua frigore concretâ cernitur. Locus 4.

Locus.5. Quintus locus eſt Ab experientiâ,maxima,quòd *omnia exempla quæ ducuntur ad probandum vacuum, probè examinata inferant contrarium.* Vt ſunt illa de fiſtulâ exploſâ,de terræ motus cauſâ,de Clepſydrâ,de curcurbitulâ,de dolio cineribus pleno,non minus tamen aquæ recipiente quàm ſi eſſet vacuum, de tabulis & follibus compreſſis & vndique obſtructis.Sed hæc omnia prætereo, concludens nihil eſſe in rerum naturâ vacuum naturaliter: non negans tamen quin fieri poſſit vi ſupernaturali & divinâ, quæ nullis medijs alligata poteſt in nihilum corpora commutare, vacuum efficere.

Solùm modo ſupernaturali vacuum effici poteſt.

Loca ab Infinito.

Locus. 1. Diſputatio de *Infinito* anceps eſt,quia Arſtoteles ait *Infinitum* partim eſſe,partim non eſſe. Verùm vt explicetur opinio Philoſophi, primus locus ducetur A diſtinctione nominis;maxima eſt,quòd *omne infinitum ſit aut actu,aut potentiâ. Actu infinitum* non eſt,|infinitum verò potentiâ eſt,ſi mathematicam proportionem partium , ſeu partes proportionis non realis diviſionis conſideres.

Locus 2 Alter locus eſt Ab hypotheſi;maxima,*ſi detur actu infinitum, ſequetur actu nihil moveri poſſe,quia omnis motus eſt ſucceſſivus, potentiâ non actu infinitus, ſed actu infinitus eſſe deberet ſi aliquod actu mobile infinitum exiſtat*; quippe inter *motum,tempus* & *mobile* debet eſſe proportio. Vnde colligitur , ſi actu aliquid ſit mobile infinitum, actu quoq; motum quo movetur eſſe infinitum,& tempus etiam actu infinitum: at motus & tempus ſunt entia ſucceſſiva,non actu exiſtentia,vt omnium philoſophorum conſenſus docet.

Locus 3. Poſtremus locus eſt Ab vſu hujus ſcientiæ de *infinito* ; maxima, quòd *infinitum potentiâ phyſicum,arguat eſſe infinitum actu metaphyſicũ.* Ratio eſt,quoniam aliter cœlum perpetuò non moveretur,non regeretur mundus;aliter (inquam) in rebus numero infinitis, nulla eſſet diſtinctio,nullus ordo,nulla in perpetuum ſucceſſio & viciſſitudo. Hoc enim infinitum Metaphyſicum actu idem incommutabile & immobile ſubſiſtens æternum numen eſt à quo omnia pendent,primum principium eſt à quo omnia fluunt, finis eſt ad quem omnia tendunt, *DEVS* eſt per quem omnia ſunt,moventur & conſervantur. At dices Ariſt.hoc infinitum vſumque infiniti penitus ignoràſſe: toto cœlo erras;nàm ſic in 1.lib Phyſicorum de principijs,in ſecũdo de naturâ & cauſis (quid moror?) in tertio & reliquis de hoc motu, tẽpore, vacuo, & infinito agit,vt 8. illo libro ſingulari ſapientiâ conſcripto,vnum movens in omni motu ſine motu,in omni tempore ſine tẽpore,in omni loco ſine loco,in omni ente finito ſine finito ens infinitum actu non potentiâ ſubſiſtere & ineſſe probet.Eſt enim primus

Li. de Mundo
Metaph.l. 12.

mus motor immobilis,ergo ſine motu,eſt æternus:ergo ſine tēpore: eſt vbique,ergo ſine loco:eſt actu infinitus,ergo ſine finito ſi illius divinam, infinitam & glorioſam eſſentiam ſpectes; vult tamen in hiſce omnibus ſic ineſſe, vt hæc omnia foveret,diſponeret, conſervaret.

De moventibus cauſis brevis concluſio.

Cauſæ moventes duplices ſunt vt philoſophia docet,internæ & externę. Internæ ſunt *materia,potentia,forma*,de quibus ſatis iam dictum eſt.Externæ ſunt quoque duplices,inhærentes vel aſſiſtentes; inhęrentes vt *efficiens* & *finis*;aſſiſtentes vt *ſeparatæ ſubſtantiæ* quas Intelligentias philoſophi nominant,Harum verò alia eſt diſtinctio, nimirum quòd quædam ex iiſdem ſint finitæ, vt *Angeli* & *Dæmones*; vna autem infinita, vt *Deus*.Illi ſimplices actus & formæ,ſed non ſine potentia;hic ſimpliciſſimus puriſſimuſque actus & forma, id eſt perfectio omnium, ſine vllâ admixtâ potentiâ dicitur.Quòd ſint tales moventes cauſæ philoſophia probat multis argumentis. Primū eſt à diviſione ſubſtantiæ in corpoream & incorpoream: ſi ergo ſit corporea ſubſtantia (vt ſenſibus patet)incorporea neceſſariò erit.Ratio eſt,quoniam membra internæ diviſionis & oppoſita inter ſe, & ſimul cum diviſo eſſe oportet. Vt ergo corporea ſubſtantia eſt quæ ex materiâ & formâ conſtat:ita incorporea ſubſtantia eſt quæ omni materiâ caret. A motu argumentum non minùs neceſſariò concludit, quia non eſt motus ſine mobili, non eſt mobile ſine movente; movens autem vel inhæret vt forma, vel aſſiſtit foris vt intelligentia.

A primo mobili demonſtratio prima eſt.Primum mobile omnium philoſophorum conſenſu locum exrra ſe nō habet à quo moveatur: neceſſe ergo eſt vt ſit ſpiritus infinitæ potentiæ, qui illud ſine loco moveat;quippe materia,& forma,& vtriuſque potentia ex ſeſe non poſſūt;propterea quod hæc ſint naturalia,& vltra ſortē naturæ nihil poſſunt: eſt ergo Deus,Deus inquam eſt qui illud, qui (inquā) illud primum mobile ſine loco proprio vlteriore movet. Eſt Deus,ergo ſpiritus quem philoſophi primam intelligentiam appellârunt. Ratio ab ordine rerum deducta hoc ipſum manifeſtè evincit; nam fieri non poteſt vt tanta ſit pulchritudo & ordo in rebus ſi non ſit externa ſpirituū adminiſtratio. Fieri,inquā, nō poteſt vt vi naturę, quæ ratione & intellectu caret ſic diſponantur, diſpoſita ſic conſerventur; quippe ſumma & ſingularis ſapientia in illis cernitur.

Primum mobile extra ſe locum non habet.

Motus primi mobilis ſine loco,Deum eſſe arguit.

A minore etiam res hæc facilè probatur; quia anima humana adhuc

huc ſuo carcere incluſa, ſępe ſe ſpiritum ſeu ſeparatam ſubſtãtiam oſtendit eſſe, vt in divinationibus & in ſomnijs; & quando in ſeipſã verſa proprio ſuo lumine ſeipſã ſine vlla ſpecie à ſenſibus latã intelligit: quæ omnia arguũt illam immortalem eſſe, nec non poſſe extra corpus in perpetuum vivere; vnde hoc argumentum colligo, animam, dum ſit in corpore, ſubſtantiam incorpoream exiſtere: eſt ergo ſpiritus, cùm verò ſit extra corpus, eſſe liberiorẽ ſpiritũ. Sed infinitæ ferè ſunt animæ ſingulorum hominum: ergo ſunt ferè infiniti ſpiritus.

Lib. 2. de Anima Meta. l. 12

Ratio Ab abſurdo ſequitur, nimirum rem eſſe penitus à ratione alienam, vt primus aliquis dicatur motor idemque infinitus, ſi alij etiam non eſſẽt motores ſecundi ijdemque finiti, cùm inter primũ & ſecundum, finitum & infinitum ſit neceſſaria relatio. Imò, cùm nemo philoſophorum dubitet Deum eſſe ſpirituum primum, ſummumque bonum: abſurdum eſt ſi alij non ſint ſpiritus, qui tantæ maieſtati inſerviant. Quippe vt fons rivulis ſuam aquam, ſol radijs ſuam lucẽ: ita primus motor Deus, ſuam movendi virtutem alijs inferioribus moventibus attribuit.

Abſurdum ſpiritus & intelligentias negare.

Mirabilia ſunt multa iſtius mundi quæ hanc rem evidenter probant; vt motu concuti vniverſã terram vno inſtanti temporis, quod noſtrâ ætate contigit. Quid? an natura hoc ipſum fecit? Erras ſi dicas, ſiquidem non eſt potis, non eſt infeſta ſibi natura; ſpiritus ergo fecit, ſpiritus Dei fecit, agnoſce ac time; ſpiritus Dei fecit. Si hiſtorias gentium legas, plena ſunt volumina magnis dæmonibus, plena oraculis; Sybillæ folia, auguria, vaticinia ſacerdotum, & coniectorũ reſponſa, imò hiſtorię omniũ temporum te refellunt, ſi neges. Si mali ſint ſpiritus, cur bonos eſſe negas? Indignus es bono genio, ſi (deficiente ingenio) malum admittas & non ſalutes bonum. Agam cũ mordaci conſcientiâ tuâ, quæ ſcelerum aliquando aculeis & furijs vulnerata tremet horretque. Quorſum quæſo, ſi non ſit Deus, ſi nõ ſit ſpiritus? Omitto hìc ſæpe apparentia ſpectra, quæ probè cõcludunt hoc argumentum; videntur habere corpora ſed non habent, videntur nobiſcum degere ſed non degunt: ſunt ergo ſpiritus. Maleficos, magicos & faſcinatores eſſe ſi ibis inficias, haud mentis cõpotem ſobrij te habebũt homines; cur ergo negas dæmones eſſe quorum inſidijs non ſuis ipſorum ingenijs proculdubiò vtuntur.

Sed quorſum hæc omnia? certè vt intelligas ſpiritus eſſe, eoſdẽq; bonos & malos, prout diverſis finibus à primo motore deſtinantur. Audi; hos dæmones ſeu ſpiritus intelligo, quos philoſophi motores nominant, eoſdẽq; ordine ſubiectos primo motori volũt. Nã (inquiunt)

unt)vt eſt ſubordinatio corporũ vſq; ad primũ mobile ſine loco; ita eſt ſubordinatio movētium cauſarũ vſq; ad primum motorē immobilem & ſine motu:quem Deum(non obſtantibus his à philoſophis ductis argumentis)ſi Atheus quiſpiam negaverit eſſe: mittam illum ad aſinum prophetæ,qui videns Angelum in via diſtricto gladio illũ docebit meliùs.Verùm ſi adhuc pergat & dicat cum ſtulto in corde non eſt Deus,illum relinquam Deo,qui iudex & vindex eſt primam negantium veritatem. Numer.22

Vides(ſtudioſe lector)ad quem ſcopum hęc omnia de *principijs*,de *cauſis*,de *loco*,de *motu*,de *tempore*,*vacuo* & *infinito* tendũt, vis vt verbo altiùs hæc repetam?Huc quidem tendunt,vt multa mobilia, ſed vnũ primum mobile,multa moventia ſed vnum primum motorem probent.Concludã,motores finiti ſpiritus ſunt,motor primus *Deus*; qui illos negant ratione carent;qui hunc negant ſine Deo vivunt, & penitus inſaniunt: Sed heu hodie quot negant? Chriſtianus ſum & Chriſtianos alloquor,quot inquam hodie negant? Quid? eſtne inter Chriſtianos qui neget?Heu quot hodie non verbo ſed facto,non linguâ ſed vitâ neãgt? Chriſtianos alloquor, Vę nobis,quot hodie ver- verbo,facto,linguâ & vitâ negãt, Semel Væ dixi?ingeminabo verbũ Væ & tertio Væ nobis, ſi primus motor authorq; ſalutis noſtræ nos illum negantes in vltimâ horâ neget.*Sed ens entium es,ô benedicte Deus,et negare nos,quod eſt nõ ens,in tuo Chriſto neſcis;illum,illum tibi in cruce offerimus,cui nihil pro noſtrâ ſalute oranti negas.*

Laus Chriſto Deo.

INDEX RERVM IN HOC OPVSculo contentarum.

A

Actio triplex, 25
Actus duplex, 11
Actus naturalis duplex, 27
Actus proximus & remotus ibid.
Actus divinus finitus & infinitus ibid.
Actus externus duplex. ibid.
Æternum quid. 61
Æternum bifariam ſumitur ibid.
Ævum quid ibid.
Alteratio duplex, 52
Alteratorum vnio quid, 58
Alterationis finis ibid.
Alteratio propria 58
Anima prima cauſa augmentationis & diminutionis, 57
Animalis motus qualis, 53
Animalis motus ſolum propriè & perſe loci differentiis diſtinguitur, 59
Anni definitio. 61
Appetitus materiæ qualis, 19
Argumentatio examen optimum in veritate diſquirendâ 2
Ariſtoteles in Philoſophiâ primas tenuit, 5
Ars & fortuna circa idem verſantur 41
Aſinus Phrophetę docebit Atheum Deum eſſe, 73
Aſtrologorum deliria, 45
Aſtra cur neceſſitatem rebus inferioribus imponant & quomodo ibid.
Augmentatio & diminutio bifariam ſumuntur, 52
Augmẽtationis & nutritionis affinitas, 57

C

Calor inſtrumentum nutritionis & augmentationis, 56
Caſus quid, 39
Caſus in materiâ ſeu voluntate verſatur, 40
Caſus & fortunæ mater ignorantia 39
Caſus & fortuna mundi idôla, 34
Cauſa quid, 29
Cauſæ, principii, & elementi differentia ibid.
Cauſa materialis ex quâ, formalis per quam, efficiens à qua, finis propter quam, 30
Cauſæ poſſunt eſſe ſibi invicem cauſæ, ibid.
Cauſâ ſublatâ tollitur effectus ibid.
Cauſa omnis effectus cauſa & è converſo, ibid.
Cauſę omnes ad materiam, formam, efficientem & finem reduci poſſunt. 32
Cauſa ſine qua non, 32
Vſus cauſæ ſine qua non, 33
Qualis cauſa talis effectus ibid.
Cauſarum omnium reciproca eſt commutatio, 38
Cauſa duntaxat vna cuius nulla eſt cauſa ibid.
Cauſa ſine quâ non, duplex, 34
Cauſa continens & coniuncta cur ſic dicta, 35
Cauſa particularis nihil ſine influxu vniverſalis agit, 33
Cauſæ moventes duplices, 71
Cauſa per accidens duobus modis dicitur, 39
Concoctio quid, 57
Concoctio triplex ibid.
Conchæ motus eſt dilatationis, 59
Condenſatio quando fit 49 & 52
Corruptio quid, 51
Corruptio duplex ibid.
Creatio quid, 19
Creatio implicitè licèt non expreſſe ab Ariſt. tenetur ibid.

D

Deus author philoſophiæ primus, 5
Deus in operibus naturę cernitur, 8
Dei præſcientia qualis, 46
Deus ſolùm abſolutè æternus, 19
Deus inter cauſas rector chori, 31
Demonſtratio rerum duplex, 9
Demonſtrationis materia veritas ibid.
Diminutio quid, 52

E

Efficientis cauſæ vſus ampliſſimus. 32
Efficientis diviſio ibid.
Efficiens cauſa quomodo liberè, quo modo neceſſariò agit. 33
Entia quæ apparent & nō ſūt. 11 & 67
Epicureorum & ſtoicorum ſentētia. 42
Error particularis naturę. 28
Æternum bifariam ſumitur. 19
Eventa ominoſa qui cōtingant. 13
Eventa fortuita non dicuntur niſi rarò eveniant. 42
Exiſtentia et eſſentia primum & vltimum opus naturæ dicuntur. 28

F

Fatum & providentia quomodo differunt, 43. variæ Definitiones, ibid
Fides melior ſcientia quàm philoſohia 39.
Finis definitio eiuſdēq; diviſio 35 prima & vltima cauſarum finis ibid. 35. mirabilis & occulta vis movendi in eo ib.
Finis quô intentio potiùs quā cauſa, 36
Ad finē omnia referunt philoſophi, 37
Finis maior neceſſitas quam aliarum cauſarum, ibid.
Formæ definitio, 21 eiuſdem officium, 22, eſt in materiâ tanquam fructus in plantâ, 21. nomen & eſſe rebus attribuit, 20 Inhærens, aſſiſtēs quę, 21 cur divina dicatur, 22. è potentiâ educitur & qualiter, 20. res perceptu difficillima eſt, quomodo è materia emanet, ibid.
Artificialis per ſe nec movet nec movetur, 12. humana infuſa eſt non ingenita, 10
Formæ formabiles & formatę, 21
Formę radix in materiâ eſt, 22
Fortuna quid & quotuplex, 42. nomina tantum non res fortuna & caſus 41
& à naturę effectis exulāt, 15. eorundem definitio ſecundū veteres 41 reſpectu primæ cauſæ non ſunt ibid.

G

Generatio quid, 51
Generatio duplex, 51; à privatione ſemper incipit, 23
Generatio & corruptio propriè in ſubſtantiis reperiuntur, 51
Generatio vnius corruptio alterius quare, 55
Generatio ſimplex & miſta ibid.
Greſsus quid, 54

H

Homo animantium princeps & author ſuarum actionum, 34

J

Infiniti defintio, 67
Jntentio quid ſignificat, 36
Jntentio & remiſſio analogicæ ſpecies alterationis ſunt, 52 & 58
Interpretes *Nominales* & *Reales* cur dicti 5
Inſtinctus divinus naturalis ratio dicitur, 13
Iuvenilis ætas propenſa ad errores imbibendos, 2

L

Locus ſecundùm Ariſtotelem, 64. Naturalis, violentus, immobilis cur, cur in eodem res naturales conſerventur. 59 & 66
Locorum vſu nihil vtilius, 14
Loci naturalis definitio, 65. diſcrimen inter naturalem & proprium ibid. Aliquid eſt in loco quadrifariam, 65. Rationes cur vltima ſphæra non ſit in loco, 66
Locus naturalis & proprius terræ, 65

M

Magicorū vanitas & blaſphęmia, 12.
Materia, forma, actus & potentia cur prędicata phy. nominātur, 11, & 25
Materia ferè nihil, 10. tota in potentia

tentia,eſt primum & cõmune ſubiectum omnium,18.ſignata quando dicitur 19,eterna,ingenita, incorrupta cur dicitur ib. cognitio eiuſdem analogica tãtũ 20,eadẽ numero cum privatione quomodo, 24,ens completũ & incõpletum quomodo & quãdo,25
Monſtrum error particularis naturę nõ vniverſalis, 13
Momentum quid, 60
Menſis definitio, 60
Mixtio duplex, 58
Mutatum eſſe quid, 50
In mutatione naturali cõſideranda quatuor, 31
Mentis actiones & voluntas cur liberæ dicantur, 46
Mobilis definitio, 48
Diviſio motus,ibid.
Motus naturalis ſpecies, 53
Motus nomẽ multiplex & æquivocũ, 47
Motus Phyſicus bifariam ſumitur,ibid.
Motus variæ definitiones, 48
Motus & quies opponuntur privative, 49
Ad motum requiſita, 48
Impulſio & appulſio analogicè ſpecies motus, 53
Omnis motus in tempore cur eſſe dicitur, 48
Motus rectus qualis, motus rectus duplex, 53
Motus deorſum duplex,ibid.
Motus naturalis quid,ibid.
Motus cœli quomodo actu infinitus, 68
Motus omnis circularis eſt à puncto ad punctum,ibid.
Motus animalis in omni animali maximè vero in homine voluntarius, 54

N

Natatio quid, 54
Natura quid, 10
Naturę ſignificatio multiplex, ibid.medio in õni opere vtitur,ib.internũ principium motus, à materia,quietis in formâ,12,quicquid agit agit propter finẽ, 13. Particularis fallitur in generando monſtro,vniverſalis non fallitur,43
Natura naturans Deus, 9
Natura naturata quę dicitur,quî activa, quî paſſiva, in omnibus æternitati ſtudet, 11, Primæ cauſæ nutum ſequitur in omni actione, 13, ab infinito,vacuo & non ente abhorret,14,eſt Principium diſtinctum à materia & formâ ratione & modo tantum, 16, Communius principium formâ vel materiâ, 10,Cauſa movens materiæ & formæ ibid. Naturans pręſidet,naturata inhæret, ibid.
Naturæ ordinem ſequitur Ariſt.in Phyſicis, 7
Neceſſitas quid, 44, quando abſoluta quando conditionata,ibid.
Nihil ex nihilo fieri qui intelligendũ,19
Nutritionis & augmentationis potentię quatuor, 57
Nutritio & augmentatio quomodo conveniant, 56

O

ORbicus motus qui, 54
Ordo rerum naturalium, 65

P

Partes eiuſdem quantitatis & molis quæ, 68
Partes eiuſdem proportionis quæ, ibid.
Philoſophiæ nomen duplex, 6
Philoſophiæ communis & propriæ definitio, ibid. Commune ſubiectum & proprium eius ibid.
Philoſophiæ obiectum duplex, 8
Philoſophię proprius vſus qui, remotus qui, 7
Philoſophi actio qualis,ibid. finis à philoſopho propoſitus duplex,ibid.
Potentiæ naturalis definitio, 25
Potentia prima cuiuſq;rei eadem cum re ipſâ, 22
Potentia triplex, 25
Potentia naturalis duplex,ibid.
Potentia fruſtra quæ nõ actuatur, 27,& 69.

Potentia duplex. 11
Principium phyſicum quid. 15
Principij nomen latius quàm nomen cauſæ ibid.
Principii nomen multiplex. 15
Principiorũ numerus vnde conſtat. ibid
Principia in ſe confuſam eſſentiam & exiſtentiam habent, in effectis definitam 16
Principium vnum qui vere dicatur eſſe ſecundùm Ariſtotelẽ. 15
Principia cur contraria. 16
Principia duo rei genitæ, generationis tria ibid.
Principia cur non definiantur ibid.
Principiorum cõtrarietas privativa ibid
Principiorum leges tres. 17
Perpetua & vniverſalia cur dicãtur. 18
Privationis neceſſitas & vſus in generatione, 23
Privationis definitio. 24
Privationis nomen multiplex. 23
A Privatione ad habitum non fit regreſsus. 24
Privatio eadem numero cum materia per accidens. 23
Privatio non eſt pura negatio contradictoria, ſed mixta. 24
Providentia divina flectit non cogit 44
Pulſio quid. 53
Putredinis & putrefactionis diſcrimẽ 56

Q

Qualitatum activarum & paſſivarũ diviſio. 23
Qualitates activę & paſſivę in tertio tãtum genere reperiuntur ibid.
Quietis definitio. 49
Quies triplex, ibid.

R

Rarefactio quid. 52
Regit mentem humanam & volũtatem Deus qualiter. 46
Remiſſio quid. 52

S

Sectæ cur, oriantur in divina & humana philoſophiâ. 9
Sophiſtarum nomen odioſum. 3
Sophiſticè in veritatem diſputare & philoſophicè aliud & aliud. 3
Spectra apparentia probãt eſſe Deũ. 72
Stellæ movent, mutant, & regunt quomodo. 46
Superficies in definitione loci qualis. 64
Superficies duplex ibid.
Spiritus negare abſurdũ 73

T

Temporis definitio. 60
Tempus ens in fluxu ibid.
Temporis partes generales & ſpeciales ibid.
Temporis & durationis diſcrimen ibid.
Temporis exiſtentia valde incerta. 62
Tẽporis ſubiectum mundus, & res quælibet mutationi obnoxia ibid,
Temporis proprium & primum ſubiectum quid ibid.
Tempus exiſtentiam ab anima apprehenſive ſortitur. 62
Temporis reſpectus ad multiplicationẽ motuũ multiplicatur. 63
Tempus omne numero irrevocabile nõ ſpecie ibid.
Tẽpus cauſa interitus ſine qua nõ ibid.
Tractio quid. 53

V

Vacuum quid. 67
Vacuum nullo modo admitti natura ibid. (fici poteſt. 70
Vacuum ſolùm modo ſupernaturali eſ.
Vectio quid. 53
Vna tãtum ex virtutibus mentis cum ratione & concilio coniuncta. 17
Violenti motus ſpecies. 53
Violentus motus cur nõ ſit æternus. 59
Veritas triplex. 9
Veritas nuda per ſe pulchra. 2

FINIS.

CORRIGENDA.

Pag. 5. lin. 12. alit. P. 7. 8. naturalium. P. 10. 26. nam omnis P. 11. 7. attexam Ibid. 10. quidem P. 37. 1. (eſt enim vt ait phũs forma finis) P. 42. 31. ea P. 49. lin. 19 ſitu. Ibid lin. 33 ſecundùm partes. P. 50. lin. 32 moveatur P. 52. 6. iuventutis P. 53. 32. malleolo P. 57. 31 non augeantur P. 59. 17. hominis P. 64. marg. locus. ibid. loci.

S.
24-71-06
1654

74. O deliuer not the ſoule [illegible]
vnto the multitude of the ene[illegible]: and for-
get not thy poore congregation for euer.

Pſal.59. Deliuer vs from our enemies O God:
[illegible] and ſaue vs from them that
vs.

Pſal.7. And we ſhal giue thanks vnto thee, O Lord,
according to thy great mercies: and will
praiſe the name of the Lord moſt high.

Pſal.22. We wil declare thy name vnto our bre-
thren: in the mids of the congregation
will we prayſe thee, and magnifie thy
ſaluation world without ende.

Glorie be to the father, and to the ſonne, and
to the holy Ghoſt.

As it was in the beginning, is nowe,
and euer ſhall be, world without ende.
Amen.

A prayer

[illegible]uing and [illegible]
O [illegible] thy humble
ſtrate our ſel[illegible]
uine Maieſt[illegible]
beſeeching t[illegible]
[illegible]
vnthankfulneſſe, contempt of
compaſſion towards the afflic[illegible]
ſtrife and contention among [illegible]
all other our iniquities. Lord
as we haue deſerued, but of th[illegible]
and mercy, doe away our offe[illegible]
grace to confeſſe and ackno[illegible]
with all humble and heartie [illegible]
der[illegible]ll and great benefits w[illegible]
ſtowed vpon this thy Church[illegible]
gland, in giuing vnto vs wi[illegible]
our part, not onely peace and [illegible]
ſo in preſeruing our moſt [illegible]
thine handmaid, ſo miracul[illegible]
conſpiracies, perils and dan[illegible]
ting her good ſucceſſe again[illegible]
her aduerſaries: for the wh[illegible]
and great benefites, we hum[illegible]
ſtirre vp our dull mindes to [illegible]
and acknowledging of thy [illegible]
meth vs, and as may bee ac[illegible]
we doe inſtantly beſeech th[illegible]